

Manual
për Monitorimin e
Drejtësisë Administrative

Tiranë, shkurt 2015

© Prezenca e OSBE-së në Shqipëri
Të gjitha të drejtat janë të rezervuara

Ky material është botuar për herë të parë nga Zyra e OSBE-së për Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) në 2013 me titullin "Handbook for Monitoring Administrative Justice". Ky variant në shqip i botimit u realizua nga Prezenca e OSBE-së në Shqipëri me mbështetjen e Qeverisë Federale Gjermane.

Përktheu në shqip: Adelina Albrahimi

Design: Eva Kukaleshi

Shtypur në shtypshkronjën: **DEA**
PRINT

ISBN: 978-92-9235-263-9

Përmbajtja

Lista e shkurtimeve	6
Parathënie	7

KAPITULLI 1

HYRJE	10
--------------	----

1.1 Pse ta monitorojmë drejtësinë administrative?	10
--	----

1.2 E drejta për një proces të rregullt ligjor në drejtësinë administrative	11
--	----

1.3 Objektiva kyçe në monitorimin e drejtësisë administrative	14
--	----

1.3.1 Përmirësimi i cilësisë së dhënies së drejtësisë	15
---	----

1.3.2 Mbështetja që u jepet gjykatave të reja	16
---	----

1.3.3 Rritja e ndërgjegjësimit dhe përfitimi i njohurive	16
--	----

1.4 Qëllimi dhe kufizimet e këtij manuali	17
--	----

1.4.1 Përmbajtja e manualit	18
-----------------------------	----

1.4.2 Fokusi mbi proceset gjyqësore	18
-------------------------------------	----

1.4.3 Shkeljet administrative të natyrës penale	19
---	----

1.5 Kufizime praktike në monitorimin e drejtësisë administrative	20
---	----

1.5.1 Proceset në apel	20
------------------------	----

1.5.2 Angazhimi i aktorëve vendas	21
-----------------------------------	----

1.6 Koncepte kyçe	21
--------------------------	----

KAPITULLI 2

PËRGATITJET PËR MONITORIM – PUNA PARAPRAKE	24
---	----

2.1. Parimet bazë	25
--------------------------	----

2.2 Trajtime gjithëpërfshirëse	26
---------------------------------------	----

2.2.1 Barazia gjinore	26
-----------------------	----

2.2.2 Drejtësi e udhëhequr nga interesi i fëmijës	26
---	----

2.2.3 Diskrecioni administrativ	27
---------------------------------	----

2.3 Vlerësimi fillestar	29
--------------------------------	----

2.3.1 Aksesi dhe privatësia	30
-----------------------------	----

2.3.2 Kuadri ligjor	31
---------------------	----

2.3.3 Kuadri institucional	32
----------------------------	----

2.3.4 Proceset me shkrim	33
--------------------------	----

2.4 Përzgjedhja dhe përparësia e çështjeve	34
---	----

2.5 Çështje të stafit	35
------------------------------	----

KAPITULLI 3	
STANDARDET E GJYKIMIT TË DREJTË NË DREJTËSINË ADMINISTRATIVE	36
3.1 Hyrje	36
3.2. E drejta për një gjykim të drejtë	39
3.3 Gjykatat dhe tribunalet	42
3.3.1 Pavarësia e gjykatave	42
3.3.2 Paanshmëria e gjykatave dhe tribunaleve	44
3.4 Gjykimet publike	46
3.5 Zgjidhja efektive	47
KAPITULLI 4	
FILLIMI I ÇËSHTJES –STANDARDE DHE UDHËZIME PËR MONITORIMIN	50
4.1 Koha e arsyeshme për të nisur gjykimin administrativ	50
4.2 Mundësia për t’iu drejtuar gjykatës ose tribunalit	51
4.2.1 Shterimi i ankimit administrativ para kontrollit gjyqësor	52
4.2.2 Legjitimimi i paditësit	53
4.2.3 Palët në proces	53
4.2.4 Aksesi fizik	54
4.2.5 Shpenzimet	54
4.3 Mundësi të barabarta për t’iu drejtuar gjyqësorit	57
4.4 Ndhima dhe këshillimi ligjor	62
KAPITULLI 5	
GJYKIMI I ÇËSHTJES–STANDARDE DHE UDHËZIME PËR MONITORIMIN	67
5.1 Seanca gojore	67
5.1.1 Përktimi dhe interpretimi	68
5.1.2 Raste përjashtimore të seancave me parashtrime gojore	69
5.2 Barazia e armëve	72
5.2.1 Gjykimi kundërshtues dhe inkuizitor	73
5.2.2 Mundësia për të parë dosjet, dokumentet dhe provat	74
5.3 Masat e ndërmjetme	78

KAPITULLI 6	
VENDIMI PËR ÇËSHTJEN-STANDARDE DHE UDHËZIME PËR MONITORIMIN	80
6.1 Gjykimi brenda një kohe të arsyeshme	80
6.2 Gjykimi publik dhe i arsyetuar	84
6.3 Ekzekutimi i vendimeve	86
SHTOJCA A: Paketë ndihmëse për monitorimin e drejtësisë administrative	90
Listë vetë kontrolli për monitorimi ne drejtësisë administrative	91
Model pyetëtori për analizë ligjore	102
Model pyetëtori për vëzhgim seance	110
SHTOJCA B: Shembuj praktikë të veprimtarive monitoruese të drejtësisë administrative	120
SHTOJCA C: Standarde dhe norma rajonale dhe ndërkombëtare	125
Traktate Rajonale dhe Ndërkombëtare për të Drejtat e Njeriut	125
Dokumente që kanë vendosur standarde ndërkombëtare:	126
Kombet e Bashkuara	126
OSBE	127
Bashkimi Evropian	127
SHTOJCA D: Jurisprudencë	128
Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut	128
Komiteti për të Drejtat e Njeriut i Kombeve të Bashkuara	131
Gjykata Ndër-Amerikane për të Drejtat e Njeriut	131
Komisioni Afrikan për të Drejtat e Njeriut dhe Popujve	131
SHTOJCA E: Rekomandime dhe Rezoluta të Këshillit të Evropës	132
SHTOJCA F:	
Bibliografia	133
Rreth Akademisë Folke Bernadotte	135
Rreth ODIHR-it	135

Lista e shkurtimeve:

KADNJ	Konventa Amerikane për të Drejtat e Njeriut
KEDNJ	Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore
GJEDNJ	Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut
BE	Bashkimi Evropian
AFB	Akademia Folke Bernadotte
HRC	Komisioni i OKB-së për të Drejtat e Njeriut
KNDNJ	Komisioni Ndëramerikan për të Drejtat e Njeriut
PNDCP	Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike
ODIHR	Zyra për Institucione Demokratike dhe për të Drejtat e Njeriut
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
PBOKBPGJ	Parimet Bazë të OKB-së për Pavarësinë e Gjyqësorit

PARATHËNIE

Një qasje gjithëpërfshirëse për të mbështetur institucionet dhe proceset demokratike dukshëm drejton vëmendjen tek administrata publike dhe veprimtaria e saj në përputhje me parimet e shtetit të së drejtës. Transparenca dhe llogaridhënia në administratën publike janë konsideruar nga të gjithë si pjesë dhe paketë e qeverisjes demokratike.

Nxitja e këtyre standardeve dhe zbatimi i tyre praktik nuk është i mundur pa një sistem funksional të drejtësisë administrative, i cili jo vetëm ofron mundësinë që personat privatë të ankohen ndaj veprimeve apo vendimeve administrative, por edhe i bën përgjegjëse autoritetet publike për shkelje të legjislacionit apo të të drejtave të njeriut. Në të kundërt, mungesa e këtyre sistemeve rezulton në një pasiguri ligjore dhe tensione e konflikte të mundshme shoqërore, sidomos kur autoritetet publike nuk perceptohen si të përgjegjshme apo si të bindura ndaj ligjit.

Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së janë angazhuar të sigurojnë mjete efektive për t'u ankuar ndaj vendimeve administrative. Gjatë Takimit të Kopenhagenit në vitin 1990, shtetet pjesëmarrëse kanë renditur një varg elementesh të drejtësisë përfshirë edhe që “[Ç]dokush do të ketë mjete efektive për t'u ankuar ndaj vendimeve administrative me qëllim garantimin e respektimit të të drejtave themelore dhe sigurimin e integritetit ligjor”. Më tej, shtetet kanë deklaruar se “vendimi administrativ ndaj një personi duhet të jetë krejtësisht i justifikuar dhe duhet të tregojë si rregull mjetet e zakonshme që ofrohen për t'u ankuar”.¹ Në vijim, në Takimin e Moskës të vitit 1991, shtetet pjesëmarrëse kanë rënë dakord se “do të ketë mjete efektive për t'u ankuar ndaj rregullimeve administrative për individët e prekur” dhe më tutje, që [S]htetet pjesëmarrëse do të bëjnë përpjekje që të mundësojnë një shqyrtim gjyqësor të këtyre rregullimeve

1. Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE [Dokument i Mbledhjes së Kopenhagenit i Konferencës për Dimensionin Njerëzor të KSCE-së], Kopenhagen, 5 - 29 qershor 1990, paragrafet 5.10 dhe 5.11, <<http://www.osce.org/odihr/elections/14304>>.

dhe vendimeve”.²

Në përgjithësi, disa nga shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së përballen me sfida të tilla si ekzistenca e një kuadri të duhur apo të qartë ligjor, i cili siguron mjete efektive ankimi administrativ dhe gjyqësor për personat privatë të interesuar, një shtrirje të shqyrtimit gjyqësor, apo ekzekutimit të vendimeve të gjykatave administrative. Këto sfida cenojnë efektivitetin e sistemeve të drejtësisë administrative, pavarësisht traditave ligjore të këtyre vendeve, parashikimeve kushtetuese dhe kuadrit aktual normativ procedural.

Monitorimi i proceseve gjyqësore shihet gjerësisht si një instrument i dobishëm dhe i fuqishëm për të mbështetur një proces reformimi të gjyqësorit, i mbështetur ky në garancitë kombëtare dhe ndërkombëtare për një proces të rregullt ligjor. Me synimin për t'i vënë në jetë angazhimet e tyre për një proces të rregullt ligjor, shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së kanë rënë dakord “të njohin praninë e vëzhguesve [...] në proceset përpara gjykatës si një masë për të rritur besimin”.³ Sot, monitorimi i proceseve gjyqësore vihet në zbatim në zonat ku vepron OSBE-ja, por edhe përtej tyre, nga një rreth i gjerë organizatash dhe misionesh, të cilat kanë punësuar monitorues të trajnuar në mënyrë profesionale, qofshin këta vendas apo të huaj. Duke mbledhur sistematikisht të dhëna të besueshme për mënyrën se si zhvillohen gjykimet, këto programe synojnë të ndihmojnë shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së për të zhvilluar sisteme funksionale drejtësie që gjykojnë çështje në përputhje me parimin e shtetit të së drejtës dhe standardet ndërkombëtare e rajonale për një proces të rregullt ligjor.

Akademia Folke Bernadotte (FBA) dhe Zyra e OSBE-së për Institucione Demokratike dhe për të Drejtat e Njeriut (ODIHR) kanë hartuar këtë Manual për Monitorimin e Drejtësisë Administrative me qëllimin e përbashkët për të nxitur shtetin e së drejtës në administratën publike. Nga misionet e OSBE-së dhe nga partnerë të tjerë të ODIHR-it u kërkua një mjet praktik për të përmirësuar punën e programeve që po zbatohen për monitorimin e proceseve gjyqësore dhe reformës së drejtësisë administrative. Manuali synon të plotësojë një zbrazti duke

2. Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE [Dokumenti Përmbyllës i Takimit të Moskës në Konferencën e Tretë për Dimensionin Njerëzor], Moskë, 10 shtator - 4 tetor 1991, paragrafet 18.3 dhe 18.4, <<http://www.osce.org/odihr/elections/14310>>.

3. Dokumenti i Kopenhagenit, *citur*; shënimi 1, paragrafi 12.

paraqitur një panoramë të standardeve thelbësore që gjejnë zbatim në drejtësinë administrative, me qëllim rritjen e kapaciteteve vendase dhe ndërkombëtare për të mbështetur përpjekjet për reformë në këtë fushë, si dhe për të nxitur përputhjen me standardet ndërkombëtare dhe evropiane për një proces të rregullt ligjor, si dhe me angazhimet e OSBE-së. Ky manual është hartuar kryesisht për punonjës të praktikës, në zonat ku vepron OSBE-ja dhe përtej tyre, të cilët dëshirojnë të promovojnë veprimtari monitoruese në fushën e drejtësisë administrative. Ai është konceptuar që të plotësojë botimin e ODIHR-it për *Monitorimin e Gjyqimeve: Një manual referues për punonjës të praktikës*.

Manuali është përpunuar pas një procesi këshillimor me specialistë ligjorë, punonjës të praktikës, akademikë dhe përfaqësues të organizatave rajonale dhe ndërkombëtare. Ideja e Manualit u diskutua fillimisht në maj të vitit 2011 në një tryezë të rrumbullakët në Stokholm ku merrnin pjesë një grup i caktuar ekspertësh. Në nëntor 2011, FBA-ja dhe ODIHR-it organizuan një konferencë në Vilnius ku u mbledhën bashkë 30 ekspertë nga një numër i madh i shteteve pjesëmarrëse të OSBE-së për të diskutuar mbi një projekt fillestar të manualit. Në përfundim, në nëntor të vitit 2012, u mbajt në Varshavë një takim specialistësh për të konfirmuar dhe mbledhur komentet përpara finalizimit të përmbajtjes. Grupet e projektit të FBA-së dhe ODIHR-it falënderojnë të gjithë ata që kanë marrë pjesë në procesin këshillimor.

Duke ua vënë në dispozicion këtë manual të gjitha institucioneve, organizatave dhe personave të interesuar, inkurajojmë angazhimin e mëtejshëm të punonjësve të praktikës dhe autoriteteve për të përmirësuar kuadrin ekzistues ligjor dhe institucional dhe funksionimin e sistemeve të tyre të drejtësisë administrative.

Ambasadori Janez Lenarcic
Drejtor i ODIHR-it

z. Sven-Eric Soder
Drejtor i Përgjithshëm i FBA-së

Kapitulli 1

Hyrje

1.1 Pse ta monitorojmë drejtësinë administrative?

E drejta administrative trajton një gamë të gjerë çështjesh, duke përfshirë shpronësimet, planifikimin e territorit, regjistrimin civil, lëshimin e licensave të biznesit, mbrojtjen e mjedisit, funksionimin e shërbimeve publike dhe aksesin në informacion. Autoritetet administrative janë ndërvepruesit kryesorë mes personave privatë (fizikë apo juridikë) dhe shtetit dhe, si të tillë, ata përcaktojnë efektivisht të drejtat, detyrimet, detyrat dhe përgjegjësitë. Për shembull, procesi i regjistrimit civil (lëshimi i certifikatave të lindjes, vdekjes apo martesës) prodhon akte ligjore të cilat autorizojnë aksesin në të drejta, të cilat lidhet me ushtrimin e plotë të të drejtave civile, politike, ekonomike apo sociale (të tilla si sigurimet shëndetësore, sigurimet shoqërore dhe të ardhurat nga tatimet, apo e drejta për të votuar). Për këtë, aktet administrative kanë një ndikim të dukshëm në jetën e përditshme dhe, si rrjedhojë, është e rëndësishme që personat privatë të kenë të drejtën për t'u ankuar ndaj vendimeve administrative që ndikojnë të drejtat, liritë dhe interesat e tyre.

Ekzistenca e drejtësisë administrative është një kriter thelbësor për një shoqëri të bazuar në shtetin e së drejtës. Ajo nënkupton një angazhim ndaj një parimi që qeveria dhe administrata e saj duhet të veprojnë brenda kufijve të autoritetit ligjor.

Gjithashtu, ajo nënkupton të drejtën e personave privatë për të kërkuar një zgjidhje ligjore sa herë që të drejtat, liritë dhe interesat e tyre janë ndikuar negativisht nga administrata publike, kur kjo ka ushtruar detyrat e saj në mënyrë

të jashtëligjshme dhe aspak në mënyrën e duhur.¹ Në këto raste, rrugëzgjdhje të arsyshme duhet të gjenden përmes nisjes së një procesi administrativ në gjykatë. Një gjykatë duhet të ketë kompetencën të ushtrojë pushtetin gjyqësor për të përcaktuar ligjshmërinë dhe përshtatshmërinë e një akti administrativ, ose të dyja këto, si dhe të ndërmarrë masa të duhura të cilat mund të ekzekutohen brenda një afati të arsyeshëm.² Duhet të ekzistojë një ekuilibër mes interesave legjitime të të gjitha palëve, duke i shqyrtuar ankimet pa vonesa, për një administratë publike efçente dhe efektive.

Shqyrtimi gjyqësor i akteve administrative nga një gjykatë kompetente dhe e pavarur, e cila vepron në respektim të standardeve ndërkombëtare dhe rajonale për një proces të rregullt ligjor, është thelbësor për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe shtetin e së drejtës.

1.2 E drejta për një proces të rregullt ligjor në drejtësinë administrative

E drejta për një proces të rregullt ligjor në drejtësinë administrative buron drejtpërdrejt nga konventat ndërkombëtare dhe rajonale për të drejtat e njeriut, përfshirë:

Paktin Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (PNDCP), Neni 14(1)

- Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore (KEDNJ), Neni 6(1)
- Konventa Amerikane për të Drejtat e Njeriut (KADNJ), Neni 8(1); dhe
- Karta Afrikane për të Drejtat e Njeriut dhe ato Njerëzore (Karta Afrikane), Neni 7(1).

Të drejtat dhe detyrimet e referuara nga këto akte ndërkombëtare përfshijnë ato që lidhen me proceset administrative përpara gjykatave.

1. "Recommendation CM/Rec(2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration" [Rekomandimi CM/Rec(2007)7 i Komitetit të Ministrave drejtuar shteteve anëtare për administrimin e mirë], Këshilli i Evropës, 20 qershor 2007, <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1155877&Site=CM>>.

2. Shih "Recommendation Rec(2004)20 of the Committee of Ministers to member states on judicial review of administrative acts" [Rekomandimi (2004)20 i Komitetit të Ministrave drejtuar shteteve anëtare për rishikimin gjyqësor të akteve administrative], Këshilli i Evropës, 15 dhjetor 2004, <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=802925&Site=COE>>; "Recommendation Rec(2003)16 of the Committee of Ministers to member states on the execution of administrative and judicial decisions in the field of administrative law" [Rekomandimi (2003)16 i Komitetit të Ministrave drejtuar shteteve anëtare për ekzekutimin e vendimeve gjyqësore administrative dhe gjyqësore], Këshilli i Evropës, 9 shtator 2003, <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=65519&Site=CM>>.

E drejta për një proces të rregullt ligjor në drejtësinë administrative është njohur edhe nga shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së. Thelbi i angazhimeve të OSBE-së për drejtësinë administrative parashikohet në Dokumentin e Kopenhagenit të vitit 1990, ku shtetet kanë deklaruar se “mjetet efektive për t’u ankuar ndaj vendimeve administrative” janë “ndër elementet e drejtësisë, të cilat janë thelbësore për të shpehur në mënyrë të plotë dinjitetin e brendshëm dhe të drejtat e barabarta e të patjetërsueshme të të gjitha qenieve njerëzore”.³ Dokumenti i Kopenhagenit lexon më tutje se vendimet administrative duhet të jenë të arsyetuara dhe justifikuara, si dhe duhet të tregojnë mjetet e disponueshme të ankimit.⁴ Dokumenti i Moskës i vitit 1991 shton se Shtetet pjesëmarrëse duhet të përpiqen për të parashikuar një shqyrtim gjyqësor të këtyre rregulloreve dhe vendimeve.⁵ Në lidhje me këtë, Vendimi i Këshillit të Ministrave të Helsinkit Nr. 7/08 “Për forcimin e mëtejshëm të shtetit të së drejtës në zonën ku vepron OSBE-ja” inkurajon shtetet pjesëmarrëse që të forcojnë shtetin e së drejtës në këto fusha: pavarësinë e gjyqësorit, administrimin efektiv të drejtësisë, të drejtën për një proces të rregullt ligjor, aksesin në gjykatë, llogaridhënien e institucioneve dhe zyrtarëve shtetërorë, respektin për shtetin e së drejtës në administratën publike, të drejtën për ndihmë juridike, si dhe parashikimin dhe aksesin për mjete efektive ankimi”.⁶

Gjithashtu, shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së kanë ndërmarrë disa angazhime në përputhje me një varg rregullash dhe parimesh për administrimin e drejtësisë në kuadër të standardeve ndërkombëtare dhe rajonale për një proces të rregullt ligjor. Me qëllim që të sigurohet përputhshmëria me këto standarde, shtetet kanë rënë dakord që të pranojnë si një masë për rritjen e besimit “praninë e vëzhguesve [...] në proceset e zhvilluara në gjykata”.⁷

3. Dokumenti i Kopenhagenit, *cituar*; shënimi 1, paragrafet 5 dhe 5.10.

4. *Po aty*, paragrafet 5.10 dhe 5.11. Shih gjithashtu Dokumentin e Moskës, *cituar*; shënimi 2, paragrafet 18.2 dhe 18.3.

5. *Po aty*, paragrafi 18.4.

6. OSCE Ministerial Council, Decision No. 7/08, “Further Strengthening the Rule of Law in the OSCE Area” [Vendimi i Këshillit të Ministrave të OSBE-së nr. 7/08 “Për forcimin e mëtejshëm të shtetit të së drejtës në zonën ku vepron OSBE-ja”], Helsinki, 5 dhjetor 2008, paragrafi 4, <<http://www.osce.org/mc/35494>>.

7. Dokumenti i Kopenhagenit, *cituar*, shënimi 1, paragrafi 12.

Angazhimet e OSBE-së**Dokumenti i Mbledhjes së Kopenhagenit i Konferencës për Dimensionin Njerëzor të KSCE-së, Kopenhagen 1990**

“(5) [Shtetet pjesëmarrëse] solemnisht deklarojnë se mes elementeve të drejtësisë, të cilat janë thelbësore për të shprehur në mënyrë të plotë dinjitetin e brendshëm dhe për të drejta të barabarta dhe të patjetërsueshme për të gjitha qeniet njerëzore, janë këto:

(5.10) Çdokush do të ketë mjete efektive për t’u ankuar ndaj vendimeve administrative, për të garantuar respektimin e të drejtave themelore dhe për të siguruar integritet ligjor;

(5.11) Vendimet administrative ndaj një personi duhet të jenë plotësisht të justifikuar dhe duhet, si rregull, të tregojnë mjetet a disponueshme të ankimit;

(5.16) Në përcaktimin e çdo akuze penale kundër tij, ose të të drejtave dhe detyrimeve të tij në një padi, kushdo ka të drejtën për një gjykim të drejtë dhe publik nga një gjykatë kompetente, e pavarur dhe paanshme, e krijuar me ligj;”

Dokumenti Përmbyllës i Takimit të Vjenës, Vjenë 1989

“(13.9) [Shtetet pjesëmarrëse] do të sigurojnë që mjete efektive si dhe informacion i plotë për to duhet të bëhen të disponueshme për ata që pretendojnë se u janë shkelur të drejtat dhe liritë themelore; ndërmjet të tjerave, ata përdorin në mënyrë efektive këto mjete:

- Të drejtën e individit për t’ju drejtuar me ankim organeve ekzekutive, legjislative, gjyqësore dhe administrative;
- Të drejtën për një gjykim publik brenda një afati të arsyeshëm përpara një gjykatë të pavarur dhe të paanshme, përfshirë edhe të drejtën për të paraqitur argument ligjore dhe për t’u përfaqësuar me një mbrojtës ligjor të zgjedhur prej tij;
- Të drejtën për t’u informuar menjëherë dhe zyrtarisht mbi vendimet e marra për çdo ankim, përfshirë edhe shkaqet ligjore mbi të cilat është mbështetur vendimi. Ky informacion si rregull jepet me shkrim dhe, në çdo rast, në atë mënyrë që i mundëson individit të përdorë efektivisht mjetet e tjera të disponueshme.

Angazhimet e OSBE-së (vijon)

Dokumenti Përmbyllës i Takimit të Moskës në Konferencën e Tretë për Dimensionin Njerëzor (1991)

(18.2) Çdo kush do të ketë mjete efektive për t'u ankuar ndaj vendimeve administrative, si garanci e respektimit të të drejtave themelore dhe si siguri e integritetit ligjor.

(18.3) Për të njëjtin qëllim, do të ketë mjete efektive për t'u ankuar ndaj rregulloreve administrative për individët interesat e të cilëve preken prej tyre.

(18.4) Shtetet pjesëmarrëse do të përpiqen të parashikojnë rishikimin gjyqësor për rregulloret dhe vendimet e tyre.

Vendimi i Këshillit Ministerial 7/08, Takimi i Gjashtëmbëdhjetë i Këshillit Ministerial, Helsinki (2008)

4. Inkurajon shtetet pjesëmarrëse, me ndihmën, aty ku është e mundur, të strukturave ekzekutive të OSBE-së që në përputhje me mandatin si dhe mundësitë e tyre, të vazhdojnë dhe të përforcojnë përpjekjet e tyre për të ndarë informacion dhe praktika të mira, por dhe të forcojnë shtetin e së drejtës, ndërmjet të tjerave, në drejtimit e mëposhtme:

- Pavarësinë e gjyqësorit, administrimin efektiv të drejtësisë, të drejtën për një proces të rregullt ligjor, aksesin në gjykatë, llogaridhënien e institucioneve dhe zyrtarëve shtetërorë, respektimin e shtetit të së drejtës në administratën publike, të drejtën për ndihmë juridike, si dhe respektimin e të drejtave të personave që vuajnë dënimin; ...
- Parashikimin e mjeteve efektive ligjore të ankimit, aty ku është e mundur, edhe aksesin në to;...

1.3 Objektiva kyçe në monitorimin e drejtësisë administrative

Në drejtësinë penale, monitorimi i gjykimeve është bërë një përbërës i zakonshëm i ndihmës teknike dhe ngritjes së kapaciteteve në kuadër të programeve që promovojnë shtetin e së drejtës dhe të drejtat e njeriut. Ai ka treguar se përbën një instrument të rëndësishëm për të mbështetur reformën gjyqësore dhe për të ndihmuar shtetet që në mënyrë efektive të adresojnë aspektet problematike dhe shqetësuese të sistemeve të tyre të drejtësisë. Po kështu, monitorimi i proceseve gjyqësore në konfliktet administrative mund të shërbejë si një mjet multidimensional për të përmirësuar drejtësinë administrative duke u

siguruar që legjislacioni vendas dhe proceset gjyqësore të jenë në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe rajonale për një proces të rregullt ligjor.⁸

Tre objektiva kyçe të monitorimit të proceseve gjyqësore administrative kanë një rëndësi të veçantë. Ata shpjegohen me hollësi më poshtë:

- Përmirësimi i cilësisë së dhënies së drejtësisë;
- Mbështetja e gjykatave të reja; dhe
- Rritja e ndërgjegjësimit dhe përftimi i njohurive të publikut dhe organeve administrative

1.3.1 Përmirësimi i cilësisë së dhënies së drejtësisë

Një funksion bazë i sistemit të drejtësisë është të garantojë që individët të gëzojnë mbrojtje për të drejtat e tyre. Monitorimi mund të ndihmojë për të vlerësuar në ç'nivel proceset dhe praktikave administrative janë në përputhje me kuadrin ligjor vendas, si dhe me standardet ndërkombëtare dhe rajonale për një proces të rregullt ligjor. Gjithashtu, ai mund të krijojë mundësi për të identifikuar pikat e forta dhe ato të dobëta të sistemit, mund edhe të orientojë organet administrative se si ta përdorin diskrecionin në përputhje me standardet e përgjithshme të të drejtës administrative, të llobojë për reforma përmes rekomandimeve të caktuara, si dhe të mundësojë shkëmbimin e praktikave të mira ndërmjet sistemeve vendase apo ndërmjet gjykatave. Në këtë mënyrë, monitorimi i ndihmon të gjitha grupet e interesit të gjejnë rrugë për të përmirësuar dhe për të siguruar praktika gjyqësore më efektive dhe efektive aty ku dështojnë me standardet e procesit të rregullt, duke arritur që të rrisin cilësinë e dhënies së drejtësisë. Tek çështjet individuale, monitorimi i proceseve shërben për të nxitur administrimin e duhur të drejtësisë përmes pranisë së një vëzhguesi të pavarur në gjykatë.

Cilësia e drejtësisë në çështjet administrative mund të jetë veçanërisht e rëndësishme kur palët në proces janë pjesë e grupeve vulnerabël, të tilla si minoritetet etnike dhe fetare, të cilat mund të varen më shumë nga mbrojtja që ofrojnë gjykatat. Gjithashtu, këto grupe janë të prirura për të qenë më të prekura nga sfidat dhe mangësitë e legjislacionit në drejtësinë administrative.⁹

8. Në këtë manual termi “standarde” do të përdoret si një term përfshirës për detyrimet, parimet, standardet dhe praktikën gjyqësore të të drejtës për një proces të rregullt ligjor në drejtësinë administrative.

9. Shih Per Bergling, Lars Bejstam, Jenny Ederlov, Erik Wennerström, and Richard Zajac Sannerholm, “Rule of Law in Public Administration: Problems and Ways Ahead in Peace Building and Development” [Shteti i së drejtës në administratën publike: Probleme dhe rrugëzgjidhje për arritjen dhe zhvillimin e paqes], Folke Bernadotte Academy, 2008, faqe 16-18, <http://folkebernadotteacademy.se/Documents/Kunskapsomr%C3%A5den/RuleofLaw/Rule_of_Law_in_Public_Administration.pdf>.

1.3.2 Mbështetja që u jepet gjykatave të reja

Ky manual u përgjigjet prirjes në rritje të shumë vendeve për ngritjen e gjykatave të specializuara, apo seksioneve të tilla brenda gjykatave të zakonshme, të cilat do të merren me shqyrtimin gjyqësor të akteve administrative. Kjo prirje, për shembull, është veçanërisht e theksuar në Evropën qendrore e lindore dhe në Kaukazin Jugor, ku disa vende kanë themeluar gjykata të specializuara apo janë duke ndërmarrë reforma gjithëpërfshirëse në sektorin e drejtësisë administrative. Raportet e OSBE-së mbi krijimin e gjykatave të reja dhe mbi futjen e rregullave të reja procedurale administrative shpjegojnë se si këto nisma hasin vështirësi në interpretimin dhe zbatimin e legjislacionit të ri dhe kjo gjendje nuk i favorizon personat privatë që kërkojnë drejtësi.¹⁰

Monitorimi i proceseve administrative u ofron një kontroll cilësie organeve përkatëse që kanë nën ngarkim administrimin e ri gjyqësor, grupeve të interesuara por edhe publikut të gjerë, mbi përputhshmërinë me legjislacionin vendas dhe standardet ndërkombëtare e rajonale. Raportet e hartuara nga misionet monitoruese të zonave ku operon OSBE zakonisht bëjnë edhe identifikimin e fushave ku ka nevojë për mbështetje në kontekstet vendase. Ato përfshijnë edhe rekomandime për përmirësimin e sistemeve të drejtësisë. Gjithashtu, këto raporte vënë në dukje pjesët e legjislacionit që konfliktojnë apo krijojnë mbivendosje, si dhe pengesat në zbatimin e legjislacionit (d.m.th, burimet, çështjet organizative, etj.)

1.3.3 Rritja e ndërgjegjësimit dhe përftimi i njohurive

Në shumë vende ka një ndryshim të theksuar mes numrit të lartë të akteve administrative të lëshuara nga autoritetet publike dhe numrit të çështjeve administrative të marra në shqyrtim nga gjykatat. Një shkak për këtë mund të jetë që mjaft çështje zgjidhen në mënyrë efikase dhe të suksesshme në fazën e shqyrtimit të brendshëm administrativ. Megjithatë, kjo mund të jetë edhe sepse çështjet nuk arrijnë në gjykatë për shkak të kufizimeve, në bazë të të cilave nis një shqyrtim gjyqësor, për shkak të diskriminimit apo të mungesës së aksesit të grupeve të veçanta, ose për shkak të kostos dhe kohëzgjatjes së

10. Shih "Opinion on the Draft Law of the Republic of Kazakhstan on Administrative Procedures" [Opinion mbi Projektligjin e Republikës së Kazakistanit për Procedurat Administrative], ODIHR, 29 shtator 2010, <<http://www.leg-islalationline.org/documents/id/16203>>; "Report on the Administrative Justice System in Kosovo" [Raporti i Sistemit Administrativ të Drejtësisë në Kosovë], Misioni i OSBE-së në Kosovë, prill 2007, <<http://www.osce.org/kosovo/24637>>.

proceseve administrative. Një arsye tjetër mund të jetë se individëve u mungon informacioni apo nuk kuptojnë se si të kenë akses në drejtësinë administrative. Ndoshta, personat privatë mund të hezitojnë të përballen me administratën publike në një proces gjyqësor pasi nuk besojnë në drejtësinë e sistemit, apo sepse i tremben një hakmarrjeje të mundshme të autoriteteve.

Në përgjithësi, duket se publiku ka më pak dijeni dhe njohuri për standardet e procesit të rregullt ligjor në proceset administrative sesa për ato të proceseve penale apo civile.¹¹Ky problem përshkallëzohet nga fakti se drejtësia administrative ia lë përgjegjësinë kryesore personit privat për të nisur procedimin administrative ndaj shtetit, kur ai përballlet me një sistem gjyqësor që mund të jetë i vështirë për t'u kuptuar dhe shpesh pa akses në ndihmën juridike falas. Në shumë çështje administrative “barrën e provës” e ka personi privat, për shembull, atëherë kur personi pretendon një të drejtë të caktuar, dhe kjo kërkon një nivel të caktuar njohurish dhe kapaciteti për të përdorur mjetet e duhura të ankimit.

Për personat privatë që kanë të bëjnë me administratën publike dhe drejtësinë administrative, raportet e misioneve të monitorimit mund të nxisin ndërgjegjësimin dhe përfutimin e njohurive për të drejtat individuale dhe detyrimet e shtetit të cilat burojnë nga e drejta vendase, ajo ndërkombëtare dhe angazhimet e OSBE-së. Ky informacion mund ta ndihmojë individin për të kundërshtuar një akt administrativ, duke pasur kështu një akses efektiv në drejtësinë administrative.

1.4 Qëllimi dhe kufizimet e këtij manuali

Manuali është mbështetur në standardet ndërkombëtare, evropiane dhe rajonale, si dhe angazhimet e OSBE-së dhe praktikën gjyqësore ndërkombëtare e rajonale. Edhe pse fokusi gjeografik është zona ku operon OSBE-ja, referimi tek standardet ndërkombëtare lejon përdorimin universal të standardeve dhe udhëheqjes monitoruese të përfshira në të.

Manuali përqendrohet në seancat ky shqyrtohen mosmarrëveshje administrative përpara gjykatave. Ai shërben si një burim për politikëbërës dhe punonjës të praktikës. Manuali është menduar për organizata ndërkombëtare dhe rajonale, shoqata profesionale ndërkombëtare dhe organizata jo-

11. Shih “Towards Basic Justice Care for Everyone: Challenges and Promising Approaches, Trend Report, Part 1” [Drejt një Përkujdesje Themelore të Drejtësisë për Këdo: Sfida dhe Qasje Premtuese, Pjesa 1], Instituti i Hagës për Ndërkombëtarizimin e së Drejtës, 2012, <<http://ssrn.com/abstract=2229686>>.

fitimprurëse si dhe organizata të shoqërisë civile të cilat monitorojnë procese gjyqësore, punojnë në fushën e qeverisjes së mirë, shtetit të së drejtës, reformës gjyqësore dhe ligjore, administratës publike dhe të drejtave të njeriut. Grupi kryesor i synuar si përdorues të manualit, për sa i përket kategorisë profesionale, është ai i vëzhguesve të proceseve gjyqësore, përfshirë këtu drejtues misionesh vëzhguese, vëzhgues gjykatash, si dhe stafi ligjor dhe ai raportues.

Botimi mbështetet në praktikën dhe metodologjitë e konsoliduara për monitorimin e gjyqësorisë civile dhe penale në zonën ku vepron OSBE-ja. Ai plotëson instrumente ekzistuese duke plotësuar zbraztitë në ato çështje ku monitorimi i proceseve administrative kërkon rregullime të posaçme apo një qasje tjetër nga ato të praktikave për monitorimin e proceseve penale. Ky manual duhet lexuar bashkarisht me botimin e ODIHR-it *Monitorimi i gjyqësorisë: Një manual referencë për punonjësit e praktikës*.

1.4.1 Përmbajtja e manualit

Manuali jep orientim juridik dhe praktik për monitorimin e seancave dhe është i ndarë në dy pjesë. Pjesa e parë (Kapitujt 1 dhe 2) jep disa konsiderata praktike mbi mënyrën e ngritjes së një misioni monitorimi për drejtësinë administrative. Kjo pjesë mbështetet në praktika dhe përvoja të mira e të konsoliduara të programeve dhe veprimtarive të mëparshme të monitorimit të çështjeve penale, duke u përqendruar në ato konsiderata praktike që kanë lidhje me procedimet administrative.¹² Pjesa e dytë (Kapitujt nga 3 në 6) paraqet standardet thelbësore për një proces të rregullt ligjor, të cilat zbatohen për procedimet administrative në kuadër të monitorimit të seancave dhe gjejnë mbështetje në normat, standardet dhe praktikën gjyqësore përkatëse ndërkombëtare dhe rajonale. Shtojcat ofrojnë instrumente praktike për të matur se si zbatohen standardet e trajtuara në këtë manual në një sistem të caktuar ligjor.

1.4.2 Fokusi mbi proceset gjyqësore

Siç u përmend edhe më lart, ky botim përqendrohet në procedimet gjyqësore përpara gjykatave administrative (si dhe në organet e tjera *quasi gjyqësore* të cilat ushtrojnë rishikim gjyqësor) lidhur me mosmarrëveshjet administrative mes personave privatë dhe autoriteteve administrative. Ai nuk përmban një tablo të të

12. Për një paraqitje të plotë të aspekteve metodologjike për ngritjen dhe ndërmarrjen e veprimtarive monitoruese të gjyqësorisë shih *Monitorimi i gjyqësorisë: Një manual referencë për punonjësit e praktikës*, botim i rishikuar në 2012, (Varshavë: Zyra e OSBE-së për Institucione Demokratike dhe për të Drejtat e Njeriut -ODIHR, 2012), <<http://www.osce.org/odihr/94216>>.

gjitha të drejtave që mbulohen nga e drejta administrative dhe që janë kompetencë e drejtësisë administrative.¹³ Manuali trajton vetëm aspekte të procesit të rregullt ligjor në kuadër të proceseve gjyqësore administrative, aspekte, të cilat shihen nën këndvështrimin e standardeve ndërkombëtare dhe evropiane.

Kështu, manuali nuk përfshin procedurat e ndjekura nga autoritetet administrative që rregullojnë çështjet e së drejtës administrative. Ai nuk trajton procedurat e brendshme të shqyrtimit të ndërmarra nga autoritetet administrative mbi ligjshmërinë e akteve administrative të nxjerra nga autoritetet vartëse administrative.

Gjithashtu, edhe format e ndryshme të zgjidhjes alternative të mosmarrëveshjeve (të tilla si arbitrazhi, ndërmjetësimi, zgjidhja e mosmarrëveshjeve apo përpjekjet për pajtim) nuk janë pjesë e këtij teksti. Megjithatë, duhet vënë në dukje se Këshilli i Evropës në “Rekomandimin për alternativat e gjykimit të çështjeve mes autoriteteve administrative dhe palëve private” thekson se përdorimi i alternativave nuk përjashton mundësinë e procedimeve përpara gjykatës.¹⁴

1.4.3 Shkeljet administrative të natyrës penale

Shkeljet administrative që kanë një karakter penal nuk janë pjesë e këtij manuali. Klasifikimi në legjislacionin vendas i një veprë apo shkeljeje si “administrative” apo “penale” nuk luan rol dhe ka vetëm një vlerë relative.¹⁵ Kështu, një veprë apo shkelje mund të konsiderohet si penale edhe nëse i përket kategorisë së shkeljeve administrative sipas legjislacionit vendas.

Në kontekstin e KEDNJ-së, kur përcaktohet nëse një veprë e caktuar është penale, secili nga “kriteret Engel” mund të merren parasysh veçmas apo në mënyrë kumulative:¹⁶

- (1) Klasifikimi i një veprë sipas legjislacionit vendas;
- (2) Natyra e veprës; dhe
- (3) Lloji dhe masa e dënimit që personi rrezikon të vuajë.¹⁷

13. Kjo do të ishte detyra e një komentari për të drejtën administrative.

14. “Recommendation Rec (2001) 9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties” [Rekomandimi (2001) 9 i Komitetit të Ministrave të shteteve anëtare mbi alternativat e zgjidhjes së mosmarrëveshjeve mes autoriteteve administrative dhe palëve private], Këshilli i Evropës, 5 shtator 2001, seksioni II, paragrafi iii, <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=220409&Back>>.

15. *Ziliberberg kundër Moldavisë*, GJEDNJ, 1 shkurt 2005, paragrafi 30.

16. *Po aty*, paragrafi 31.

17. *Engel e të tjerë kundër Hollandës*, GJEDNJ, 8 qershor 1976, paragrafi 82. Për praktikë më aktuale gjyqësore shih, *Benham kundër Britanisë së Madhe*, GJEDNJ, 10 qershor 1996, paragrafi 56; *Garyfallou AEBE kundër Greqisë*, GJEDNJ, shtator 1997, paragrafet 32-33; *Lauko kundër Sllovakisë*, GJEDNJ,

Kategorizimi i veprës sipas kritereve të mësipërme do të përcaktojë nëse proceset do të jenë penale apo administrative. Ato që janë të një natyre penale mund të monitorohen, por ato do t'u nënshtroheshin standardeve të drejtësisë penale për një proces të rregullt, standarde të cilat janë më të gjera se ato që zbatohen për çështje administrative. Për këtë, i referohemi botimit të ODIHR-it *Monitorimi i gjykimeve: Një manual referues për punonjësi e praktikës*¹⁸ dhe botimit të ODIHR-it *Përmbledhës ligjor për Standardet ndërkombëtare për Proces të Rregullt Ligjor*.¹⁹

Është e rëndësishme që të përcaktohet nëse një shkelle administrative është me natyrë penale. Për shembull, në shumë vende në tranzicion në zonën ku vepron OSBE, e drejta penale i është nënshtuar proceseve të depenalizimit. Kjo nënkupton që legjislacioni që parashikon disa vepra kalon nga forma penale në administrative. Ky kalim në të drejtën materiale zakonisht shoqërohet edhe me një kalim në të drejtën procedurale. Kështu, kur një veprë penale bëhet administrative si rezultat i një depenalizimi, veprat përcaktohen përmes proceseve administrative. Ky proces shpesh shmang efektin dhe zbatimin e plotë të standardeve ndërkombëtare të zbatueshme për proceset penale.

1.5 Kufizime praktike në monitorimin e drejtësisë administrative

1.5.1 Proceset në apel

Ndërkohë që e drejta për t'u ankuar ndaj një vendimi penal është universale, në çështjet administrative kjo nuk është gjithmonë një e drejtë natyrore. Megjithatë, kur një sistem ligjor parashikon të drejtën e ankimit ndaj një vendimi administrativ përpara një gjykate administrative, në këtë rast zbatohen edhe të drejtat për një proces të rregullt ligjor.²⁰

Megjithatë, jo të gjitha standardet për proces të rregullt në një gjykim në shkallën e parë do të jenë të zbatueshme në procesin në apel. Për shembull, nëse kërkuesi kishte mundësinë për të paraqitur çështjen e vet gojarisht në një seancë publike në shkallë të parë, kriteri i seancës publike nuk do të zbatohet patjetër

2 shtator 1998, paragrafi 56. Për një trajtim të mëtejshëm të kriterit shih “*Key Case-Law Issues, Compatibility Ratione Materiae, Article 6*” [Çështje të praktikës gjyqësore, përputhshmëria me *ratione materiae*, Neni 6] (Koncepti “akuzë penale”, Këshilli i Evropës, 31 dhjetor 2006.

18. Manuali për Monitorimin e Gjykimeve, *ODIHR Trial-Monitoring Manual, cituar*, shënimi 15.

19. *Legal Digest of International Fair Trial Rights* [Përmbledhje legjislacioni për të drejtat ndërkombëtare për një proces të rregullt ligjor], (Varshavë: Zyra e OSBE-së për Institucione Demokratike dhe për të Drejtat e Njeriut - ODIHR, 2012), <<http://www.osce.org/odihr/94214>>.

20. Termi “apel” në kontekstin e drejtësisë administrative nuk kufizohet vetëm më rishikimin apo shqyrtimin gjyqësor. Ndërkohë, ky manual përqëndrohet në monitorimin e seancave gjyqësore dhe termi “apel” përdoret këtu për ankimet përpara gjykatave administrative.

në procesin në apel, i cili mund të zhvillohet në mënyrë ekskluzive në bazë të parashtrimeve me shkrim.²¹

“Rekomandimi mbi shqyrtimin gjyqësor të akteve administrative” i Këshillit të Evropës sugjeron se vendimet e gjykatave që rishikojnë një akt administrativ duhet që, të paktën në çështje të rëndësishme (për shembull, ato që kanë të bëjnë me ndëshkime të rënda administrative), u nënshtrohen ankimit në një gjykatë më të lartë, por kjo nuk është e mundur vetëm nëse çështja i referohet një gjykatë më të lartë në përputhje me legjislacionin vendas.²²

1.5.2 Angazhimi i aktorëve vendas

Një mision i suksesshëm monitorimi varet së tepërmi nga bashkëpunimi dhe angazhimi i grupeve vendase të interesit. Bashkëpunimi kërkon që grupet vendase të interesit të japin informacion mbi kalendarin e seancave, të mundësojnë hyrje të lirë në seanca dhe të japin dokumente zyrtare, të tilla si dosje dhe vendime gjyqësore. Megjithatë, meqënëse drejtësia administrative është një aspekt i cili është anashkaluar nga nismat reformuese për shtetin e së drejtës dhe të drejtat e njeriut,²³ aktorë vendas si gjyqtarë apo autoritete administrative mund të mos kenë shumë dijeni apo të mos shikojnë arsye tek monitorimi i proceseve gjyqësore.

Për shembull, shumë vende në zonën ku vepron OSBE-ja vetëm së fundmi kanë filluar procesin e ngritjes së një sistemi më të specializuar të drejtësisë administrative. Misionet e vëzhgimit në këto vende duhet të kujdesen që autoritetet e përfshira në reforma ta perceptojnë monitorimin e gjykimeve si një instrument që plotëson, ndihmon dhe ngren kapacitetet.

1.6 Koncepte kyçe

Shumë nga konceptet e paraqitura në këtë manual janë të vështira për t'u konceptuar në një mënyrë gjithëpërfshirëse dhe të drejtëpërdrejtë. Ekzistojnë ndryshime mes juridiksioneve vendase mbi mënyrën se si koncepte si “drejtësia administrative” apo “aktet administrative” parashikohen dhe zbatohen. Me qëllim përdorimin sa më të lehtë të këtij manuali, në vijim paraqiten përkufizimet e mëposhtme të së drejtës dhe drejtësisë administrative:²⁴

21. *R.M. kundër Finlandës*, Komunikimi i Komitetit për të Drejtat e Njeriut i OKB-së 301/1988, UN Doc CCPR/C/35/D/301/1988 (1989), paragrafi 6.4.

22. Recommendation Rec(2004)20 [Rekomandimi (2004)20], Këshilli i Evropës, *ciuar*; shënimi 5, paragrafi B.4.i.

23. Për më shumë informacion për këtë shih: Rule of Law in Public Administration [Shteti i së drejtës në administratën publike], *ciuar*; shënimi 12.

24. Për përkufizimet e përgjithshme për terminologjinë e monitorimit të gjykimeve shih ODIHR Trial-Monitoring Manual, *ciuar*; shënimi 15.

Administrata publike

Administrata publike përdoret për të përshkruar institucionet, agjensitë dhe veprimtaritë e pushtetit ekzekutiv të qeverisë, për shembull, autoritetet vendore apo tatimore. Këtu përfshihen edhe ente private që ushtrojnë autoritet publik, për shembull, përmes kompetencave të deleguara apo të kontraktuara. Ky koncept përfshin gjithashtu legjislacionin dhe akte të tjera normative që rregullojnë funksionimin e institucioneve dhe enteve të përmendura më sipër.

Drejtësia administrative

Drejtësia administrative i referohet sistemit të gjykatave që ushtrojnë juridiksionin në çështje që përfshijnë administratën publike.

Proceset administrative

Proceset administrative i referohen procesit të pranimit, shqyrtimit dhe marrjes së vendimit në një çështje të së drejtës administrative nga gjykata dhe tribunale administrative.

Gjykatat dhe tribunalet administrative

Gjykatat administrative i referohen organeve shtetërore të themeluara dhe autorizuara nga ligji për të shqyrtuar mosmarrëveshje të së drejtës administrative mes autoriteteve administrative dhe personave privatë. Këto organe mund të ushtrojnë shqyrtimin gjyqësor për të përcaktuar ligjshmërinë e një akti administrative, përshtatshmërinë e aktit apo të dyja.

Procedura administrative

Procedura administrative është një varg veprimesh të përcaktuara në legjislacioni, që autoritetet administrative duhet të ndjekin për të nxjerrë akte administrative.

Autoriteti administrativ

Autoriteti administrativ i referohet institucioneve që janë pjesë e enteve qendrore (p.sh. Ministria), rajonale apo shtetërore të një shteti federal (p.sh. në Gjermani landi) ose qeveri vendore (p.sh. këshilli i qytetit), si dhe çdo enti apo individ që vishet me pushtetin e të drejtës publike dhe që është autorizuar nga ligji për të nxjerrë akte administrative. Autoriteti administrativ përbëhet nga aktorë që veprojnë brenda administratës publike.

Aktet administrative

Aktet administrative i referohen akteve ligjore dhe fizike që nxirren gjatë ushtrimit të autoritetit public të cilat mund të prekin të drejtat, liritë dhe interes të personave fizikë dhe juridikë. Këtu përfshihen edhe refuzimet për të vepruar, një mosveprim (në rastet kur autoritetet administrative janë nën detyrimin për të vepruar), dhe aktet rregullatore. Aktet administrative mund t'i drejtohen një individi, por edhe një grupi njerëzish.

Mision monitorimi

Misioni i monitorimit i referohet një misioni, programi, projekti apo çdo strukture tjetër të ngritur për të kryer monitorimin e gjykimeve në fushën e drejtësisë administrative.

Staf monitorues

Stafi monitorues i referohet të gjithë anëtarëve të stafit të misionit monitorues: drejtuesi, koordinatori, analisti ligjor, vëzhguesit e gjykatave etj. Manuali do t'i referohet kategorive të psoaçme të stafit atëherë kur kjo është e nevojshme.

Shqyrtimi gjyqësor

Shqyrtimi gjyqësor i referohet shqyrtimit dhe marrjes së vendimit nga një gjykatë, e cila është e ndryshme nga gjykata kushtetuese, mbi ligjshmërinë dhe përshtatshmërinë e një akti administrative, si dhe parashikimit të mjeteve efektive të ankimit.

Diskrecioni administrativ

Diskrecioni administrativ i referohet zotërimit legjitim të kompetencave diskrecionale të autoriteteve administrative, të cilat u njihen brenda kufijve të qartë ligjor, si dhe u nënshtrohen një sërë parimeve kushtetuese dhe administrative.

Pushtet diskrecional

Pushteti diskrecional është pushteti që i jep një autoriteti administrativ një shkallë të caktuar lirie për të marrë vendime, duke i mundësuar që të zgjedhë mes disa vendimeve të pranueshme ligjore atë që është më i përshtatshmi.²⁵

25. "Recommendation No.R(80)2 of the Committee of Ministers Concerning the Exercise of Discretionary Powers by Administrative Authorities" [Rekomandimi nr.(80)2 i Komitetit të Ministrave lidhur me Ushtrimin e Pushteteve Diskrecionale nga Autoritetet Administrative], Këshilli i Evropës, 11 mars 1980, shtojca, seksioni I, <<https://wcd.coe.int.ViewDoc.jsp?id=678043&Site=COE> >

Kapitulli 2

Përgatitjet për Monitorim – Puna Paraprake

Një numër i madh instrumentesh metodologjike dhe praktike për monitorimin e gjyqimeve mund të gjenden në manuale të hartuara nga organizata ndërkombëtare, rajonale dhe joqeveritare. Megjithatë, këto materiale përqendrohen kryesisht tek monitorimi i çështjeve penale.²⁶ Ky botim është hartuar si instrument i specializuar për të mbështetur veprimtari monitoruese në fushën e drejtësisë administrative. Ai frymëzohet nga instrumente ekzistuese monitoruese dhe përfshin shumë nga karakteristikat e tyre.

Me qëllim që të shmangen mbivendosja dhe duplikimi i përpjekjeve, manuali u referohet praktikave të mira në monitorimin e gjyqimeve, të cilat lidhen me një gamë të gjerë çështjesh, të cilat shpjegohen me hollësi në “*Monitorimi i gjyqimeve*”:

26. Shih ODIHR *Trial-Monitoring Manual*, [Manuali i ODIHR-it për Monitorimin e Gjyqimeve] cituar, shënimi 15; *Trial Observation Manual for Criminal Proceedings: Practitioners Guide No 5* [Manuali i Monitorimit të Gjyqimeve për Çështjet penale: Një udhëzues për punonjësit e praktikës nr.5] (Gjenevë: Komisioni Ndërkombëtar i Juristëve, 22 korrik 2009), <<http://www.icj.org/criminal-trials-and-human-rights-a-manual-on-trial-observation/>>; *Rule of Law Tools for Post-Conflict States: Monitoring Legal Systems [Instrumentet për Shtetin e së Drejtës në Shtete Pas Konfliktëve: Monitorimi i Sistemeve Ligjore]*, (Nju Jork dhe Gjenevë: Zyra e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut, 2006), <<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleofLawMonitoring.pdf>>; *Training Manual on Human Rights Monitoring [Manuali i Trajnimit për Monitorimin e të Drejtave të Njeriut]*, (Nju Jork and Gjenevë: Zyra e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut, 2001), <<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training7Introen.pdf>>; *What is a Fair Trial? A Basic Guide to Legal Standards and Practice [Çfarë është procesi i rregullt ligjor? Një udhëzues bazë i standardeve ligjore dhe praktike]*, (Nju Jork: Komiteti i Juristëve për të Drejtat e Njeriut, mars 2000), <http://www.humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/pdf/fair_trial.pdf>; “*In Practice: A Manual for Non-Lawyers Working in the Criminal Justice System*” [Në praktikë: Një manual për jo-juristët që punojnë në sistemin e drejtësisë penale], Shërbimi Këshillues Paraligjor; “*Trial Monitoring Manual*” [Manuali për Monitorimin e Gjyqimeve], Misioni i OKB-së i Ndihmës në Afganistan.

Një manual reference për punonjësit e praktikës”. Gjithashtu, informacioni mbi çështjet dhe burimet organizative, çështjet operacionale, sistemet e raportimit dhe manaxhimit të informacionit nga ai manual mund të zbatohen me analogji për monitorimin e proceseve administrative.

2.1 Parimet bazë

Tri parime bazë janë në themel të programeve të monitorimit të gjyqimeve të ndërmarra nga misionet dhe institucionet e OSBE-së: mosndërhyrja, objektiviteti dhe marrëveshja.

Parimi i mosndërhyrjes bën të mundur që pavarësia gjyqësore të mos cenohet në praktikë dhe në perceptim në mënyrë të papërshtatshme. Mosndërhyrja mund të zbatohet në mënyrë absolute, kur stafi shmang të gjitha kontaktet e drejtpërdrejta me anëtarët e gjyqësorit, ose mbi nivele të ndryshme rreptësie (për shembull, duke përcaktuar qartë se stafi monitorues mund të komunikojë me stafin gjyqësor përsa i përket çështjeve administrative apo ligjore të përgjithshme, por nuk duhet të marrë pjesë në diskutime që lidhen me themelin e çështjes që monitorohet). Për përcaktimin e zbatimit të parimit të mosndërhyrjes, drejtuesit e misioneve të monitorimit të drejtësisë administrative duhet të marrin parasysh përparësinë e proceseve mbi bazë dokumentesh në drejtësinë administrative. Gjithashtu, duhet të marrin parasysh se në ç’masë kjo kërkon një komunikim të kufizuar ndërmjet vëzhguesve të gjykatave dhe stafit gjyqësor (shih seksionin 2.3.4 më poshtë për proceset mbi bazë dokumentesh).

Parimi i objektivitetit siguron një qasje të ekuilibruar për zgjedhjen e çështjeve të programit të monitorimit, vëzhgimin e proceseve, analizës dhe raportimit të gjitha këto të cilat kërkojnë zbatim të paanshëm të standardeve të përcaktuara dhe pranuar qartë të procesit të rregullt. Kjo pakëson rrezikun e ndonjë shfaqjeje njanshmërie të paqëllimshme, si dhe nxit pranimin në një masë më të madhe të gjetjeve, përfundimeve dhe rekomandimeve të programit të monitorimit.

Parimi i marrëveshjes nënkupton se autoritetet vendase kanë rënë dakord me programin e monitorimit të gjyqimeve dhe kanë arritur në një mirëkuptim të përbashkët me organizatën monitoruese, përsa i përket qëllimit dhe përfitimeve të monitorimit. Kjo marrëveshje mund të parandalojë dhe të ulë tensionet, të sigurojë akses më të mirë në gjykata dhe në dokumentacionin e shkruar, si dhe të rrisë efektivitetin e monitorimit të gjyqimeve.

Më shumë informacion për secilin nga këto parime mund të gjendet në *“Monitorimi i gjykimeve: Një manual reference për punonjësit e praktikës.”*²⁷

2.2 Trajtime gjithëpërfshirëse

Dy trajtime të rëndësishme që duhet patur parasysh në kuadër të misionit të monitorimit të gjykimeve janë elementi gjinor dhe nevojat e veçanta të fëmijëve. Gjithashtu, monitoruesit dhe analistët duhet të kenë parasysh shkallën e diskrecionit që mund të gëzojnë autoritetet administrative kur marrin vendime dhe nxjerrin akte administrative.

2.2.1 Barazia gjinore

Elementi gjinor është njohur si një tipar kyç për përmirësimin e cilësisë dhe efektivitetit të projektit. Është thelbësore për programin monitorues që të kuptojë se si burrat, gratë, djemtë dhe vajzat preken në mënyra të ndryshme nga drejtësia administrative dhe se si pikëpamja gjinore mund të kontribuojë për shërbime publike më të përgjegjshme e të drejta. Mund të hasen ndryshime mes burrave dhe grave përsa i përket vulnerabilitetit në procese administrative, përfaqësimit të tyre në gjykatë, apo efekte të vendimeve administrative. Kështu, pjesë e procesit të monitorimit duhet të jetë edhe një vlerësim i detajuar i barazisë gjinore lidhur me mundësinë për t’iu drejtuar drejtësisë administrative.

Monitorimi i drejtësisë administrative mund të jetë një mjet veçanërisht dobiprurës për të vlerësuar efektivitetin e sistemit gjyqësor në çështjet që prekin elementin gjinor (p.sh. vendimet për lëshimin e urdhrave të mbrojtjes për çështjet e dhunës në familje, vendimet për ndarjen e pasurisë apo detyrimet ushqimore, si dhe çështjet për zgjidhjen e martesës ku përcaktohet kujdestaria e fëmijës). Konceptet gjinore mund të përdoren si një mjet për të ndarë informacion me personelin e gjykatave me qëllim që disa rregulla të mirëvendosura për barazisë gjinore të shfaqen më mirë dhe të gjejnë mbështetje të plotë në praktikën vendase.

2.2.2 Drejtësi e udhëhequr nga interesi i fëmijës

Fëmijët ndërveprojnë me procedurat administrative në mënyra të ndryshme si përpara, gjatë, ashtu edhe pas seancave gjyqësore. Një sistem i drejtësisë administrative duhet të sigurojë që të drejta dhe nevoja të caktuara të fëmijëve të kuptohen dhe të respektohen, si dhe që të gjitha autoritetet që kanë lidhje me të drejtat e fëmijëve

27. Shih Manualin për Monitorimin e Gjykimeve të ODIHR në *ODIHR Trial-Monitoring Manual, cituar*, shënimi 15, Kapitulli 1.2.

gjatë procedurave gjyqësore duhet të jenë të informuara siç duhet.²⁸

Interesi më i lartë i fëmijës duhet të jetë shqetësimi kryesor i autoriteteve administrative në të gjitha proceset ku përfshihet vendimmarrja mbi çështjet që janë thelbësore për mirëqenien e fëmijës, të tilla si ato që trajtojnë birësimin, kujdestarinë apo takimet. Doktrina e interesit më të lartë të fëmijës kërkon që të merren parasysh (ndërmjet faktorëve të tjerë) edhe dëshirat e fëmijës, duke i konsideruar këto siç duhet në bazë të moshës dhe pjekurisë së fëmijës.

Kështu, e drejta e një fëmije për t'u dëgjuar duhet të respektohet. Fëmijëve duhet t'u jepet mundësia për t'u dëgjuar në çdo proces gjyqësor dhe administrativ që prek interesat e tyre, vetë apo përmes një përfaqësuesi, në përputhje me rregullat procedurale të së drejtës vendase.²⁹ Më tej, në raste të së drejtës administrative ku fëmijët janë shumë vulnerabël (për shembull, procedurat dhe ankimet ndaj shërbimeve sociale) vendimet administrative përkatëse duhet t'i nënshtrohen shqyrtimit gjyqësor.

2.2.3 Diskrecioni administrativ

Pjesa më e madhe e akteve administrative nënkuptojnë ushtrimin e pushtetit diskrecional të autoriteteve administrative. Zotërimi i pushtetit diskrecional nga autoritetet administrative është një tipar legjitim i së drejtës administrative, përsa kohë që legjislatura nuk mund të parashikojë të gjitha rastet e mundshme, me të cilat autoritetet publike përballen në funksionimin e përditshëm të administratës. Kështu që, ajo nuk mund të parashikojë zgjidhje të qarta për secilën nga këto raste. Në të njëjtën kohë, ekzistenca e pushtetit diskrecional mund të rrezikohet kur përdoret në shkelje të jashtëligjshme dhe abuzive të të drejtave të njeriut.

Prandaj, pushteti diskrecional i autoriteteve administrative duhet të ketë kufij të qartë dhe t'u nënshtrohet një sërë standardeve të së drejtës kushtetuese dhe administrative, të tilla si objektiviteti dhe njëtrajtësia në zbatim.³⁰ Gjithashtu, autoritetet duhet të përdorin diskrecionin administrativ në një mënyrë transparente, duke ndjekur një procedurë të paracaktuar administrative.

28. "The Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice" [Udhëzimet e Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës mbi drejtësinë e udhëhequr nga interesi i fëmijës] u miratuan në 17 nëntor 2010 dhe u hartuan për të garantuar një akses efektiv të fëmijëve në drejtësi dhe një trajtim të duhur të drejtësisë. Udhëzimet mbështeten në dhe mbulojnë pesë standarde themelore të drejtësisë së orientuar nga interesi i fëmijës: pjesëmarrja, interesi më i lartë i fëmijës, dinjiteti, mbrojtja nga diskriminimi dhe shteti i së drejtës. Gjenden në <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM>>.

29. Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës, Neni 12.

30. Rekomandimi nr.R(80)2, *cituar*, shënimi 28.

Shqyrtimi gjyqësor i akteve administrative mund të veprojë si një garanci ndaj abuzimit dhe duhet, si minimum, të përcaktojë nëse këto kufij dhe standarde janë cenuar në kundërshtim me legjislacionin vendas.³¹ Gjykatat duhet të kenë pushtetin për të vlerësuar kufijtë ligjorë të autoritetit vendimmarrës në këndvështrim të standardeve të së drejtës administrative. Shqyrtimi gjyqësor duhet gjithashtu të jetë “i përshtatshëm”, d.m.th, nuk duhet të shohë ushtrimin e pushtetit diskrecional, por të ketë në gjendje të ofrojë mjete efektive ankimi kur të drejtat e njeriut shkelen si pasojë e ushtrimit të pushtetit diskrecional.

Në praktikë, shumë juridiksione administrative nuk parashikojnë rishikim të plotë gjyqësor të veprimeve diskrecionale të autoriteteve administrative, në respektim të parimit të ndarjes së pushteteve. Lidhur me këtë argumentohet se nëse legjislatori ka vendosur se është në diskrecionin e autoritetit administrativ që të vendosë lirisht, gjyqësori nuk mundet që më pas ta detyrojë autoritetin administrativ që të vendosë ndryshe.

Nëse gjykata që kryen rishikim gjyqësor vlerëson se ushtrimi i pushtetit diskrecional të autoritetit administrativ ka cenuar kufijtë ligjorë të këtij pushteti, vendimi i gjykatës duhet të ekzekutohet dhe administrata publike duhet përshtasë vendimin administrativ konkret. Në disa sisteme ligjore, gjykata mund të ketë pushtet që të zëvendësojë një akt administrativ fillestar nëpërmjet një vendimi të saj, edhe kur akti i parë është nxjerrë bazuar në ushtrimin e pushtetit diskrecional.

Diskrecioni administrativ

Në rastin *Meltex Sh.p.k. dhe Mesrop Movsesyan kundër Armenisë*³², Komisioni Kombëtar i Armenisë për Televizionin dhe Radion (KKATR) gëzonte pushtet diskrecionar në bazë të Ligjit për Transmetimet për të dhënë dhe refuzuar licencat e transmetimit. Ky diskrecion kufizohej prej katër kriterëve: mbizotërimi i programeve të prodhuara nga vetë institucioni, mbizotërimi i programeve të prodhuara në Armeni, aftësia financiare dhe teknike e kërkuesit dhe nga niveli profesional i stafit.

Shoqëria e kërkuesit paraqiti shtatë kërkesa për licensë transmetimi, që të gjitha të refuzuara pa shpjegim nga KKATR-ja, ndërkohë që licencat iu dhanë

31. Shih “*The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights*” [Parimet e Sirakuzës mbi Dispozitat Kufizuese dhe Deroguese në Paktin Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike], Këshilli Ekonomik dhe Social i OKB-së, UN Doc E/CN.4/1985/4, 28 shtator 1984, paragrafi 18, <<http://www.refworld.org/docid/4672bc122.html>>.

32. *Meltex LTD dhe Mesrop Movsesyan kundër Armenisë*, GJEDNJ, 17 qershor 2008.

shoqërive të tjera. Kërkuesi pretendoi se atij i ishte shkelur e drejta për lirinë e shprehjes e parashikuar nga neni 10 i KEDNJ-së, sepse KKATR-ja nuk kishte dhënë asnjë arsye në vendimin e saj gjatë ushtrimit të pushtetit të saj diskrecionar.

GJEDNJ-ja vendosi se “në çështje që ndikojnë të drejtat themelore do të ishte në kundërshtim me shtetin e së drejtës ... për një diskrecion ligjor që i është njohur ekzekutivit të shfaqet ky diskrecion në formën e një pushteti të pafre. Rrjedhimisht, ligji duhet të parashikojë mjaftueshëm qartë edhe shtrirjen e çdo diskrecioni të tillë që u është dhënë autoriteteve kompetente, si dhe mënyrën se si ushtrohet ky diskrecion, duke patur parasy synimin legjitim të masës përkatëse, me qëllim që t'i japë individit mbrojtjen e duhur ndaj ndërhyrjeve arbitrare.”³³ Kështu, vendimet e KKATR-së rezultuan në shkelje të nenit 10.³⁴

2.3 Vlerësimi fillestar

Përpara nisjes së çdo veprimtarie për monitorimin e gjykimeve në fushën e drejtësisë administrative, duhet bërë një vlerësim i gjendjes, i kuadrit konkret ligjor, si dhe i politikave dhe strategjive ekzistuese apo të pritshme të zhvillimit për sektorin e drejtësisë administrative. Ky vlerësim duhet të drejtojë në përfundime të caktuara në lidhje me përshtatshmërinë e ndërmarrjes së misionëve të monitorimit dhe objektivat kryesore të tij. Ky vlerësim mund të kërkojë analizën e të dhënave statistikore (që përfshijnë këndvështrimin gjinor) dhe ku është mundur edhe informacione apo raporte ekzistuese për sistemin e drejtësisë administrative.

Raporte vlerësuese të hartuara më parë nga aktorë vendas dhe ndërkombëtarë që punojnë në fushën e administratës publike dhe pushtetit vendor janë shumë të dobishme për të identifikuar çështje që pasqyrojnë shqetësime me ankimet që i drejtohen gjykatave administrative nga personat privatë. Gjithashtu, ato mund të tregojnë sfidat kryesore në administratën publike. Studimet vlerësuese të reformave në administratën publike dhe projekte të ngjashme si këto mund të shërbejnë si burim i vlefshëm informacioni për të përcaktuar më tej objektivat, shtrirjen dhe fokusin e misionëve të monitorimit të gjykimeve në një kuadër të caktuar kombëtar.

Metoda të tjera, si intervista me aktorët përkatës vendas, mund të ndihmojë

33. *Po aty*, paragrafi 81.

34. *Po aty*, paragrafet 83-85.

që të mblidhen këndvështrime, përvoja dhe mendim për gjendjen konkrete, si dhe të merren ide për ndryshime të mundshme në fushën e drejtësisë administrative. Si gjyqësori (në pozitën e atij që gjykon), ashtu edhe ekzekutivi (në pozitën e palës në një proces administrativ) duhet të bëjnë pjesë tek këta aktorë vendas, duke qenë se janë këto autoritete që e zbatojnë ligjin çdo ditë dhe, si të tilla, do të ndikoheshin drejtpërdrejt nga gjetjet e misionit monitorues dhe rekomandimet e paraqitura në raportet përkatëse. Intervistat mund të zenë një peshë më të madhe në ato rast kur nuk ka mjaftueshëm vullnet politik për të bashkëpunuar me misionin për monitorimin e gjyqësorëve.

Misionet monitoruese të proceseve gjyqësore mund të plotësojnë dhe të mbështesin reformat e nisura të sistemit të drejtësisë administrative, ose ato mund të shërbejnë për të vënë në dukje problemet e sistemit që kërkojë ende zgjidhje, por edhe mund të nxisin reforma të tjera. Në çdo rast, është e rëndësishme që të bëhet një vlerësim i ekzistencës dhe nivelit të vullnetit politik për procesin e reformës si dhe mundësitë që gjetjet e misionit monitorues të zbatohen.

2.3.1 Aksesi dhe privatësia

Duke qenë se monitorimi i çështjeve administrative është relativisht i ri si proces, gjykatat administrative mund të mos jenë mësuar me të njëjtin nivel kontrolli nga ana e publikut si në rastin ndaj gjykatave penale. Vendosja e marrëdhënieve pozitive të punës me anëtarët e seksioneve të drejtësisë administrative dhe me organet e tyre drejtuese mund të ndihmojë që të ulë tensionet dhe në vijim të sigurojë akses në dokumente, seanca dhe informacione të tjera. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në vende ku strukturat e gjykatave administrative janë relativisht të reja, apo aty ku procedurat e brendshme gjyqësore dhe linjat e komunikimit nuk janë konsoliduar ende.

Aksesi në të dhënat publike dhe në seanca gjyqësore duhet të konsiderohet nën këndvështrimin e misionit të monitorimit. Aftësia për të marrë dokumente do të përcaktohet nga legjislacioni dhe praktika vendase. Legjislacioni kombëtar duhet të shqyrtohet në kuadër të të drejtave dhe kufizimeve për aksesin në dokumente, në procedurat administrative dhe ato gjyqësore.

Në shumë vende të zonës ku vepron OSBE, dokumentacioni i çështjes është i arritshëm vetëm për palët në gjykim dhe jo për publikun. Stafit monitorues do t'i nevojiten përpjekje të posaçme për të patur akses në dosje dhe seanca gjyqësore, nëpërmjet nënshkrimit të marrëveshjeve të bashkëpunimit me

autoritetet përkatëse shtetërore dhe administrative ose nëpërmjet kontakteve të drejtpërdrejta me palët dhe përfaqësuesit e tyre.³⁵

Në disa raste të veçanta ndërmjet procedurave administrative, ligji mund të parashikojë që disa seanca të zhvillohen me dyer të mbyllura (*in camera*), p.sh. kur trajtohen interesat e fëmijës apo të të ardhurave shoqërore. Një kujdes i veçantë duhet t'i kushtohet të drejtës për mbrojtjen e jetës private në këto çështje. Në të njëjtën mënyrë, detyrimi për të mbajtur konfidencialitetin për informacione apo fakte të caktuara personale duhet respektuar gjatë të gjithë veprimtarisë monitoruese. Të këshillueshme mund të jenë edhe veprimtaritë informuese për publikun, të cilat synojnë të informojnë komunitetin për misionin monitorues të drejtësisë administrative dhe për objektivat e tij me qëllim që të largohet çdo shqetësim për ruajtjen e privatësisë.³⁶

2.3.2 Kuadri ligjor

Identifikimi dhe analizimi i kuadrit ligjor vendas dhe ndërkombëtar është i një rëndësie të madhe përpara nisjes së misioneve monitoruese. Kjo mund të kërkojë përpjekje thelbësore nga ana e stafit monitorues gjatë fazës fillestare.

Një përmbledhje e legjislacionit të zbatueshëm dhe e praktikës gjyqësore që rregullon ushtrimin e drejtësisë administrative, përfshirë legjislacionin për procedurën administrative dhe atë për mosmarrëveshjet administrative³⁷, do të përbëjë një burim të domosdoshëm për stafin monitorues. Nëse këto material nuk gjenden në internet apo nuk merren dot nga gjykatat, mund të kërkohen në institucione të tjera të tilla si universitetet, organizatat e shoqërisë civile dhe akademitë e trajnimit gjyqësor. Revistat që trajtojnë çështje ligjore të përqendruara në sistemin ligjor administrativ mund të ofrojnë gjithashtu pikëpamje dhe studime të praktikës përkatëse gjyqësore.

Njohuritë e përgjithshme mbi procedurën civile në vend janë po ashtu të rëndësishme, duke qenë se gjatë trajtimit të çështjeve administrative mund

35. Shih *ODIHR Trial-Monitoring Manual* [Manualin e ODIHR-it për Monitorimin e Gjykimeve], *cituar*, shënimi 15, kapitulli 4.

36. Për më shumë informacion për aktivitetet informuese për publikun në përgjithësi shih *Manualin për Monitorimin e Gjykimeve të ODIHR*, *cituar*; shënimi 15, kapitujt 12.1 dhe 12.4.1.

37. Meqë emërtimet e rregullave që trajtojnë ushtrimin e drejtësisë administrative ndryshojnë nga shteti në shtet, ato të përmendura në këtë nëntitull shërbejnë vetëm për orientim. Në sisteme të ndryshme evropiane, ligji për procedurat administrative rregullon rishikimin administrativ dhe ankimin vijues, ndërsa ligji për mosmarrëveshjet administrative dhe ligji për gjykatat administrative rregullojnë strukturën dhe zhvillimin e proceseve administrative.

të bëhen referime tek ajo procedurë, si një burim dytësor. Për disa çështje administrative mund të ekzistojnë edhe ligje të tjera procedurale, për shembull, për sigurimet shoqërore, licensat tregtare apo për çështjet e mjedisit. Mund të ketë edhe raste ku rishikimi gjyqësor i akteve administrative i nënshtrohet ligjërishit kufizimeve, zakonisht në lidhje me politikat e jashtme, sigurinë kombëtare dhe vendimet e caktuara të qeverisë.³⁸

Në përfundim, nga këndvështrimi i së drejtës ndërkombëtare, kuadri ligjor vendas dhe praktika përkatëse gjyqësore duhen marrë në shqyrtim dhe duhen vlerësuar përkundrejt detyrimeve ligjore dhe standardeve ndërkombëtare që zbatohen në vend. Për orientim, Kapitujt 3 dhe 6 të këtij manuali përmbajnë një paraqitje të standardeve më të zakonshme ndërkombëtare dhe evropiane që gjejnë zbatim në drejtësinë administrative.

2.3.3 Kuadri institucional

Manuali pranon se ekzistojnë forma të ndryshme të kuadrit institucional (përsa i përket strukturës, përbërjes dhe autoritetit) në gjykata, në varësi të traditës politike dhe ligjore në vend. Pavarësisht formatit të kuadrit të krijuar nga shteti, ai duhet të jetë në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe rajonale për një proces të rregullt ligjor. Njohja e mirë e sistemit të drejtësisë administrative do të mundësojë që stafi monitorues të kuptojë më mirë se si standardet për një proces të rregullt ligjor gjejnë zbatim te proceset administrative.

Nga mënyra se si trajtohen çështjet administrative është e mundur të dallohen edhe traditat e ndryshme të drejtësisë administrative, edhe pse disa vende mund edhe të përdorin një përzierje të këtyre sistemeve institucionale. Kryesisht në vende me traditë të *common law*, aktet administrative ankimohen në gjykata të specializuara administrative dhe në gjykata të zakonshme (p.sh. në Britaninë e Madhe dhe Shtetet e Bashkuara). Në të kundërt, në disa vende proceset administrative trajtohen nga dhoma apo seksione të specializuara brenda gjykatave të zakonshme (p.sh. në Hollandë dhe Spanjë). Shumë vende kanë krijuar struktura gjyqësore administrative paralele, të cilat merren me të drejtën e përgjithshme administrative (p.sh. Gjermani, Francë, Greqi dhe Suedi). Në vendet me struktura gjyqësore administrative paralele të ndara nga gjykatat e zakonshme, mund të ketë ende gjykata të specializuara për çështje të caktuara,

38. Shih S. Galera, ed., "Judicial Review: A Comparative Analysis inside the European Legal System" [Shqyrtimi gjyqësor: Një analizë krahasuese brenda sistemit ligjor evropian], Këshilli i Evropës, 2010, faqe 198-201.

të tilla si ato të mjedisit, sigurimeve shoqërore apo strehimit.

Një çast praktik në pikënisje për misionin e monitorimit të gjykimeve është edhe identifikimi i gjykatave të ndryshme dhe i marrëdhënieve juridiksionale të tyre. Me qëllim që të kuptohet se cilat gjykata ushtrojnë drejtësi administrative, stafi monitorues duhet të shikojë juridiksionet e ndryshme të gjykatave. Në varësi të metodës së përdorur për identifikimin e çështjeve, stafi monitorues mund të detyrohet të mbulojë gjykata të ndryshme, të cilat kërkojnë përfshirjen e ligjeve dhe procedurave të ndryshme administrative (ato që lidhen me mjedisin, shërbimin civil, sigurimet shoqërore apo të tjera).

Ekzistojnë sisteme ku jo gjykatat, por organe *quasi* gjyqësore, si komisionet dhe këshillat e pavarura, mund të ushtrojnë drejtësi administrative për disa çështje administrative, për shembull, për mirëqënien sociale apo atë të mjedisit. Procedurat e këtyre organeve duhet të përputhen me standardet ndërkombëtare për një proces të rregullt ligjor, atëherë kur këto organe mund të konsiderohen si gjykata në këndvështrim të së drejtës për një proces të rregullt ligjor dhe në kuadër të së drejtës ndërkombëtare (shih Kapitullin 3)³⁹. Stafi monitorues duhet gjithashtu të marrë parasysh nëse këto organe *quasi* gjyqësore janë të vetmet organe që ushtrojnë drejtësi administrative për një çështje të caktuar. Në përgjithësi, ndaj vendimeve të këtyre organeve *quasi* gjyqësore mund të parashikohet një rishikim i kufizuar gjyqësor.

Një rast i vetëm mund të përmbajë si çështje të natyrës civile ashtu edhe administrative, duke e bërë më të ndërlikuar procesin e përcaktimit të kompetencës së gjykatës. Disa sisteme parashikojnë mekanizma për të zgjidhur konfliktin e kompetencës, p.sh. seksione të posaçme pranë gjykatave më të larta apo komisione *ad hoc*, **të cilat zgjidhin konfliktin e krijuar dhe sigurojnë një mundësi efektive ankimi. Nëse stafi monitorues vihet në dijeni të këtyre rasteve, atëherë duhet të vlerësojë nëse legjislacioni vendas garanton akses në drejtësi dhe rrugëzgjdhje efektive.**

2.3.4 Proceset me shkrim

Në shumë juridiksione, gjykimet administrative kryhen vetëm me shkrim, për shkak se gjykimet me gojë nuk parashikohen në ligj ose nuk kryhen në praktikë. Kjo mund të jetë problem në lidhje me zbatimin e standardeve të

39. "General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial" [Komenti i Përgjithshëm nr. 32, Neni 14: E drejta për barazi përpara gjykatave dhe e drejta për një proces të rregullt ligjor], Komiteti i OKB-së për të Drejtat e Njeriut, U.N. Doc. CCPR/C/GC/32, 9 deri 27 korrik 2007, <<http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom32.html>>.

gjykimit të drejtë, veçanërisht përsa i përket barazisë së armëve dhe së drejtës për një seancë dëgjimore⁴⁰.

Stafi monitorues i gjykrimeve duhe të jetë kurdoherë i përgatitur të përdorë metoda të shumta të mbledhjes së të dhënave, të përshtatura me rastet specifike dhe natyrën e gjykrimeve. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në rastet kur vëzhgimi i seancave nuk është i mundur për shkak se bazohet kryesisht në materiale shkresore. Metodave alternative të mbledhjes së informacionit mund të jenë mbledhja e vendimeve, ankesave dhe dokumentacionit të çështjeve të tjera, shqyrtimi i korrespondencës midis gjykatës dhe palëve, si dhe intervistat e palëve në proces.

Intervistat mund të bazohen në pyetësorë të standardizuar, të cilët reflektojnë objektivat, qëllimin dhe metodologjinë e monitorimit. Intervistuesit duhet të kenë marrë trajnimin bazë për aftësitë e intervistimit dhe trajnim të përgjithshëm mbi aftësitë e monitorimit të seancave, si dhe sjelljen etike. Bazuar në parimin e përgjithshëm të mosndërhyrjes së monitoruesve në procesin gjyqësor dhe në ruajtjen e pavarësisë së gjyqësorit, intervistuesit duhet të përqendrohen në gjykrimet e çështjeve administrative dhe respektimin e standardeve të gjykrimit të drejtë dhe të mos ndërhyjnë në shqyrtimin e çështjes.⁴¹

2.4 Përzgjedhja dhe përparësia e çështjeve

Përzgjedhja dhe përparësia e çështjeve që do të monitorohen varet nga mandati i organizatës përgjegjëse dhe objektivat e veprimtarisë monitoruese.

Njëra metodë është përzgjedhja e çështjeve në mënyrë rastësore, në mënyrë që të reflektojë një ngarkesë të shumëllojshme çështjesh, të cilat përfaqësojnë sistemin e drejtësisë administrative në tërësi. Një përzgjedhje e rëndësishme siguron të dhëna gjithëpërfshirëse dhe informacion në lidhje me pikat e forta dhe të dobëta të sistemit në tërësi.

Një metodë tjetër është përzgjedhja selektive e çështjeve të kundërshtuara dhe të diskutueshme që kanë ndikim të veçantë në të drejtat, interesat dhe liritë e shtetasve. Kriteret e përzgjedhjes mund të bazohen në interesin për

40. Shih kapitullin 5.

41. Për më tepër, shiko Manuali i Monitorimit të Gjykrimeve të ODIHR, *cituar*, shënimi 15, kapitulli 1.2.

të monitoruar pasojat gjyqësore të ngjarjeve të caktuara, të cilat kanë rëndësi të veçantë në fushën e të drejtave të njeriut (p.sh. liria për t'u mbledhur ose organizuar), apo kanë rëndësi për interesin e përgjithshëm publik (p.sh. shpronësime të mëdha për vepra publike). Kriteret e përzgjedhjes mund të kenë dhe fokus tematik në aspekte të ndryshme të ligjit administrativ (p.sh. e drejta e pronës), ose shqyrtimi i barazisë gjinore në zbatimin e ligjit (p.sh. dhuna me bazë gjinore ose legjislacioni i familjes), ose vlerësimi i aksesit në drejtësi nga ana e grupeve më të dobëta (p.sh. të drejtat e minoriteteve).

Nismat e reformës së administratës publike dhe programe të ngjashme në vend, të kryera nga autoritetet vendase apo organizatat ndërkombëtare, mund të jenë burime të dobishme informacioni për përzgjedhjen e rasteve, sepse përgjithësisht trajtojnë çështje shqetësuese që janë bërë shkak për padi administrative dhe mund të gjykojnë nga gjykatat administrative. Vlerësimi dhe analizimi i tyre mund të udhëheqë kërkimet për pengesat procedurale në legjislacionin dhe praktikën administrative.

2.5 Çështje të stafit

Stafi monitorues duhet të ketë njohuri shumë të mira të së drejtës administrative dhe të standardeve gjyqësore, si dhe të standardeve ndërkombëtare dhe rajonale të gjykimin të drejtë. Në rastin më të mirë, stafi ligjor për monitorimin duhet të përbëhet nga ekspertë të së drejtës materiale dhe procedurale administrative. Në përgjithësi, organizatat ndërkombëtare që kryejnë monitorimin e seancave gjyqësore mund të marrin parasysh krijimin e ekipeve me përbërje me staf kombëtar dhe ndërkombëtar, duke bashkuar kështu njohuritë, përvojën dhe traditën ligjore.

Në përcaktimin e raportit të proceseve që do të monitorohen për secilën gjykatë, duhet të merren parasysh shkalla e ndërlikimit, ana teknike dhe kohëzgjatja e gjykimeve administrative. Ndodh që gjykimi i çështjeve administrative të ndërlikuara të zgjasë për një periudhë të gjatë kohore, kështu që, është e nevojshme që të planifikohet monitorimi në mënyrë që çështja të ndiqet deri në marrjen e vendimit përfundimtar.

Kapitulli 3

Standardet e Gjykimit të Drejtë në Drejtësinë Administrative

3.1 Hyrje

Në këtë kapitull do të trajtohet një përmbledhje e standardeve themelore të gjykimit të drejtë, të zbatueshme në të gjitha fazat e gjykimit administrativ. Në kapitujt në vazhdim, jepet një përmbledhje e standardeve të gjykimit të drejtë, të ndara në tre fazat gjyqësore të gjykimit administrativ:

- (1) Fillimi i çështjes (Kapitulli 4);
- (2) Gjykimi i çështjes (Kapitulli 5); dhe
- (3) Vendimi për çështjen (Kapitulli 6).

Kjo ndarje mund të mos përkojë me rrethanat e vendit dhe duhet përshtatur sipas rastit. Ndarja jep mundësi që të monitorohet i tërë sistemi i drejtësisë administrative ose faza të caktuara të gjykimit.

Në secilin prej tre kapitujve jepet një shpjegim tërësor i standardeve të gjykimit të drejtë, së bashku me udhëzimet e monitorimit për secilin standard. Gjithashtu, Shtojca A: Një paketë ndihmëse për monitorimin e drejtësisë administrative, përmban: një listë kontrolli për monitorimin e drejtësisë administrative, e cila përcakton çështjet kryesore që duhet të shqyrtojë procesi i monitorimit në përputhje me standardet e listuara në këtë manual; një model pyetësori për analizë ligjore, i cili mund të përdoret si udhëzues për hartimin e

një pyetësori vendas për monitorimin e gjykimeve administrative, i përshtatur me sistemin ligjor ku realizohet programi i monitorimit; një model pyetësori për vëzhgimet e seancave gjyqësore, i cili, gjithashtu, do të përshtatet me mjedisin vendas, që udhëzon për aspekte të veçanta të procedurës në sallë gjyqi dhe për sjelljen e gjyqtarëve, e cila duhet monitoruar me kujdes për shkak të ndikimit të mundshëm që kanë këto aspekte në shkallën e përputhshmërisë me standardet ndërkombëtare dhe rajonale.

Standardet e përshkruara në këtë manual janë standarde minimale të gjykimit të drejtë të zbatueshme në gjykimet administrative, të cilat janë përzgjedhur me qëllim monitorimin e seancave gjyqësore. Në faza të ndryshme të gjykimit administrativ, standardet kryesore që duhen vëzhguar janë:

1. Fillimi i çështjes:

- Kohë e mjaftueshme për të filluar procesin administrativ;
- Mundësi efektive për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit;
- Ekzistenca dhe sfera e zbatimit të ndihmës dhe këshillimit ligjor.

2. Gjykimi i çështjes:

- E drejta për t'u dëgjuar në seancë;
- Barazia e armëve dhe procesi gjyqësor kundërshtues; dhe
- Ekzistenca e masave parandaluese ose të ndërmjetme.

3. Vendimi për çështjen:

- E drejta për gjykim brenda një kohe të arsyeshme;
- Vendimi publik dhe i arsyetuar; dhe
- Ekzekutimi efektiv i vendimit.

Duhet theksuar se këto standarde të gjykimit të drejtë nuk janë një listë shteruese dhe se zbatimi i tyre ndryshon sipas rajoneve dhe vendeve. Kështu, në këtë manual janë përdorur traktatet, rekomandimet dhe dokumentet e tjera ndërkombëtare, në mënyrë që monitoruesit vendas të pajisen me një përmbledhje standardesh kundrejt të cilave do të vlerësohen gjykimet administrative në një juridiksion të caktuar. Manuali nuk bën dallim se cilat prej tyre janë detyruese apo të zbatueshme në një juridiksion të caktuar për

shkak të angazhimeve ndërkombëtare të shtetit. U takon monitoruesve që kur të përcaktojnë procedurat e monitorimit, të për zgjedhin angazhimet e veçanta të shtetit në lidhje me sistemin administrativ.

Standardet e gjykimit të drejtë të zbatueshme në gjykimet administrative në këtë manual, burojnë nga e drejta ndërkombëtare, standardet e përcaktuara nga organizatat rajonale dhe ndërkombëtare dhe jurisprudenca e gjykatave rajonale, ndërkombëtare, gjykatat dhe organizmat e të drejtave të njeriut. Këtu përfshihen:

- Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (PNDKP) dhe jurisprudenca e Komitetit të të Drejtave të Njeriut (KDNJ);
- Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut (KEDNJ) dhe jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ);
- Karta Afrikane dhe jurisprudenca e Komisionit Afrikan për të Drejtat e Njeriut dhe të Popujve (Komisioni Afrikan) dhe Gjykata Afrikane për të Drejtat e Njeriut dhe të Popujve (Gjykata Afrikane); dhe
- Konventa Amerikane për të Drejtat e Njeriut (KADNJ) dhe jurisprudenca e Komisionit Ndër-Amerikan për të Drejtat e Njeriut (KNADNJ), dhe Gjykata Ndër-Amerikane për të Drejtat e Njeriut.

E drejta për gjykim të drejtë sipas së drejtës ndërkombëtare dhe rajonale:

PNDKP, Neni 14 (1)

“Të gjithë janë të barabartë përpara gjykatave dhe organeve të drejtësisë. Çdo person ka të drejtë që çështja e tij të trajtohet me paanësi dhe publikisht nga një gjykatë kompetente, e pavarur dhe e paanshme, e ngritur sipas ligjit, që do të vendosë qoftë për përcaktimin e çdo akuze të karakterit penal që drejtohet kundër tij, qoftë për konfliktet lidhur me të drejtat dhe detyrimet e tij në fushën civile. Shtypi dhe publiku mund të largohen gjatë gjithë procesit ose gjatë një pjese të tij, qoftë kur e kërkon interesi i sjelljes së moralshme, i rendit publik ose i sigurisë kombëtare në një shoqëri demokratike, ose kur e kërkon interesi i jetës private të palëve, qoftë edhe kur gjykata e quan krejtësisht të domosdoshme në qoftë se, për disa rrethana të veçanta të çështjes, publiciteti mund të dëmtojë interesat e drejtësisë; megjithatë çdo gjykim i dhënë në çështjen penale ose civile do të jetë publik, me përjashtim të rasteve kur interesi i të miturve kërkon ndryshe, ose në qoftë se procesi ka të bëjë me mosmarrëveshje martesore ose me kujdestarinë e fëmijëve.”

KEDNJ, Neni 6 (1)

“Çdo person ka të drejtë që çështja e tij të dëgjohej paanësisht, publikisht dhe brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme, e krijuar me ligj, e cila do të vendosë si për mosmarrëveshjet në lidhje me të drejtat dhe detyrimet e tij të natyrës civile, ashtu edhe për bazueshmërinë e çdo akuze penale në ngarkim të tij. Vendimi duhet të jepet publikisht, por prania në sallën e gjykatës mund t’i ndalohet shtypit dhe publikut gjatë tërë procesit ose gjatë një pjese të tij, në interes të moralit, të rendit publik ose sigurisë kombëtare në një shoqëri demokratike, kur kjo kërkohet nga interesat e të miturve ose mbrojtja e jetës private të palëve në proces ose në shkallën që çmohet si tepër e nevojshme nga gjykata, kur në rrethana të veçanta publiciteti do të dëmtonte interesat e drejtësisë.”

Karta e Afrikës, Neni 7 (1)

“Çdo person ka të drejtë të dëgjohej nga gjykata. Këtu përfshihet:

- a) E drejta për t’iu drejtuar organeve kombëtare kompetente kundër veprimeve që shkelin të drejtat e tij themelore, të cilat njihen dhe garantohen nga konventat, ligjet, rregulloret dhe zakonet në fuqi;
- b) E drejta për t’u konsideruar i pafajshëm derisa faji të provohet nga një gjykatë kompetente;
- c) E drejta për t’u mbrojtur, duke përfshirë të drejtën për të zgjedhur mbrojtësin;
- d) E drejta për t’u gjykuar brenda një afati të arsyeshëm dhe nga një trup gjykues i paanshëm.”

KADNJ, Neni 8 (1)

“Çdo person ka të drejtë të gjykohej, bazuar në garancitë e duhura dhe brenda një periudhe kohe të arsyeshme nga një gjykatë kompetente, e pavarur dhe paanshme, e krijuar më herët me ligj për thelbin e çdo akuze të një lloji penal të ngritur kundër tij apo në lidhje me përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të tij civile, të punës, tatimore, apo të ndonjë lloji tjetër.”

3.2 E drejta për një gjykim të drejtë

E drejta për një gjykim të drejtë në gjykimet administrative buron nga standardet ndërkombëtare dhe rajonale të gjykimit të drejtë, si një e drejtë themelore e njeriut dhe si një tipar kyç i shtetit të së drejtës në administratën publike.

Si e drejtë themelore, Neni 14(1) i PNDKP parashikon se të gjithë janë të

barabartë përpara gjykatave dhe organeve të drejtësisë dhe se çdo person ka të drejtë që çështja e tij të trajtohet me paanësi dhe publikisht nga një gjykatë kompetente, e pavarur dhe e paanshme, e ngritur sipas ligjit, që do të vendosë “qoftë për përcaktimin e çdo akuze të karakterit penal që drejtohet kundër tij, qoftë për mosmarrëveshjet lidhur me të drejtat dhe detyrimet e tij në fushën civile”. Sipas Komitetit të të Drejtave të Njeriut të Kombeve të Bashkuara, përkufizimi i përcaktimit “çdo akuzë të llojit penal që drejtohet kundër tij, qoftë për konfliktet lidhur me të drejtat dhe detyrimet e tij në fushën civile” bazohet në natyrën e së drejtës në fjalë dhe jo në statusin e njërës prej palëve apo rrethanave të përcaktuara nga sistemi i brendshëm ligjor për përcaktimin e një të drejte të caktuar.⁴² Kjo do të thotë se fusha e së drejtës administrative parimisht mbulohet dhe nga objekti i Nenet 14(1). Shembuj të së drejtës administrative në këtë rast përfshijnë ndërprerjen e marrëdhënies së punës për nëpunësit civilë për arsye të tjera përveç atyre disiplinore,⁴³ përcaktimin e përfitimeve nga sigurimet shoqërore⁴⁴ dhe procedurat për përdorimin e tokës publike.⁴⁵ Shembujt e tjerë mund të vlerësohen rast pas rasti, duke marrë parasysh natyrën e së drejtës në fjalë.

Neni 6(1) i KEDNJ-së zbatohet në gjykimet administrative, me kusht që zgjidhja të jetë vendimtare për të drejtat private dhe detyrimet e personit.⁴⁶ Kështu është vepruar në çështje administrative në lidhje me shitjen e tokës⁴⁷, mohimit të së drejtës për t’u regjistruar në sistemin arsimor shtetëror⁴⁸, dhe lëshimi dhe heqja e së drejtës për të shitur pije alkoolike.⁴⁹ Disa mosmarrëveshje mund të mos trajtohen sipas Nenet 6(1) kur shteti ushtron të drejtat e tij themelore të autoritetit publik (për shembull në fushën e taksave⁵⁰), ku shteti ka shfaqur qartazi se përjashtohen gjykimet sipas këtij Neni (si për shembull dëbimi i të huajit, i cili trajtohet shprehimisht nga Protokollin 7⁵¹), dhe kur hasemi me të

42. Koment i Përgjithshëm nr.32, *cituar*, shënimi 42, seksioni III; *Perterer kundër Austrisë*, Komunikatë e Komitetit të të Drejtave të Njeriut 1015/2001, Dokument i Kombeve të Bashkuara CCPR/C/81/D/1015/2001, 20 korrik 2004, paragrafi 9.2.

43. *Casanovas kundër Francës*, Komunikatë e KDNJ 441/1990, UN Doc CCPR/C/51/D/441/1990, 26 korrik 1994.

44. *Garcia Pons kundër Spanjës*, Komunikatë e KDNJ 454/1991, UN Doc CCPR/C/55/D/454/1991, 1995.

45. *Äärelä dhe Näkkäläjärvi kundër Finlandës*, Komunikatë e KDNJ 779/1997, UN Doc CCPR/C/73/D/779/1997, 24 tetor 2001.

46. *Ringelsen kundër Austrisë*, GJEDNJ, 16 korrik 1971, paragrafi 94, *Ferrazzini kundër Italisë*, GJEDNJ, 12 korrik 2001, paragrafi 27.

47. *Ringelsen kundër Austrisë*, GJEDNJ, paragrafi 94.

48. *Emine Arac kundër Austrisë*, GJEDNJ, 23 shtator 2008, paragrafët 16-25.

49. *Tre Traktorë Aktiebolag kundër Suedisë*, GJEDNJ, 7 korrik 1989, paragrafët 35-44.

50. *Ferrazzini kundër Italisë*, GJEDNJ, 12 korrik 2001, paragrafi 29.

51. *Maaouia kundër Francës*, GJEDNJ, 5 tetor 2000, paragrafët 38-40.

drejta politike dhe jo civile.⁵² Megjithatë, dhe kur një çështje administrative nuk përbën shkelje të të drejtave civile dhe detyrimeve sipas Nenit 6 (1) të KEDNJ-së,⁵³, ky Nen mund të zbatohet në çështjet penale.⁵⁴

Në lidhje me mosmarrëveshjet për marrëdhëniet e punës në shërbimin civil, më saktësisht ato në lidhje me rekrutimin, karrierën dhe përfundimin e shërbimit – GJEDNJ fillimisht kishte vendosur rregullin e përgjithshëm se ato nuk ishin në zbatim të Nenit 6.⁵⁵ Megjithatë, në çështjen *Pellegrin kundër Francës*⁵⁶, Gjykata nisi të largohej nga ky rregull duke miratuar kritere të zbatueshme rast pas rasti, të cilat lidheshin me natyrën e detyrave dhe përgjegjësive të punëmarrësit. E pakënaqur me rezultatet e pazakonta në çështjet që pasuan atë *Pellegrin*, Gjykata i qartësoi kriteret e vlerësimit në çështjen *Eskelinen dhe të Tjerë kundër Finlandës*. **Që një mosmarrëveshje në lidhje me marrëdhëniet e punës në shërbimin civil të mos gjykohej sipas Nenit 6 të KEDNJ-së, (1) shteti duhet të ketë parashikuar shprehimisht në ligjin vendas heqjen e mundësisë për t’iu drejtuar gjykatës, dhe (2) përjashtimi duhet justifikuar me arsye të objektive në interes të shtetit, që do të thotë se (i) ekziston një lidhje e veçantë besimi dhe besnikërie midis nëpunësit civil dhe shtetit, dhe (ii) objekti i mosmarrëveshjes lidhet me ushtrimin e funksioneve të shtetit ose ka vënë në pikëpyetje lidhjen e veçantë.**⁵⁷ Shteti ka barrën e provës për të vërtetuar se nuk gjendemi para shkeljes së Nenit 6.

KNADNJ dhe Gjykata Ndër-Amerikane për të Drejtat e Njeriut kanë përcaktuar se parimet e gjykimit të drejtë duhet të zbatohen në të gjitha gjykimet për përcaktimin e detyrimeve dhe të drejtave dhe se garancitë për një gjykim të drejtë zbatohen dhe në gjykimet administrative.⁵⁸ Po ashtu, Komisioni Afrikan ka vendosur se e drejta për gjykim të drejtë dhe seanca të hapura është një parim

52. *Pierre-Bloch kundër Francës*, GJEDNJ, 21 tetor 1997, paragrafët 50-52.

53. Shih “Fusha e veprimit të Nenit 6 (1) të Konventës sipas Jurisprudencës të Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut”, Zyra e Komitetit Evropian për Bashkëpunimin Juridik, 8 shtator 2011

54. Shih Përmbledhje Ligjore e ODIHR-it, *cituar*, shënimi 22, kapitulli 1.

55. Për disa përjashtime nga rregulli i përgjithshëm, shiko *Francesco Lombardo kundër Italisë*, GJEDNJ, 26 nëntor 1992; *Massa kundër Italisë*, GJEDNJ, 23 qershor 1993; *Benkessiouer kundër Francës*, GJEDNJ, 24 gusht 1998.

56. *Pellegrin kundër Francës*, GJEDNJ, 8 dhjetor 1999.

57. *Vilho Eskelinen dhe të tjerë kundër Finlandës*, GJEDNJ, 19 prill 2007, paragrafi 62.

58. *Baena-Ricardo dhe të tjerë kundër Panamasë*, Gjykata Ndër-Amerikane e të Drejtave të Njeriut, 2 shkurt 2001, paragrafi 124.

i përgjithshëm që zbatohet në të gjitha proceset gjyqësore, duke përfshirë ato administrative.⁵⁹

3.3 Gjykatat dhe tribunalet

Çështjet administrative mund të gjykohen në gjykata administrative të posaçme ose në gjykata me juridiksion të përgjithshëm të cilat kanë kompetencë të gjykojnë çështje administrative. Pavarësisht sesi është ndërtuar sistemi gjyqësor, duhen plotësuar disa kushte të gjykimit të drejtë të cilat janë standarde universale dhe rajonale. Për shembull, GjEDNJ ka vendosur se, për zbatimin e Nenit 6(1) të KEDNJ, nuk është e nevojshme që çështja të shqyrtohet nga një gjykatë e cila bën pjesë në sistemin gjyqësor. Që të ketë përputhshmëri me Nenin 6(1), është e rëndësishme që këto garanci të jenë parashikuar në legjislacionin material dhe procedural.⁶⁰

Pavarësia dhe paanshmëria e gjykatës është një shtyllë qendrore e të drejtës për gjykim të drejtë.⁶¹ Përsa i përket gjykimeve administrative, në çdo rast që shqyrtohen të drejta civile dhe detyrime, ato duhen gjykuar në të paktën një shkallë të gjykimit, nga një gjykatë administrative e paanshme dhe e pavarur.⁶²

3.3.1 Pavarësia e gjykatave

Gjykata krijohet me ligj dhe është e pavarur nga pushteti ekzekutiv dhe ai legjislativ. Pavarësia e gjyqësorit është parakusht për të siguruar një proces të drejtë gjyqësor, të lirë nga ndikimet e paligjshme. Pavarësia e gjyqësorit, veçanërisht në fushën e drejtësisë administrative, është gjithashtu një parakusht për ta bërë qeverinë të përgjegjshme për veprimet apo vendimet e marra ndaj personave privatë, që mund të ndikojë në ushtrimin e të drejtave themelore dhe lirive. Për shembull, nëse një gjykatë administrative nuk është plotësisht e pavarur nga ekzekutivi dhe agjenci të tjera publike, nuk mund të pretendohet se ajo do të hedhë poshtë një akt administrative të paligjshëm të qeverisë.

59. Shih "Principles and Guidelines on the Right to a Fair Trial and Legal Assistance in Africa", African Commission, DOC/OS(XXX)247, section A – General Principles Applicable to All Legal Proceedings, [Parimet dhe Udhëzimet mbi të Drejtën për Gjykim të Drejtë dhe Ndihmë Ligjore në Afrikë], Komisioni Afrikan <http://www1.umn.edu/humanrts/research/ZIM%20Principles_And_G.pdf>.

60. *Rolf Gustafson kundër Suedisë*, GJEDNJ, 1 korrik 1997, paragrafi 45; *Boulois kundër Luksemburgut*, GJEDNJ, 14 dhjetor 2010, paragrafi 73.

61. Për një trajtim më të plotë të pavarësisë dhe paansësisë së një tribunali lidhur me të drejtat për gjykim të drejtë, shih *ODIHR Legal Digest, cituar*, shënimi 22, kapitulli 3.3.

62. Koment i Përgjithshëm, nr.32, *cituar*, shënimi 42, paragrafi 18.

Së bashku me lirinë nga ndërhyrjet e mundshme politike nga pushteti ekzekutiv dhe ai legjislativ, parimet e pavarësisë u referohen edhe procedurave e kualifikimeve për emërimin e gjyqtarëve, sigurinë e qëndrimit në detyrë dhe kohëzgjatjen e mandatit, si dhe shfaqjen e pavarësisë së gjyqësorit.⁶³ Gjithashtu, shtetet duhet të marrin masa të posaçme që garantojnë pavarësinë e gjyqësorit dhe mbrojnë gjyqtarët nga ndikimet politike gjatë vendimarrjes.⁶⁴

Gjykatat e posaçme administrative ose gjykatat me juridiksion të përgjithshëm që kanë kompetencë të gjykojnë çështje administrative janë pjesë e sistemit të rregullt gjyqësor. Në të dyja llojet e gjykatave, gjyqtarët duhet të gëzojnë garanci në lidhje me pavarësinë e tyre, si për shembull sigurinë e qëndrimit në detyrë, nuk largohen nga detyra apo nuk transferohen.⁶⁵ Gjykata të tjera administrative që mund të jenë specializuar në çështje të posaçme administrative (sigurimet shoqërore, mbrojtja e mjedisit etj.) zakonisht nuk janë pjesë e gjyqësorit. Në shumë sisteme ligjore, këto tribunale mund të përbëhen nga gjyqtarë të zakonshëm dhe persona të tjerë zyrtarë, emërimi dhe qëndrimi në detyrë i të cilëve duhet të kryhet në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe Evropiane mbi pavarësinë dhe paanshmërinë.

Në Evropë, “Rekomandimet për gjyqtarët: pavarësia, eficienta, përgjegjësia” e Këshillit të Evropës, i referohet shprehimisht zbatueshmërisë së pavarësisë së gjyqësorit për të gjithë gjyqtarët në të gjitha juridiksionet.⁶⁶ Po ashtu, në vitin 2010, ODIHR botoi “Rekomandimet e Kievit mbi Pavarësinë e Gjyqësorit në

63. Shiko [Parimet bazë mbi Pavarësinë e Gjyqësorit], miratuar nga Kongresi i Shtatë i Kombeve të Bashkuara për Parandalimin e Krimit dhe Trajtimin e autorëve të veprave penale dhe miratuar me Rezolutën e Asamblesë së Përgjithshme 40/32, datë 29 nëntor 1985 dhe 40/146, datë 13 dhjetor 1985, <<http://www.unrol.org/doc.aspx?d=2248>>; “Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency, and responsibilities”, Council of Europe, 17 November 2010, <<https://wcd.coe.int/VieëDoc.jsp?id=1707137&Site=CM>>. [Rekomandim i Komitetit të Ministrave Vendeve anëtare mbi gjyqtarët, pavarësinë, eficientën dhe përgjegjësitë”, Këshilli i Evropës, 17 nëntor 2010.

64. Shiko Media Rights Agenda [Programi për Lirinë e Medias] dhe të Tjerë kundër Nigerisë, Komisioni Afrikan, 2000, paragrafi 66: “Vendet anëtare në këtë Kartë janë të detyruara të garantojnë pavarësinë e gjykatave dhe lejojnë ngritjen dhe përmirësimin e institucioneve vendase që nxisin dhe mbrojnë të drejtat dhe liritë e garantuara nga kjo Kartë.”

65. Shiko “Parimet Bazë mbi Pavarësinë e Gjyqësorit”, miratuar nga Kongresi i Shtatë i Kombeve të Bashkuara për Parandalimin e Krimit dhe Trajtimin e autorëve të veprave penale, mbajtur në Milano nga 26 gusht deri më 6 shtator 1985 dhe miratuar me Rezolutë të Asamblesë së Përgjithshme 40/32 të datës 29 nëntor 1985 dhe 40/146 të datës 13 dhjetor 1985, <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx>>; Recommendation CM/Rec(2010)12, *cituar*, shënimi 65; *African Commission Principles and Guidelines, cituar*, shënimi 61, seksioni A, paragrafi 4 [Parimet dhe Udhëzimet e Komisionit Afrikan].

66. Rekomandimi CM/Rec(2010)12, *cituar*, shënimi 65, në veçanti shtojca e rekomandimit.

Evropën Lindore, Kaukazin Jugor dhe Azinë Qendrore”⁶⁷, të cilat trajtojnë posaçërisht administrimin gjyqësor, duke u fokusuar në këshillat gjyqësore, trupat gjyqësore vetërregulluese dhe rolin e kryetarit të gjykatës; kriteret dhe procedurat e përzgjedhjes së gjyqtarëve; llogaridhënien e gjyqtarëve dhe pavarësinë e gjyqtarëve gjatë shqyrtimit gjyqësor.

3.3.2 Paanshmëria e gjykatave dhe tribunaleve

Paanshmëria i referohet objektivitetit të një gjyqtari kur kryen vlerësimin e themelit dhe të provave të një çështjeje dhe kur merr vendimin. Kjo çështje mund të jetë veçanërisht kritike gjatë gjykimit të çështjeve administrative. Një gjyqtar, i cili është vetë punonjës publik, duhet të zgjidhë mosmarrëveshje në të cilat janë përfshirë organe publike. Një gjyqtar që nuk ka pavarësinë e nevojshme (për shkak të sistemit të emërimit, qëndrimit në detyrë, sistemit disiplinor, varësisë financiare etj.) ka më pak gjasa të jetë i paanshëm kur shteti është palë në gjykim.

Kriteri i paanshmërisë ka dy tipare: së pari, gjyqtarët nuk lejojnë që gjykimi i tyre të ndikohet nga mendimet personale apo paragjykimet, e njohur ndryshe si “paanshmëria subjektive”; dhe, së dyti, gjykata duhet t’i duket e paanshme një vëzhguesi të zakonshëm, e njohur si “paanshmëria objektive”.⁶⁸ Paanshmëria subjektive prezumohet derisa provohet e kundërta.⁶⁹

Pavarësia dhe paanshmëria e gjykatave dhe tribunaleve

Në çështjen **McGonnell kundër Mbretërisë së Bashkuar**,⁷⁰ i njëjti përmbarues që kishte kryesuar miratimin e një Plani të Detajuar Zhvillimi (PDZH) në lidhje me përdorimin e tokës për banim, ishte dhe gjyqtari i vetëm i çështjes në shqyrtimin e apelit të vendimit nga paditësi. GJEDNJ vendosi se përfshirja e drejtpërdrejtë e përmbaruesit gjatë miratimit të PDZH-së mjaftonte për të patur dyshime në lidhje me paanshmërinë e tij objektive për të zgjidhur mosmarrëveshje në lidhje me lejin ose jo për të ndryshuar përkufizimin e PDZH-së.

67. “Rekomandimet e Kievit mbi Pavarësinë e Gjyqësorit në Evropën Lindore, Kaukazin Jugor dhe Azinë Qendrore”, OSBE ODIHR, Kiev, 23-25 qershor 2010, <<http://www.osce.org/odihr/71178>>.

68. *Përmbledhje Ligjore e ODIHR, cituar*; shënimi 22.

69. *Hauschild kundër Danimarkës* GJEDNJ, 24 maj 1989, paragrafet 45-58.

70. *McGonnell kundër Mbretërisë së Bashkuar*; GJEDNJ, 8 shkurt 2000, paragrafi 55.

Në çështjen **Capbell dhe Fell kundër Mbretërisë së Bashkuar**,⁷¹ Këshilli i Vizitorëve të Burgut të Albany [Albani], i cili ka funksione gjykimi dhe mbikqyrjeje, u padit në lidhje me masat disiplinore.

Në lidhje me “pavarësinë”, GJEDNJ mori në shqyrtim mënyrën e emërimit të anëtarëve të Këshillit, kohëzgjatjen e mandatit, dhe ekzistencën e garancive ndaj trysnive të jashtme, si dhe nëse ishte e dukshme pavarësia. Asnjë prej këtyre kritereve nuk përcaktonte se Këshilli nuk ishte i pavarur. Ndërsa Gjykata vërejti se përshtypja e të dënuarve që Këshilli është shumë i lidhur me Ekzekutivin dhe administratën e burgut për shkak të kontakteve të shpeshta që lidheshin me rolin e tij mbikqyrës ishte një faktor i një rëndësie më të madhe. Megjithatë, ajo vendosi se këto përshtypje ishin të pamjaftueshme për të përcaktuar mungesën e pavarësisë.⁷² Është interesante sesi Komisioni Evropian i të Drejtave të Njeriut, kishte shprehur mendimin se Këshilli nuk kishte pavarësinë e duhur institucionale, për shkak të periudhave të shkurtra të emërimit, mundësisë së dukshme për shkarkimin e anëtarëve dhe kontaktet ditore me zyrtarët e burgut në një mënyrë të tillë që të identifikohesh si drejtues i burgut.

Përsa i përket “paanshmërisë”, paanshmëria personale e anëtarëve të një organi sipas Nenit 6, prezumohet derisa të provohet e kundërta. Ky nuk është një test i thjeshtë subjektiv, meqenëse ajo që është e dukshme është relativisht e rëndësishme dhe se duhen marrë në pyetje persona brenda organizatës.⁷³ Në të shkuarën Këshilli nuk kishte patur rol në masat disiplinore ndaj paditësit dhe asgjë në organizimin konkret të gjyqimeve vinte në dyshim paanshmërinë objektive të Këshillit.

Në çështjen **Wettstein kundër Zvicrës**,⁷⁴ anëtari i trupit gjykues gjatë gjykimit të paditësit nga Gjykata Administrative kishte qenë dhe përfaqësues ligjor i Bashkisë kundër paditësit në gjykimin praën Gjykatës Federale. GJEDNJ çmoi se kjo rrethanë paraqet shqetësime objektive në lidhje me paanshmërinë e gjyqtarit.

Në çështjen **Sramek kundër Austrisë**⁷⁵ paditësi pretendonte se Autoriteti Rajonal për Transaksionet e Pasurive të Paluajtshme, i cili kishte lënë në fuqi ankimin ndaj vendimit të Autoritetit të Distriktit të Hopfgarten, i cili lejonte blerjen e një prone nga paditësi në një fshat në Tirolin Austriak, shtetas i huaj, nuk kishte qenë gjykatë e pavarur dhe e paanshme.

71. *Campbell dhe Fell kundër Mbretërisë së Bashkuar*, GJEDNJ, 28 qershor 1984.

72. *Po aty*, paragrafi 81.

73. *Po aty*, paragrafet 84-85.

74. *Wettstein kundër Zvicrës*, GJEDNJ, 21 dhjetor 2000, paragrafet 44-50.

75. *Sramek kundër Austrisë*, GJEDNJ, 22 tetor 1984, paragrafet 37-42.

GJEDNJ-ja vendosi se Zyra e Administrimit të Tokës ishte palë në kohën që një prej nëpunësve të saj të Shitjeve kishte paraqitur ankesë ndaj Autoritetit të Distriktit. Gjithashtu, përfshirja në Autoritetin Rajonal e një nëpunësi civil nga Zyra e Administrimit të Tokës, shefi i të cilit ishte i njëjti zyrtar i shitjeve, pengonte Autoritetin Rajonal të konsiderohej mjaftueshëm i pavarur. Ky ishte vendimi i gjykatës, pavarësisht se ekzistonin rregullore që ndalonin qeverinë të udhëzonte nëpunësit civilë në lidhje me ushtrimin e funksioneve gjyqësore dhe pavarësisht mungesës së provave se ishte ushtruar ndikim (subjektiv). Kur ndër anëtarët e një trupi gjykues është një person i cili ka varësi nga dikush, në lidhje me detyrat e tij dhe organizimin e shërbimit, në lidhje me një nga palët, palët në gjykim mund të ngrenë dyshimin e ligjshëm mbi pavarësinë e personit. Një rast i tillë ndikon seriozisht në besimin që duhet të përçojnë gjykatat në një shoqëri demokratike.⁷⁶

3.4 Gjykimet Publike

PNDPCP-ja dhe GJEDNJ-ja garantojnë të drejtën e gjykimit publik në vendosjen e të drejtave civile dhe detyrimeve të personit. Natyra publike e gjykimeve siguron transparencën e gjykimeve, si dhe qëndron si një masë sigurie e rëndësishme në interes të individit ose shoqërisë në tërësi. Ajo mbron palët nga dhënia e drejtësisë pas dyerve të mbyllura, larg syrit të publikut.

Si rregull i përgjithshëm, procedurat duhet të jenë publike dhe cilido person duhet të jetë në gjendje të marrë informacion mbi gjykimet dhe mënyrën e zhvillimit të tyre. Megjithatë, ka përjashtime nga zbatimi i këtij rregulli, siç do të diskutohet në vazhdim.

Në gjykimet administrative, seanca mund të jetë “publike” kur persona të tjerë përveç palëve kanë mundësi të shohin dosjen ose kur çështja gjykohet në një mjedis të gjykatës ku mund të jetë i pranishëm publiku, por seanca bazohet kryesisht në shkëmbimin e dokumenteve midis palëve dhe pyetje të shkurtra nga trupi gjykues. Sipas instrumenteve të Këshillit të Evropës, kur procedura gjyqësore kryhet plotësisht me shkrim, dokumentet dhe informacioni në lidhje me çështjen duhet të jetë i disponueshëm për publikun, ndërsa respektohet integriteti i personit dhe privatësia e palëve të përfshira.⁷⁷

⁷⁶ *Po aty*, paragrafi 42.

⁷⁷ “Konventa e Këshillit të Evropës për Aksesin ndaj Dokumenteve Zyrtare”, Komiteti i Ministrave i Këshillit të Evropës, 27 nëntor 2008, <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1377737>>.

➤ Përjashtimi i gjykimeve publike

Në përputhje me instrumentet universale dhe rajonale, shtypi dhe publiku mund të përjashtohen nga i gjithë gjykimi ose një pjesë e tij për shkaqe moraliteti, rendi publik ose sigurie kombëtare në një shoqëri demokratike. Aksesi i publikut mund të kufizohet kur këtë e kërkon interesi i të miturve ose i jetës private të palëve, ose deri në atë masë që kërkohet rreptësisht në rrethana të caktuara ku bërja publike mund të kompromentojë interesat e drejtësisë.⁷⁸ Gjykata duhet të arsyetojë çdo vendim për përjashtimin e shtypit dhe të publikut dhe kufizimin e pjesëmarrjes së tyre në seancë.

Në rastet kur publiku përjashtohet nga seanca, duhet të bëhet publik vendimi, ku përfshihen gjetjet kryesore, provat dhe arsyetimi ligjor, përveç rasteve kur interesi i palëve private dhe ndjeshmëria e çështjes kërkojnë ndryshe (p.sh. gjykimi i të miturve, mosmarrëveshjet në lidhje me martesën, kujdestarinë ose birësimin e fëmijëve).⁷⁹

3.5 Zgjidhja efektive

PNDCP, Neni 2

“3. Çdo shtet palë i këtij Pakti zotohet:

(a) Të sigurojë që çdo person, nëse i shkelen të drejtat dhe liritë e njohura në këtë Pakt, të ketë të drejtën e një zgjidhjeje juridike efektive, edhe atëherë kur shkeljen e kryejnë personat gjatë ushtrimit të funksioneve të tyre zyrtare;

(b) Të sigurojë që autoriteti kompetent gjyqësor, administrativ ose legjislativ, ose çdo autoritet tjetër që është kompetent në bazë të legjislationit të shtetit, do t'i përcaktojë të drejtat e këtij personi që kërkon zgjidhje, si dhe të zhvillojë mundësitë e zgjidhjes gjyqësore.

(c) Të sigurojë që autoritetet kompetente do t'i zbatojnë këto zgjidhje që do t'i ofrohen (personit).”

KEDNJ, Neni 13

“E drejta për zgjidhje efektive

Çdokush, të cilit i janë shkelur të drejtat dhe liritë e përcaktuara në këtë Konventë, ka të drejtën

e një zgjidhjeje efektive para një organi kombëtar, pavarësisht se shkelja është kryer nga persona që veprojnë në përmbushje të funksioneve të tyre zyrtare.”

78. *B.dhe P. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, GJEDNJ, 24 prill 2001, paragrafi 39.

79. Pakti Ndërkombëtar lidhur me të Drejtat Civile dhe Politike, Neni 14, paragrafi 1 <<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>>; Koment i Përgjithshëm nr.32, *cituar*, shënimi 42, paragrafi 29. Shih gjithashtu *B.dhe P. kundër Mbretërisë së Bashkuar, po aty*, paragrafi 47.

KADNJ, Neni 25

“E drejta për Mbrojtje Gjyqësore

1. Çdo person ka të drejtë t'i drejtohet gjykatës ose çdo organi tjetër të drejtësisë, në mënyrë të thjeshtë dhe të shpejtë, për mbrojtje ndaj vendimeve që shkelin të drejtat e tij themelore të njohura nga kushtetura apo legjislacioni i shtetit përkatës ose nga kjo Konventë dhe në rastet kur këto shkelje janë kryer nga persona gjatë ushtrimit të detyrës zyrtare.

2. Shtetet Palë ndërmarrin masa të cilat:

- a) sigurojnë se për çdo person që kërkon zgjidhje efektive, e drejta e tij vendoset nga një gjykatë ose organ kompetent i parashikuar në sistemin ligjor të atij shteti;
- b) parashikojnë mundësinë për zgjidhje efektive; dhe
- c) sigurojnë se autoritetet kompetente i zbatojnë zgjidhjet efektive kur ato ofrohen.”

Instrumentet ndërkombëtare dhe rajonale garantojnë të drejtën për zgjidhje efektive. Komisioni Afrikan ka shpallur gjithashtu të drejtën për zgjidhje efektive dhe detyrime shtetërore pozitive në lidhje me të këtë të drejtë në “Parimet dhe Udhëzimet mbi të Drejtën për Gjykim të Drejtë dhe Ndihmë Ligjore në Afrikë”.⁸⁰

“Zgjidhje Efektive” do të thotë mekanizëm i duhur dhe funksional gjyqësor dhe administrativ për të trajtuar dhe vendosur mbi pretendimet për shkelje sipas ligjit vendas. Ky parim zbatohet dhe për shkeljet e kryera nga persona zyrtarë gjatë kryerjes së detyrës.

Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së janë zotuar të sigurojnë se çdo person ka të drejtë për zgjidhje efektive për shkeljet e të drejtave të tij/saj dhe t'u sigurohet individëve e drejta për t'iu drejtuar organeve ekzekutive, legjislative, gjyqësore dhe administrative.⁸¹ Në mënyrë që të garantohet respektimi i të drejtave themelore dhe të sigurohet integriteti ligjor, shtetet pjesëmarrëse kanë rënë dakord që e drejta “për mjete për zgjidhje efektive zbatohet ndaj vendimeve administrative dhe rregullave për personat që preken prej tyre”.⁸²

80. Shih Parimet dhe Udhëzimet , *cituar*, shënimi 61, seksioni C – E drejta për një Zgjidhje Efektive.

81. “Dokumenti Përfundimtar i Takimit të Vjenës 1986 i Përfaqësuesve të Shteteve Pjesëmarrëse i Konferencës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë”, Vjenë 1989, paragrafi 13.9, <<http://www.osce.org/mc/40881>>.

82. “Dokumenti i Moskës”, *cituar*, shënimi 2, paragrafet (18.2)-(18.4).

Zgjidhjet efektive nuk mund të konsiderohen të tilla kur janë një iluzion për shkak të kushteve të përgjithshme në vend, kur janë shumë të mundimshme për personin, të cilit i janë shkelur ose kur shteti nuk siguron zbatimin e duhur të tyre nga autoritetet gjyqësore.⁸³ Gjithashtu, nëse një gjykatë refuzon të shqyrtojë çështjet substanciale në lidhje me një veprim administrativ të një organi ekzekutiv të cilin e konsideron se po ushtron detyrat e tij, apelimi s'mund të konsiderohet si zgjidhje efektive.⁸⁴ Po ashtu, nëse një organ administrativ nuk zbaton një vendim në favor të një pale të interesuar, kundërshtimi në gjykatë bëhet një zgjidhje jo efektive.⁸⁵ Shteti ka barrën e provës për të provuar se zgjidhja është efektive.⁸⁶

Zgjidhja efektive kërkon dhe ndalimin e shkeljes dhe zbatimin e masave të përkohshme ose të ndërmjetme për të shmangur vazhdimin e shkeljeve dhe sigurimin e kompensimit përkatës (shiko seksionin 5.3).

Ndërsa zgjidhjet efektive ndryshojnë nga njëri vend në tjetrin, disa më të shpeshtat janë:

- Pavlefshmëria e plotë ose relative e veprimit të paligjshëm administrativ;
- Detyrimi i organit administrativ të miratojë aktin administrativ të kërkuar nga paditësi;
- Detyrimi i organit administrativ të vendosë në favor të paditësit ose të ndalohet organi administrativ të lëshojë akte kundër paditësit;
- Njohja (ose shpallja) e ekzistencës së një marrëdhënieje ligjore ose që akti administrativ i kundërshtuar është nul dhe i pavlefshëm që nga shpallja.

83. *Baruch Ivcher Bronstein kundër Perusë*, Gjykata Ndër-Amerikane e të Drejtave të Njeriut, 6 shkurt 2001, paragrafi 139.

84. *Hasan dhe Chaush kundër Bullgarisë*, GJEDNJ, 26 tetor 2000, paragrafi 100.

85. *Po aty*, paragrafi 101.

86. *Po aty*, paragrafi 102.

Kapitulli 4

Fillimi i Çështjes Standarde dhe Udhëzime për Monitorimin

Gjatë fazës fillestare të gjyqimit, standardet kryesore që duhet të vëzhgohen janë nëse i është lënë kohë e mjaftueshme fillimit të gjyqimit administrativ, nëse është siguruar mundësia për t'iu drejtuar gjykatës, si dhe ekzistenca dhe fusha e veprimit të ndihmës dhe këshillimit ligjor.

4.1 Koha e arsyeshme për të nisur gjykimin administrativ

Kohë e arsyeshme për të nisur gjykimin administrativ: personave privatë duhet t'u lihet kohë e mjaftueshme, e parashikuar me ligj, gjatë së cilës mund të nisin gjykimin administrativ.

E drejta për të nisur një gjykim administrativ është e lidhur me të drejtën për zgjidhje efektive, e parashikuar nga instrumentet universale dhe rajonale. Nisja e veprimeve administrative mund të ketë kufizime kohore, të cilat kanë shtrirje të ndryshme nga njëri vend në tjetrin.

Shumë vende kanë vendosur afate kohore të qarta, të cilat përcaktojnë kur një person mund të kundërshtojë një akt administrativ, të cilat shtrihen nga 30 ditë në 6 muaj. Brenda sistemit ligjor të një vendi, në gjykime administrative të ndryshme mund të zbatohen kufizime kohore të ndryshme, për shembull në paditë e çështjeve në lidhje me taksat, licencat apo lirisë së informacionit.

Publiku duhet të ketë mundësi të njihet me aktet nënligjore ose rregullimet që përcaktojnë afatet kohore. Afate kohore tepër të shkurtra mund të shkelin të drejtën për zgjidhje efektive.

Në shumë sisteme ligjore ku personat privatë duhet ta kundërshtojnë aktin administrativ fillimisht në rrugë administrative, periodha kohore për t'iu drejtuar gjykatës do të llogaritet nga momenti që vendimi është marrë në procedurën e brendshme të kundërshtimit.⁸⁷ Nisur nga ky këndvështrim, ka rëndësi periodha për rishikimin paraprak administrativ kur vlerësohet mundësia për t'iu drejtuar gjykatës, si dhe afati i arsyeshëm kohor. (Shih seksionin 6.1).

➔ Udhëzim për monitorimin

Duhet marrë në konsideratë kriteret ekzistuese për rishikimin paraprak administrativ dhe si këto kriteret mund të ndikojnë në përlllogaritjen e afateve kohore. Për shembull, në disa vende palës së interesuar i kërkohet të shterojë rrugët e ankimit administrativ përpara se t'i drejtohet gjykatës, ndërsa në disa vende pala e interesuar mund t'i drejtohen organit administrativ ose gjykatës, me kusht që të zbatohet afati për ngritjen e padisë.

Një veprimtari monitorimi duhet t'u kushtojë vëmendje çështjeve të tilla si:

- Afatet e përgjithshme kohore në lidhje me gjykimet administrative;
- Kriteri i rishikimit paraprak administrativ dhe veçoritë e përlllogaritjes së afateve kohore;
- Përjashtime nga zbatimi i afateve kohore; dhe
- Pasojat e mosrespektimit të afateve kohore.

4.2 Mundësia për t'iu drejtuar gjykatës ose tribunalit

Mundësia për t'iu drejtuar gjykatës ose tribunalit: mundësia për t'iu drejtuar gjykatës ose tribunalit duhet të jetë një garanci efektive që siguron se askush nuk privohet, përse i përket procedurës, nga e drejta e tij/saj për të kërkuar drejtësi.

87. Rekomandim Rec (2004)20, *cituar*, shënim 5, paragrafi (B)(2)(c).

E drejta për gjykim të drejtë lidhet jo vetëm me zhvillimin e procesit gjyqësor, por përfshin dhe të drejtën për të nisur një proces gjyqësor.⁸⁸ Sipas së drejtës ndërkombëtare, e drejta për t'iu drejtuar gjykatës duhet të garantohet efektivisht kështuqë askush të mos privohet, përsa i përket procedurës, nga e drejta e tij/saj për të kërkuar drejtësi, përfshi çështjet administrative. Koncepti i “së drejtës për t'iu drejtuar gjykatës” për të kundërshtuar aktet administrative, i përcaktuar në angazhimet e OSBE-së, u bën thirrje shteteve pjesëmarrëse të sigurojnë rishikimin gjyqësor.⁸⁹

Kjo e drejtë i referohet si faktit, ashtu edhe ligjit. Nëse përpjekjet e dikujt për t'iu drejtuar gjykatës administrative pengohen në mënyrë sistematike, kjo përbën shkelje të kësaj të drejte.⁹⁰ **E drejta për t'iu drejtuar gjykatës kërkon dhe një sistem funksional që mundëson zgjidhje, kështu që paditësi të ketë mundësi të qarta, praktike dhe efektive për të ushtruar këtë të drejtë.**⁹¹ Kur shtetet kanë vendosur juridiksion administrativ, duhet të sigurojnë dhe të drejtë efektive për t'iu drejtuar gjykatës.

E drejta për t'iu drejtuar gjykatës nuk është absolute dhe mund t'i nënshtrohet kufizimeve legjitime. Në rastet kur kufizohet e drejta e një personi, me ligj ose fakt, kufizimi nuk duhet të jetë në mospërputhje me standardet ndërkombëtare të gjykimit të drejtë, me kusht që kufizimi nuk dëmton thelbin e së drejtës, të ketë një qëllim të ligjshëm dhe të ketë një lidhje të arsyeshme proporcionaliteti midis masës së aplikuar dhe qëllimit që kërkohet të arrihet.⁹² Megjithatë, është gjykata ajo që vendos nëse një kufizim përbën shkelje të së drejtës për t'iu drejtuar gjykatës.

4.2.1 Shterimi i ankimit administrativ para kontrollit gjyqësor

Në disa juridiksione, ligji përcakton që duhen shteruar ankimi administrativ përpara se të fillojë procedimi gjyqësor (p.sh. mund të depozitohet një ankim administrativ për të filluar kontrollin e brendshëm nga organi administrativ). Megjithatë, në juridiksione të tjera kontrolli i brendshëm administrativ mund të ndalojë fillimin e një procedimi gjyqësor.⁹³

88. *Golder kundër Mbretërisë së Bashkuar*, GJEDNJ, 21 shkurt 1975, paragrafi 36.

89. Dokumenti i Moskës, *cituar*, shënimi 5, paragrafi (18.4).

90. *Oló Bahamonde kundër Guinesë Ekuatoriale*, Komunikatë e Komitetit të të Drejtave të Njeriut Nr. 468/1991. UN Doc CCPR/ C/49/D/468/1991, 10 nëntor 1993, paragrafi 9.4.

91. *De Geouffre de la Pradelle kundër Francës*, GJEDNJ, 16 dhjetor 1992, paragrafet 34-35.

92. *Waite dhe Kennedy kundër Gjermanisë*, GJEDNJ, 18 shkurt 1999, paragrafi 59; *Kart kundër Turqisë*, GJEDNJ, 3 dhjetor 2009, paragrafi 79.

93. *Administration and You: Principles of Administrative Law Concerning the Relations Between Administrative Authorities and Private Persons - A Handbook* [Administrata dhe Ti: Parimet e së Drejtës Administrative që Trajtojnë Lidhjen midis Organeve Administrative dhe Personave Privatë – Manual (Strasburg, Këshilli i Evropës, prill 1996), paragrafi 77.2.

Kushti për shterimin e ankimit administrativ nuk duhet të pengojë ushtrimin e së drejtës për drejtësi administrative. Për shembull, nëse ankimi administrativ përpara se të kërkohet kontrolli gjyqësor mund të rezultojë në dëm të pariparueshëm kundrejt interesave të palës së interesuar, atëherë mohohet e drejta për t'iu drejtuar gjykatës.

4.2.2 Legjitimimi i paditësit

E drejta për t'iu drejtuar gjykatës shpesh kufizohet nga e drejta për të provuar legjitimimin e paditësit. *Locus standi*, ose legjitimimi i paditësit është termi ligjor që tregon se një individ ka të drejtë të fillojë ose të marrë pjesë në një proces ligjor. Përgjithësisht, kjo nënkupton që personi duhet të ketë interes legjitim në çështjen në gjykim, megjithëse fusha e veprimit të këtij kushti mund të ndryshojë në varësi të juridiksionit dhe llojit të aktit që kundërshtohet.⁹⁴ Sistemi mund të lejojë “padi kolektive”, ose kërkesa që një grup i gjerë personash së bashku e paraqesin para gjykatës ose kur këta si grup të paditurish paditen në gjykatë.

4.2.3 Palët në proces

Një tipar i përbashkët i proceseve administrative është se ato iniciohen zakonisht nga persona privatë. Në disa shtete, zyra e prokurorit ose një organ tjetër publik mund të fillojë proces për të testuar ligjshmërinë e një akti administrativ.⁹⁵ Nga këndvështrimi i garantimit të aksesit, ka rëndësi që legjislacioni të parashikojë qartë kush mund të ankohet dhe kush mund të jetë pala kundërshtare në proceset administrative.

Këshilli i Evropës i inkurajon shtetet anëtare të marrin parasysh mundësinë që t'iu njohin të drejtën personave juridikë dhe organeve të ngarkuara me mbrojtjen e interesave kolektive apo të komunitetit për të paraqitur një çështje para një gjykate.⁹⁶ Në disa shtete, organizatat e shoqërisë civile dhe entitete

94. Shih “Standing up for your Right(s) in Europe, A comparative Study of Legal Standing (locus standi) before the EU and Member States’ Courts”, [Të kërkosht të drejtat e tua në Evropë, Studim Krahasues i Legjitimit të Paditësit (*locus standi*) para Gjykatave të vendeve të BE-së dhe Vendeve Anëtare], Parlamenti Evropian, 2012, faqe 15, <<http://www.europarl.europa.eu/committees/fr/studiesdoenload.html?languageDocument=EN&file=75651>>.

95. “Recommendation CM/Rec(2012)11 of the Committee of Ministers to member States on the role of public prosecutors outside the criminal justice system”, [Rekomandimi CM/Rec(2012)11 i Komitetit të Ministrave për shtetet anëtare mbi rolin e prokurorëve publikë jashtë sistemit të drejtësisë penale], Këshilli i Evropës, 19 shtator 2012, <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1979395&Site=CM>>.

96. Rekomandimi Rec(2004)20, *cituar*, shënimi 5.

të tjera, sikundër janë bashkimet apo shoqatat mund të jenë palë në një mosmarrëveshje administrative dhe si të tilla mund të kenë gjithashtu të drejtë që iniciojnë procese administrative, drejtpërdrejtë ose si palë të treta.

4.2.4 Aksesit fizik

Sipas instrumenteve ndërkombëtare dhe rajonale, e drejta për akses përfshin hyrjen fizike në mjediset e gjykatës apo tribunalit, si dhe marrjen e informacionit përsa i takon kohës dhe vendit të seancës. Gjykatat administrative dhe tribunalet duhet t'u ofrojnë palëve të interesuara dhe publikut informacion për datën, orën dhe vendin e seancave. Ky njoftim duhet të ndodhë brenda një kohe të arsyeshme, duke marrë parasysh interesin e mundshëm për çështjen dhe kohëzgjatjen e pritshme të gjykimit.⁹⁷

GJEDNJ-ja ka vendosur se kufizimi i pajustificuar i së drejtës së palëve të interesuara për të qenë të pranishme në gjykatë, përbën shkelje të Nenit 6(1).⁹⁸ Gjithashtu, seancat e zhvilluara me dyer të mbyllura,⁹⁹ në vende të vështira për të hyrë publiku,¹⁰⁰ hapësirë e pamjaftueshme në sallën ku zhvillohet seanca ose kushte të paarsyeshme për të hyrë në sallën ku zhvillohet seanca¹⁰¹ pengojnë mundësinë fizike për t'iu drejtuar gjykatës dhe e shkelin këtë të drejtë.

4.2.5 Shpenzimet

Shpenzimet gjyqësore (p.sh. tarifat gjyqësore, taksat mbi aktet, kopjet e materialeve, shërbimet e ekspertëve, shpenzimet e udhëtimit të dëshmitarëve dhe përfaqësimi ligjor) nuk duhet të përjashtojnë ose të dekurajojnë personat për t'iu drejtuar gjykatës.¹⁰² Po ashtu, një përcaktim i ngurtë ligjor që ia cakton shpenzimet gjyqësore palës fituese pa marrë në konsideratë pasojat që sjell kjo, ose pa e parashikuar ndihmë ligjore, mund të ketë një efekt pengues në mundësinë e personave për të kërkuar të drejtën e tyre në gjykatë.¹⁰³

97. *Van Meurs kundër Hollandës*, Komunikatë e Komisionerit për të Drejtat e Njeriut, HRC Communication 215/1986, UN Doc CCPR/C/39/D/215/1986, 13 korrik 1990, paragrafi 6.2.

98. *Zagorodnikov kundër Rusisë*, GJEDNJ, 7 qershor 2007, paragrafet 26-27.

99. *Riepan kundër Austrisë*, GJEDNJ, 14 nëntor 2000, paragrafi 29; *Hummatov kundër Azerbajxhanit*, GJEDNJ, 29 nëntor 2007, paragrafi 144.

100. *Hummatov kundër Azerbajxhanit, po aty*, paragrafet 140-152.

101. *Marinich kundër Bjellorusisë*, Komunikatë e Komitetit të të Drejtave të Njeriut 1502/2006, UN Doc CCPR/C/99/D/1502/2006, 19 gusht 2010, paragrafet 2.16 dhe 10.5.

102. *Kreuz kundër Polonisë*, GJEDNJ, 19 qershor 2001, paragrafi 67.

103. Koment i Përgjithshëm nr. 32, *cituar*, shënimi 42.

Shpenzimet e gjykatës mund të përcaktohen me ligj. Përr shembull, ligji mund të përcaktojë si shpenzim gjyqësor një përqindje fikse të vlerës së padisë. Në përgjithësi, tarifa paguhet para depozitimit të padisë.

E drejta për t'iu drejtuar gjykatës

Në çështjen **Äärela & Näkkäläjärvi kundër Finlandës**,¹⁰⁴ paditësi pretendonte se autorizimi shtetëror për aktivitetet për prerjen e drurëve dhe ndërtimin e rrugëve në zona ku rriteshin drerët, përbënte shkelje të drejtave të pakicave dhe se vendosja e një kostoje të lartë kundrejt tyre në nivel apelimi të vendimit, përbënte shkelje të barazisë për t'iu drejtuar gjykatës.

Komiteti i të Drejtave të Njeriut të OKB-së vërejtí shkelje të Nenit 14(1), bashkë me Nenin 2, për shkak se ligji vendas ngarkon palën që ka humbur gjyqin të paguajë shpenzimet e palës që fiton, duke mos i lejuar gjyqtarit të ulë masën e pagesës. Rregulli i ngurtë që shpenzimet t'i jepen atij që fiton, mund të ketë efekt pengues në aftësinë e personit që ngre pretendimin se i janë shkelur të drejtat sipas PNDPCP për të kërkuar zgjidhje të çështjes në gjykatë.

Në çështjen **Obermeier kundër Austrisë**¹⁰⁵ paditësi ishte pushuar nga puna në një kompani private. Pushimi ishte miratuar nga Bordi i Personave me Aftësi të Kufizuara, i cili, në përputhje me ligjin, ishte përgjegjës për të përcaktuar nëse përfundimi i marrëdhënieve të punës bazohet në një interes të ligjshëm të punëdhënësit apo në paaftësinë e punëmarrësit. Bordi nuk kërkoi shpjegime nga paditësi para dhënies së vendimit. Paditësi e ankimoi vendimin e Bordit pranë Guvernerit të Provincës, i cili e hodhi poshtë kërkesën.

Paditësi më pas iu drejtua Gjykatës Administrative për të kundërshtuar vendimin e Bordit. Gjykata u shpreh se nuk mund të shqyrtonte një pushim nga puna, i cili ishte autorizuar nga Bordi. Për shkak se Bordi nuk kishte ushtruar pushtetin e vet për të autorizuar pushimin, Gjykata rrëzoi ankimin e paditësit.¹⁰⁶

GJEDNJ vendosi se mbrojtja sipas Nenit 6 arrihet nëse vendimet e organeve administrative plotësojnë kushtet e kësaj dispozite. Në këtë rast, as Bordi, as Guverneri i Provincës nuk mund të konsiderohen si organe shqyrtimi të pavarura, sipas Nenit 6(1). Mungesa e juridiksionit të Gjykatës për të shqyrtuar vendimin e Bordit rezultoi në mungesën e kontrollit efektiv të vendimit administrativ. Kështu që, ishte shkelur e drejta e paditësit për t'iu drejtuar gjykatës.¹⁰⁷

104. *Äärela dhe Näkkäläjärvi kundër Finlandës*, cituar, shënimi 49, paragrafi 7.2.

105. *Obermeier kundër Austrisë*, GJEDNJ, 28 qershor 1990.

106. *Po aty*, paragrafet 17 & 69.

107. *Po aty*, paragrafi 70

➤ Udhëzim për monitorimin

Vlerësimi i ushtrimit të së drejtës për t'iu drejtuar gjykatës ose tribunalit kërkon mbledhjen e informacionit për rastet që janë rrëzuar, kthyer mbrapsht ose nuk janë shqyrtuar nga gjykatat administrative ose tribulalet.

Kufizimet bazuar në anën formale, arsyetime të cilat nuk shprehen qartë në ligj ose arsyetime të cilat pavarësisht se shprehen në ligj, prekin thelbin e së drejtës për t'iu drejtuar gjykatës, mund të përbëjnë kufizime të së drejtës për gjykim të drejtë sipas së drejtës ndërkombëtare. Gjithashtu, kufizimet me arsytimin se nuk janë shteruar rrugët e ankimit administrativ apo nuk është legjitimuar pala paditëse, nëse janë shumë strikte apo nuk argumentohen, mund të çojnë në mohimin e së drejtës për t'iu drejtuar gjykatës. Procedurat për të plotësuar për përmbushjen e kushtit për shterimin e shqyrtimit administrativ dhe shpenzimet gjyqësore nuk duhet të jenë të tepërta.

- Stafii monitorues duhet të grupojë çështje ku është kufizuar e drejta për t'iu drejtuar gjykatës ose tribunalit dhe të analizojë shkaqet dhe arsytimin në kuadër të standardeve ndërkombëtare dhe rajonale.
- Duhet parë me kujdes nëse rregullat në lidhje me legjitimitimin e palëve dhe shterimin e rrugëve administrative aplikohen në një mënyrë që shpie në mohimin e së drejtës së personave fizikë për t'iu drejtuar gjykatës.

Në rast se legjislacioni nuk i ka të përcaktuara qartë llojet e ndryshme të padive administrative, atëherë një ankues mund të fillojë me një padi të caktuar në mënyrë që juridiksioni administrati ta marrë parasysh ankimin e tij dhe të vendosë se cila është padia e duhur.

Një ligj që ndjek një praktikë të mirë do t'i parashikonte qartë të gjitha të pasojat e mundshme në rast të regjistrimit të një kërkesë padie administrative të gabuar dhe do të parashikonte mundësinë për t'iu ridrejtuar gjykatës, si dhe të bënte të ditur të gjitha afatet kohore ekzistuese. Këto praktika të grumbulluara duhet të analizohen nën dritën e standardeve ndërkombëtare dhe rajonale mbi të drejtën për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit dhe të drejtës për dëmshpërblim efektiv.

- Nëse nga monitorimi i gjykimit shfaqen probleme lidhur me regjistrimin e padive “të gabuara” pranë juridiksionit administrativ, stafii monitorues duhet të mbledhë të dhëna mbi pasojat e këtyre kërkesë padive të regjistruara.

Nëse nga monitorimi rezulton se gjykatat administrative mbajnë qëndrime të ndryshme dhe veprojnë në mënyrë të paqëndrueshme për të njëjtën çështje, atë të pranimit të kërkesë padie, atëherë këto raste duhet të shoqërohen me një vlerësim të caktuar dhe rekomandime për përmirësim. Vlerësimi dhe rekomandimet duhet të bazohen si në standardet e legjislacionit kombëtar, ashtu edhe në ato rajonale e ndërkombëtare. Duhet patur parasysh se nëse ka ndryshim në qëndrim që mund të lidhet me tipare diskriminuese, atëherë e drejta për mundësi të barabarta për t'iu drejtuar gjyqësorit administrativ mund të shkelet (shihni seksionin 4.3 më poshtë).

- Stafi monitorues duhet t'i kushtojë vëmendje zbatimit të njëtrajtshëm dhe të qëndrueshëm të rregullave që lidhen me pranueshmërinë, që është një kusht kryesor për të garantuar mundësinë për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit pa diskriminim.

Në rast se ankuesi nuk ka mjete monetare të mjaftueshme, atëherë mund të zbatohen përjashtime nga pagesa e tarifave gjyqësore sipas kushteve të parashikuara në legjislacionin vendas. Stafi monitorues duhet të vlerësojë nëse këto përjashtime zbatohen në mënyrë të qëndrueshme.

- Ndërkohë që vlerësohet se sa të drejta janë kostot për ngritjen e padive në juridiksionin administrativ, stafi monitorues duhet të vlerësojë nëse ndihma dhe këshillimi ligjor falas u mundësohen ankuesve që nuk kanë mjetet monetare të mjaftueshme për të nisur një proces gjyqësor, meqë të dyja këto çështje janë zakonisht të lidhura me njëra-tjetrën (shihni seksionin 3.4).

4.3 Mundësi të barabarta për t'iu drejtuar gjyqësorit

- **Mundësi të barabarta për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit:** individët duhet të kenë mundësi të barabarta për t'iu drejtuar gjyqësorit apo tribunalit për të kërkuar zgjidhje apo dëmshpërblim përmes drejtësisë administrative dhe autoritetet administrative të mos veprojnë në një mënyrë diskriminuese

Barazia përpara ligjit kërkon që të gjithë individët të kenë mundësi të barabartë për t'iu drejtuar një gjykate apo tribunali pavarësisht llojit të çështjes

dhe që të trajtohen pa u diskriminuar gjatë gjithë gjykimit.¹⁰⁸

➤ **Forma të diskriminimit**

Diskriminimi është çdo dallim, përjashtim, kufizim apo preferencë që bazohen në arsye të tilla si raca, ngjyra, gjinia, prirja seksuale apo identiteti gjinor, gjuha, feja, bindjet politike apo bindje të tjera, statusi në lindje apo çdo lloj statusi tjetër dhe ka qëllim apo rrjedhë mohimin apo shpërpjestimin e njohjes, gëzimit apo ushtrimit nga të gjithë personat mbi baza të barabarta të të gjitha të drejtave dhe lirive.¹⁰⁹ Diskriminimi mund të ndodhë jo vetëm nisur nga një aspekt i identitetit të një individi, apo identiteti të perceptuar të tij, por mbi arsye të shumta, siç është rasti i diskriminimit të shumëfishtë apo të ndërthurur. Për shembull, gratë që i përkasin një grupi pakice mund të jenë më shumë të prekura nga diskriminimi.¹¹⁰

Në bazë të së drejtën ndërkombëtare, çdo dallim lidhur me mundësinë për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit që nuk bazohet në ligj dhe nuk mund të justifikohet objektivisht dhe arsyeshëm është i ndaluar. Për shembull, barra të ndryshme prove mund të mos zbatohen për ankues meshkuj dhe femra lidhur me sigurimet shoqërore.¹¹¹

GJEDNJ-ja ka ofruar udhëzime për ankimin ndaj praktikave diskriminuese të autoriteteve. Ndërsa procedurat apo politikat mund të mos jenë direkt diskriminuese, ato mund të jenë të tilla indirekt kur ndryshimi në trajtim shfaqet përmes rrjedhëve paragjyqësore jo të përpjesshme që vijnë nga një politikë e

108. "General Comment No. 18 on non-discrimination" ["Koment i Përgjithshëm nr.18 mbi mos diskriminim"], Zyra e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut, 10 nëntor 1989, <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/3888b0541f8501e9c12563ed004b8d0e>>. Lidhur me të drejtën për t'iu drejtuar gjyqësorit nga perspektiva gjinore shihni, Gender Equality and Justice Programming: Equitable Access to Justice for Women" ["Barazia Gjinore dhe Programimi i Drejtësisë: Mundësi të Barabarta për Gratë për t'iu drejtuar Gjyqësorit"], PNUD, 2007, <<http://www.genderlinks.org.za/article/gender-equality-and-justice-program-ming-equitable-access-to-justice-for-women-2012-04-20>>.

109. *Po aty*, paragrafi 1. Shih gjithashtu *Toonen kundër Australisë*, Komunikata e Komisionerit për të Drejtat e Njeriut nr. 488/1992, U.N. Doc CCPR/ C/50/D/488/1992 (1994), duke mbajtur qëndrimin se referimi në "seks" në Nenin 2, paragrafi 1, (mos diskriminimi) dhe Neni 26 (barazia përpara ligjit) e KNDKP përfshin "prirjen seksuale".

110. "The Ljubljana Guidelines on Integration of Diverse Societies", ["Udhëzimet e Lubjanës mbi Integrimin e Shoqërive të Ndryshme"] Komisioneri i Lartë i OSBE-së për Pakicat Kombëtare, nëntor 2012, faqe 39, <<http://www.osce.org/hcnm/96883?download=true>>.

111. *Broeks kundër Hollandës*, Komunikatë e Komisionerit për të Drejtat e Njeriut nr. 172/1984, UN Doc CCPR/C/OP/2 at 196 (1990), paragrafi 14.

përgjihshme apo masa ndaj një grupi gjinor, apo 'racor' apo etnik.¹¹² Ankuesit mund të bazohen në prova statistikore për të dëshmuar rrjedhjen diskriminuuese të një praktike të ndjekur nga zyrtarët të shtetit, duke ia kaluar në këtë rast barrën e provës tek zyrtarët e qeverisjes që duhet të provojnë se kjo është rezultat i faktorëve objektivë që nuk kanë lidhje me diskriminimin.¹¹³

E drejta për mundësi të barabarta për t'iu drejtuar gjykatave administrative dhe tribunaleve duhet të zbatohet për të gjithë individët. Kjo zbatohet pavarësisht shtetësisë apo joshtetësisë, statusit, apo nëse personi është një azil kërkues, refugjat, punonjës migrator, fëmijë i pashoqëruar apo person tjetër në territorin apo subjekt i juridiksionit të një shtetit.¹¹⁴ Ndalimi i diskriminimit zbatohet edhe në lidhje me fëmijët mbi secilën nga arsyet e listuara dhe një vëmendje e posaçme i duhet kushtuar diskriminimit të mundshëm apo efekteve të diskriminimit bazuar në gjendjen ekonomiko-shoqërore apo të dhëna apo status të prindërit(ve). Fëmijët emigrantë, fëmijët e pashoqëruar, refugjatët dhe azil kërkuesit, fëmijët me paaftësi, fëmijët e pastrehë dhe ata të rrugës, pakicat etnike, duke përfshirë romët dhe fëmijët të strehuar në institucione mund të përbëjnë grupe veçanërisht vulnerabël.

➔ Udhëzime për monitorimin

Informacioni i mbledhur për të vlerësuar mundësinë për t'iu drejtuar gjykatës duhet të jetë i tillë që të mundësojë bërjen e një analize për çfarëdo lloj dallimi mbi bazë 'race', ngjyre, gjinie, prirjeje seksuale apo identiteti gjinor, gjuhe, besimi fetar, origjine kombëtare apo shoqërore, bindjeje politike apo bindjeje tjetër, pronësie, status nga lindja apo çdo lloj statusi tjetër.

- Gjatë monitorimit i duhet kushtuar kujdes pengesave të mundshme për t'iu drejtuar drejtësisë, duke përfshirë ato që ndikojnë veçanërisht anëtarët e pakicave, qofshin këto pengesa me natyrë financiare, gjuhësore apo shoqërore. Për shembull, përdorimi i gjuhëve të pakicave duke iu drejtuar ndihmës ligjore falas dhe në procesin gjyqësor mund të nxisë barazi në

112. *D.H. e të Tjerë kundër Republikës Çeke*, GJEDNJ, 13 nëntor 2007, paragrafi 184.

113. *Hoogendijk kundër Hollandës*, Vendim për pranimin e ankimit nr. 58641/00, 06 janar 2005; *D.H. dhe të Tjerë kundër Republikës Çeke*, GJEDNJ, 13 nëntor 2007, paragrafi 187.

114. *Shihni Andrejeva kundër Letonisë*, GJEDNJ, 18 shkurt 2009, paragrafet 87-89; *Çështja e vajzave Yean dhe Bosico kundër Republikës Domenikane*, Gjykata Ndër-Amerikane e të Drejtave të Njeriut, 8 shtator 2005, paragrafi 166.

trajtim, ndërsa, në të kundërt, mungesa e këtyre mundësive mund të ketë për pakicat pasoja të kundërta përsa i takon barazisë për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit.¹¹⁵

Meqenëse mundësia për t'iu drejtuar organeve të drejtësisë është e qenësishme për gëzimin e të drejtave të njeriut, shkalla me të cilën një person mund të marrë pjesë direkt dhe lehtësisht në procedurat e mundshme është një element i rëndësishëm i kësaj mundësie. Parashikimi që procedurat gjyqësore të jenë në gjuhën(t) e personave që u përkasin pakicave kombëtare shton mundësitë për t'iu drejtuar organeve të drejtësisë në një mënyrë efektive për këta persona.¹¹⁶

Minimalisht, shteti duhet t'u garantojë shërbime gjuhësore personave që nuk e flasin gjuhën e procesit gjyqësor. Ky standard i procesit të rregullt ligjor është universal dhe zbatimi i tij lidhet me të drejtat gjuhësore të pakicave kombëtare, si dhe shpreh parimin themelor të barazisë para ligjit dhe mos diskriminimit.¹¹⁷

- Çdo rast për mundësi jo të barabarta për t'iu drejtuar gjykatës duhet të analizohet me kujdes dhe, kur është e mundur, të kërkohen të dhëna shtesë për të v'i verifikuar këto raste.

Analiza e legjislacionit përkatës për drejtësinë administrative, intervistat me grupet e marginalizuara apo vulnerabël, si dhe analiza gjinore mund të ofrojnë informacion të vlefshëm mbi praktikat e mundshme diskriminuese përsa i takon mundësisë efektive për t'iu drejtuar organeve të drejtësisë në gjykimet administrative.

115. The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of Minorities & Explanatory Note”, [“Rekomandimet e Oslos Lidhur me të Drejtat Gjuhësore të Pakicave dhe Shënimit Shpjeguesë”] Komisioneri i Lartë i OSBE-së për Pakicat Kombëtare, shkurt 1998, rekomandimet 18-19, <<http://www.osce.org/hcnm/67531>>; Udhëzimet e Ljubjanës, vepër e cituar, shënimi në fund të faqes nr. 114, udhëzimi 47; “The Language Rights of Persons Belonging to National Minorities under the Framework Convention”, [Të Drejtat Gjuhësore të Personave që u Përkasin Pakicave Kombëtare sipas Konventës Kuadër”] Komiteti Këshillimor për Konventën Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare, ACFC/44DOC(2012)001 rev, 5 korrik (2012), paragrafi 59, <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_CommentaryLanguage_en.pdf>.

116. *Po aty*, shënimi shpjegues për Rekomandimin 19.

117. *Po aty*, shënimi shpjegues për Rekomandimin 17.

Gjatë analizës për diskriminim mbi baza gjinore, janë të mundshme për t’u përdorur mjete e praktika të posaçme të organizatave ndërkombëtare e vendase për të vlerësuar nëse gjinia është një faktor përcaktues për t’iu drejtuar organeve të drejtësisë.¹¹⁸ Këto mjete dhe praktika mund të përshtaten dhe të zbatohen për monitorimin e drejtësisë administrative.

- Të dhëna nga çështje të palidhura midis tyre për të identifikuar gjininë e ankuesve, llojin e shkeljes së regjistruar në gjykatat administrative dhe mënyrat se si janë gjykuar dhe zgjidhur këto çështje mund të përdoren për të parë prirjet gjinore në lidhje me mundësinë për t’iu drejtuar gjyqësorit.

Siç u theksua më parë (në seksionin 2.2.1) monitorimi mund të përdoret për të identifikuar ekzistencën e diskriminimit mbi baza gjinore apo pengesa të veçanta të lidhura me gjininë tek mundësia për t’iu drejtuar drejtësisë. Kjo mund të pohojë nëse mundësi të barabarta për t’iu drejtuar gjyqësorit u janë garantuar apo jo fëmijëve, të cilët mund të kenë nevojë për ndihmë të posaçme në mënyrë që të dëgohen, siç është rasti kur duhet prania e një prokurori publik apo një ombusmani i specializuar për të drejtat e fëmijëve.

- Gjatë monitorimit i duhet kushtuar vëmendje e veçantë mundësisë së barabartë të fëmijëve për t’iu drejtuar gjyqësorit. Kjo përfshin mundësinë e hyrjes të përshtatshme, formimin e sallës së gjyqit, ekzistencë e stafit të trajnuar në mënyrë të përshtatshme dhe gjykime që janë miqësore ndaj fëmijës. Kur legjislacioni parashikon masat e posaçme për të mbrojtur të drejtat e fëmijëve, stafi monitores duhet të pohojë nëse janë zbatuar apo jo të gjitha procedurat e posaçme të përshtatshme.

118. Një proces efektiv i analizës gjinore duhet të arrijë të identifikojë çështjet për të përmirësuar mundësinë për t’iu drejtuar drejtësisë administrative si për gratë, ashtu edhe burrat, në nivel institucional, politikash dhe procedural. Shih për shembull “Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit” [“Përfshirja Gjinore në Praktikë: Një Ndihmës”], PNUD, nëntor 2011, <<http://www.undp.kg/en/resources/e-library/article/%2028-e-library/1801-gm-tool-kit->>; “Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers” [“Raport i Relatorit të Posaçëm mbi pavarësinë e gjyqtarëve dhe avokatëve”], Këshilli për të Drejtat e Njeriut, sesioni i shtatëmbëdhjetë, 29 prill 2011, <<http://www.refworld.org/docid/50f036122.html>>.

4.4 Ndhimja dhe këshillimi ligjor

Ndhimja dhe këshillimi ligjor: e drejta për t'iu drejtuar organeve të drejtësisë kërkon zbatimin e të drejtës për ndihmë dhe këshillim ligjor kur personi privat nuk disponon mjetet e nevojshme. Kostot që lidhen me procedurë (për shembull tarifat gjyqësore dhe të përfaqësimit ligjor) nuk duhet të ndalojnë apo shkurajojnë regjistrimin e një ankimi.

Ndhimja dhe këshillimi ligjor i referohen parashikimit të këshillimit ligjor falas apo të përfaqësimit nga një ndihmës ligjor para gjykatave administrative dhe tribunaleve, si dhe mbulim i plotë apo i pjesshëm i kostove të padisë. Komiteti për të Drejtat e Njeriut ka pranuar se "mundësia apo mungesa e ndihmës ligjore shpesh përcakton nëse një person mund të ketë ose jo një gjykim të përshtatshëm apo të marrë pjesë në të në një mënyrë kuptimplotë."¹¹⁹ Nuk ka një detyrim absolut sipas standardeve ndërkombëtare apo rajonale që shtetet të ofrojnë ndihmë ligjore për të gjitha llojet e mosmarrëveshjeve ligjore.¹²⁰ Përsa u takon proceseve jo penale, nevojitet një shqyrtim rast pas rasti për të përcaktuar nëse nevojitet ndihma apo këshillimi ligjor për të garantuar një gjykim të drejtë dhe kjo të mund të ofrohet bazuar në skemën shtetërore të ndihmës ligjore për të garantuar një proces të drejtë. Rrethanat e posaçme të çështjes, karakteri i saj ligjor, rëndësia e asaj që kërkohet nga ankuesi, si dhe shkalla e ndërlikimit të legjislacionit dhe procedurës janë ndër faktorët që kanë peshë në përfaqësimin e vetes me efektivitet nga ana e ankuesit dhe në nevojën për t'iu ofruar ndihmë apo këshillim ligjor.¹²¹

Këshilli i Evropës rekomandon që ndihma ligjore t'iu ofrohet personave që nuk i kanë mjetet e nevojshme monetare për të filluar një proces administrativ, në mënyrë që asnjë të mos pengohet nga pamundësia ekonomike për të realizuar apo mbrojtur të drejtat e veta përpara një gjykate apo tribunali që gjykon për çështje civile, tregtare, administrative, shoqërore apo fiskale.¹²²

119. Koment i Përgjithshëm nr.32, *ciutar*, shënimi 42, paragrafi 10.

120. Bertuzzi kundër Francës, GjEDNJ, 13 shkurt 2003, paragrafi 23; Aerts kundër Belgjikës, GjEDNJ, 30 korrik 1998, paragrafi 58.

121. *Shihni Exceptions to the Exhaustion of Domestic Remedies*, ["Përrjashtime nga Shterimi i Zgjidhjeve Vendase"], Opinion Këshillimor OC-11/90 Gjykata Ndër-Amerikane e të Drejtave të Njeriut, 10 gusht 1990, paragrafi 28; *Steel dhe Morris kundër Mbretërisë së Bashkuar*, GjEDNJ, 15 shkurt 2005, paragrafët 59-72.

122. "Resolution 78(8) on legal aid and advice", ["Rezoluta 78(8) mbi ndihmën dhe këshillimin ligjor"] Këshilli i Evropës, 2 mars 1978, paragrafi 1, <<http://eu-romed-justice.eu/document/coe-1978-council-europe-committee-ministers-resolution-78-8-le-gal-aid-and-advice>>.

Kur e drejta për t'iu drejtuar gjykatës kërkon dhënien e ndihmës ligjore, i takon shtetit të vendosë se cila është mënyra për t'i ofruar këto mjete që të garantohet në mënyrë efektive e drejta për t'iu drejtuar gjykatës.¹²³ Shtetet mund të ofrojnë ndihmë ligjore të kufiuar – dy orë këshillim ligjor falas, për shembull – apo rregullime të tarifave të kushtëzuara. Kur një individ kualifikohet për ndihmë ose këshillim ligjor në bazë të skemës shtetërore të ndihmës, ndihma në vetvete, sikundër është catimi i një këshilltari, duhet të jetë e konkretizuar dhe e përshtatshme. Është përgjegjësi e shtetit që të garantojë se përfaqësimi ligjor i ofruar në bazë të skemës së ndihmës ligjore është një përfaqësim efektiv.¹²⁴ Së fundi, nevoja dhe shtirja e ndihmës apo këshillimit ligjor duhet të përcaktohet në lidhje me llojin e të drejtave dhe interesave konkrete dhe nëse ndihma është e domosdoshme për të patur mundësi reale për t'iu drejtuar gjykatës.

Ofruesit realë të ndihmës ligjore mund të ndryshojnë në varësi të sistemit të cilit i referohemi. Ndhma ligjore mund të ofrohet nga institucione shtetërore, sikundër janë zyrat e ndihmës ligjore, shoqata të avokatëve, OJF-të apo avokatë privatë që ofrojnë shërbime pa pagesë (*pro bono*). **Pavarësia e shoqatave të avokatëve, veçanërisht kur avokatët përfaqësojnë ankuesit kundër institucioneve shtetërore, është një aspekt kyç për të garantuar ndihmë dhe këshillim të përshtatshëm ligjor.**¹²⁵ Nëse ndihma ligjore ofrohet nga aktorë jo shtetërorë, shteti përsëri ka përgjegjësinë kryesore për të garantuar shërbim ligjor të përshtatshëm dhe efektiv brenda skemës së ndihmës ligjore.¹²⁶ Fëmijët, gjithashtu, duhet të kenë të drejtë për të përfituar nga ndihma ligjore falas dhe të kenë këshilltarin dhe përfaqësimin e tyre ligjor, që vepron në emër të tyre, në rastet e konfliktit të interesit me prindërit apo kujdestarët ligjorë të tyre.

Ndhma dhe këshillimi ligjor

Në çështjen **Aerts kundër Belgjikës**¹²⁷ ankuesi ishte në paraburgim në pritje të gjykimit, fillimisht në një qeli për dy persona dhe pastaj u transferua për mbikëqyrje në repartin psikiatrik të burgut në zbatim të një urdhëri nga Bordi i Shëndetit Mendor. Gjykata e shkallës së parë arriti në përfundimin se mbajtja

123. *A. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, GJEDNJ, 17 dhjetor 2002, paragrafet 96-97.

124. *Bertuzzi kundër Francës, cituar*, shënimi 124, paragrafet 27-30.

125. *Shih* "IBA Standards for the Independence of the Legal Profession", ["Standardet e ShNA-së për Pavarësinë e Profesionit Ligjor"], International Bar Association – Shoqata Ndërkombëtare e Avokatisë, 1990, <http://www.ibanet.org/About_the_IBA/IBA_resolutions.aspx>.

126. *Van der Musselle kundër Belgjikës*, GJEDNJ, 23 nëntor 1983, paragrafet 29-30.

127. *Aerts kundër Belgjikës*, GJEDNJ, 30 korrik 1998.

në izolim në repartin psikiatrik ishte e paligjshme dhe se duhej të përfundonte menjëherë. Gjykata e Apelit e hodhi poshtë vendimin e shkallës së parë duke vendosur se zbatimi i vendimit të Bordit të Shëndetit Mendor ishte një akt administrativ që del nga juridiksioni i gjykatës.

Kërkesa e ankuesit për ndihmë ligjore në mënyrë që të ankohej pranë Gjykatës së Kasacionit kundër vendimit të Gjykatës së Apelit u hodh poshtë nga Bordi i Ndihmës Ligjore që arsyetoi se ankimi nuk dukej "me baza të forta".¹²⁸ Në Belgjikë, përfaqësimi me këshilltar ligjor është i detyrueshëm para Gjykatës së Kasacionit.

Çështja nuk kishte të bënte me një akuzë penale, ndërkohë që përfundimi i gjykimit ishte vendimtar për të drejtat civile të ankuesit në kuptim të Nenit 6(1) të GJEDNJ-së, meqë mosmarrëveshja lidhej me ligjshmërinë e të drejtës për liri.¹²⁹

GJEDNJ-ja vendosi se hedhja poshtë e kërkesës së ankuesit për të përfituar ndihmë ligjore, ndërkohë që nuk kishte mjete monetare mjaftueshëm për të paguar këshilltarin ligjor, shkelte thelbin e të drejtës së ankuesit për gjykim sikundër parashikohet në KEDNJ.¹³⁰ Nuk i takonte Bordit të Ndihmës Ligjore të vlerësonte pritshmëritë për sukses të ankimit të paraqitur.

Në çështjen **Purohit dhe Moore kundër Gambias**¹³¹ u paraqit një ankim në emër të pacientëve të izoluar në Repartin Psikiatrik të Spitalit Mbretëror Viktorian në bazë të Ligjit për Mbrojtjen e të Sëmurëve Mendorë.

Ndërkohë që ekzistonin mënyra për të kërkuar zgjidhje ligjore nga pacientët që kundërshtonin raportet mjekësore, tek të cilat bazohej izolimi i tyre, atyre nuk u ofrohej ndihmë apo këshillim ligjor për të realizuar ankimin. Vetëm personat e akuzuar për shkelje tepër të rënda kishin të drejtë për ndihmë ligjore në bazë të Ligjit për Mbrojtjen e Personave të Varfër.¹³²

Komisioni Afrikan vërejti se kategoria e personave që mund të izoloheshin me ose pa dëshirë sipas Ligjit për Mbrojtjen e të Sëmurëve Mendorë kishin gjasa të ishin persona të marrë nga rruga dhe të varfër. Mundësitë për zgjidhje ligjore të parashikuara në legjislacion ishin të realizueshme vetëm nga të pasurit apo nga ata që mund të përballonin shërbimet e një këshilltari privat dhe për këtë arsye ishin jo realiste dhe jo të efektshme në këtë rast.

128. *Po aty*, paragrafi 20.

129. *Po aty*, paragrafi 59.

130. *Po aty*, paragrafi 60.

131. *Purohit dhe Moore kundër Gambias*, Komisioni Afrikan, maj 2003, paragrafet 52-54.

132. *Po aty*, paragrafi 52.

➔ Udhëzim për monitorimin

Skemat e ndihmës ligjore mund të përfshijnë përfaqësim ligjor ose vetëm këshillim ligjor, pagesë, ose përjashtim nga pagesa e tarifave në çështje administrative. Në disa sisteme, të gjitha kostot për personat që ndihmohen janë të mbuluara, ndërsa disa shteteve mund të mbulojnë disa kosto të caktuara, si për shembull tarifën e avokatit, tarifën e regjistrimit të padisë, kosto të ekspertëve apo shpenzime të lidhura me dëshmitarët, përkthimet etj.

- Staf i monitorues duhet të kuptojë qartë arsyet, kushtet dhe kriteret për ofrimin e ndihmës apo këshillimit ligjor në sistemin kombëtar.

Disa sisteme mund të parashikojnë përfaqësim të detyrueshëm për një grup personash (si për shembull fëmijë) apo për aktivizim të një gjykate të caktuar. Disa shtete mund të ofrojnë trajtim të posaçëm, duke përfshirë këtu këshillim paraprak vetëm për grupet më vulnerabel sikundër janë viktimat e dhunës gjinore, fëmijët, personat e moshuar dhe personat e paaftë.

Në disa sisteme ligjore, ndihma falas mund të kushtëzohet nga gjendja financiare e një personi që kërkon ndihmë ligjore, kostot e parashikuara të gjykimit, (të cilat zakonisht janë më të larta në çështjet penale) dhe lloji e shkallë e ndërlikimit të çështjes. Në disa sisteme të tjera, ndihma ligjore falas mund të varet nga statusi shoqëror apo mosha e personit – për shembull, një i mitur apo pensionist, apo një person i paaftë.

- Staf i monitorues duhet të shqyrtojë kategoritë e personave që kanë të drejtë të kërkojnë ndihmë ligjore për çështje administrative (për shembull të huaj apo ndonjë grupim tjetër) dhe çfarë kufizimesh zbatohen. Ata duhet gjithashtu të vlerësojnë arsyet për refuzim të ndihmës ligjore, mundësinë për kontroll gjyqësor të një vendimi që refuzon ndihmën ligjore, si dhe shkallën e ndërlikimit dhe kohëzgjatjen e procedurës për ofrim të ndihmës ligjore.

Është gjithashtu e rëndësishme të grumbullohet informacion nëse ndihma ligjore mund të përftohet në çdo shkallë të gjykimit, për shembull kur ankuesi ka pësuar një ndryshim në burimet apo detyrimet e veta financiare pas fillimit të gjykimit.

Nëse një shtet ka krijuar një skemë të ndihmës ligjore dhe një ankuesi i është miratuar kërkesa për ndihmë ligjore, shteti duhet të garantojë që ndihma ligjore që ai merr është e përshtatshme.

- Stafi monitorues duhet, gjithashtu, t'i kushtojë rëndësi nëse çështjes nëse ka informacion mjaftueshëm dhe gjerësisht të shpërndarë mbi ofrimin e ndihmës ligjore. Shteti duhet t'i bëjë të ditura kriteret për sistemin e ofrimit të ndihmës ligjore ndaj publikut dhe palëve të tjera të interesuara, veçanërisht ndaj atyre organizatave tek të cilat mund të drejtohen për ndihmë kërkues të mundshëm të ndihmës ligjore.

Stafi monitorues duhet t'i kushtojë vëmendje të posaçme efektivitetit që kanë ofruesit e ndihmës ligjore falas dhe cilësisë së përgjithshme të këtyre shërbimeve duke intervistuar përftuesit dhe ofruesit e shërbimeve të ndihmës ligjore.

Kapitulli 5

Gjykimi i Çështjes Standarde dhe Udhëzime për Monitorimin

Faza e vijueshmërisë së çështjeve administrative kërkon respektimin e një sërë standardesh; të drejtën e një gjykimi në seancë gojore, barazinë e armëve dhe një gjykim kundërshtues, si dhe mundësinë për masa parandaluese apo të ndërmjetme.

5.1 Seanca gojore

Seanca gojore: E drejta për të patur një seancë gjykimi me gojë nuk është një e drejtë absolute në proceset gjyqësore administrative, por refuzimi për të lejuar mbajtjen e një seance gjykimi me gojë duhet të arsyetohet nga gjykata apo tribunali.

E drejta për të patur një seancë gjykimi me gojë, në thelb, nënkupton se një person ka mundësinë që ta parashtojë çështjen e vet me gojë para gjykatës. E drejta për një seancë gjykimi me gojë përbën një të drejtë themelore në të drejtën ndërkombëtare, por kjo nuk është një e drejtë absolute. Zgjedhja ndërmjet një gjykimi mbi bazë shkresash apo një gjykimi në seanca me parashtrime me gojë duhet të përcaktohet nga legjislativi vendas, në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe rajonale. Një nga tiparet dalluese të drejtësisë administrative është ndjekja nga gjykatat apo tribunalet administrative e një procesi zakonisht të bazuar mbi dokumente të shkruara.

E drejta për një seancë të bazuar mbi parashtrime me gojë mund të jetë veçanërisht e rëndësishme në rastet kur gjykatat apo tribunalet administrative kanë të bëjnë jo vetëm me çështje të ligjit, por edhe me vlerësim faktesh. Në disa çështje administrative, parashtrimet me gojë janë faktorë vendimtarë për zgjidhjen e drejtë të çështjes, kurse në disa të tjera parashtrimet me gojë mund të mos jenë të nevojshme dhe gjykimi mbi baza shkresore të mund të garantojë përsëri një gjykim të drejtë brenda një periudhe kohe të arsyeshme. Raporti midis gjykimeve mbi baza shkresore dhe gojore të realizuara në gjykatat administrative ndryshon në vende të ndryshme dhe gjykimet mbi parashtrimet me gojë me pjesëmarrjen e palëve në gjykim janë raste të rralla në disa sisteme ligjore.

Duhet theksuar se GJEDNJ-ja jo gjithnjë e bën dallimin midis kërkesave për një gjykim publik (shihni çështjen 3.4) dhe një gjykimi në seanca me parashtrime me gojë. Komiteti i të Drejtave të Njeriut i trajton zakonisht së bashku të dyja këto të drejta dhe këto mund të shfaqen si koncepte zëvendësuese të njëra-tjetrës. Për qëllime të proceseve administrative mund të jetë ndonjëherë më e lehtë për t'i trajtuar ato të ndara (sikundër është vepruar në këtë Manual).

5.1.1 Përkthimi dhe interpretimi

Çdo person, pavarësisht nëse është një emigrant, pjesëtar i një pakice kombëtare apo i huaj duhet të jetë në gjendje që të kuptojë procesin ku është përfshirë dhe të gjitha të drejtat procedurale që i njihen, pavarësisht statusit ligjor apo pengesës gjuhësore. E drejta për përkthim (paraqitja me shkrim e informacionit nga një gjuhë në një tjetër) dhe për interpretim (përcjellja me gojë e informacionit nga një gjuhë në një tjetër) do të thotë se një palë që nuk e kupton plotësisht gjuhën e gjykatës apo tribunalit duhet të ketë të drejtën për një përkthyes të autorizuar dhe përkthime me shkrim të autorizuar për dokumentet përkatëse.

E drejta për përkthim dhe interpretim është e parashikuar shprehimisht për proceset penale si nga PNDKP-ja dhe KEDNJ-ja.¹³³ Përsa i takon proceseve jopenale, Komiteti për të Drejtat e Njeriut vëren se mund të nevojitet interpretim, sipas rastit, në mënyrë që një palë të marrë pjesë me kushte të barabarta sipas parimit të barazisë së armëve (shihni çështjen 5.2 më poshtë).¹³⁴

133. KEDNJ, Neni 6(3); KNDKP Neni 14(3).

134. Koment i Përgjithshëm nr.32, *cituar*, shënimi 42, rreshti 13.

Instrumentet ndërkombëtare dhe rajonale kanë vendosur standarde të posaçme duke parashikuar të drejta gjuhësore për pjesëtarët e pakicave kombëtare, në mënyrë që t’ju bëjnë të mundur këtyre personave të ushtrojnë dhe mbrojnë të drejtat e tyre, pavarësisht ndonjë pengese gjuhësore.¹³⁵ Këtyre personave u duhen siguruar shërbime interpretimi dhe përkthimi, pa asnjë shpenzim personal, pavarësisht nëse janë të përfshirë në procese penale, civile apo administrative.¹³⁶ Shtetet Pjesëmarrëse të OSBE-së dhe shtetet evropiane janë angazhuar edhe më tej, përsa është e mundur dhe e nevojshme, t’ju garantojnë personave që u përkasin pakicave kombëtare që të përdorin gjuhën e tyre amtare në komunikimet me autoritetet administrative.¹³⁷ Disa shtete kanë marrëveshje dypalëshe duke krijuar të drejta gjuhësore që shoqërohe me detyrime për të siguruar interpretim gjatë proceseve gjyqësore administrative dhe përkthim të dokumenteve.¹³⁸

5.1.2 Raste përjashtimore të seancave me parashtrime gojore

Sipas KEDNJ-së, e drejta për një proces gjyqësor me parashtrime gojore nuk është një e drejtë absolute, por refuzimi për të mbajtur seanca me gojë duhet të arsyetohet nga gjykata ose tribunali. Nëse gjykata apo tribunali vepron si shkallë e parë ose e vetme dhe merret jo vetëm me çështje të ligjit, por edhe me thelbin dhe faktet rreth saj, atëherë pragu për mohimine një gjykimi mbi bazë të parashtrimeve me gojë është më i lartë.¹³⁹ E drejta për një seancë dëgjimore

135. *Shih* “Deklaratën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave që u Përkasin Pakicave Kombëtare, Etnike, Fetare dhe Gjuhësore”, Kombet e Bashkuara, 1992, <<http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r135/htm>>; “Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Minoriteteve”, Këshilli i Evropës, 1992, <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/148.htm>>; “Konventa Evropiane Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare”, Këshilli i Evropës, 1995, <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>>.

136. Karta Evropiane, *po aty*, Neni 9; Konventa Evropiane Kuadër, *po aty*, Nenet 4.2, 10.1, 10.2 dhe 15.

137. Dokumenti i Kopenhagenit, *cituar*, shënimi 1, rreshti 32; Konventa Evropiane Kuadër, *po aty*, Neni 10.2. *Shih* gjithashtu “Rekomandimi 1201(1993) mbi një protokoll shtesë për të drejtat e pakicave kombëtare tek Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut”, Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës, 1 shkurt 1993, Neni 7, <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedTExt/ta93/EREC1201.htm>>, Rekomandimet e Oslos, *cituar*, shënimi 119. Vini re se ndërsa pakicat kombëtare duhet të kenë të drejtë ta çojnë një çështje për gjykim në gjykatën administrative në gjuhën e tyre, kjo e drejtë nuk është absolute, meqë qeveria mund të mos jetë në gjendje të plotësojë kërkesat e çdo personi në gjuhën e tij në çdo rast, ndërkohë që mund të ketë pengesa financiare dhe kufizime lidhur me burimet njerëzore.

138. Për shembull, “Traktati për Fqinjësinë e Mirë dhe Bashkëpunimin Miqësor” ndërmjet Hungarisë dhe Sllovakisë parashikon se pakica hungareze në Republikën Sllovaqe dhe pakica sllovaqe në Hungari kanë të drejtë të përdorin gjuhën e vet kur kanë të bëjnë me autoritetet administrative dhe procese gjyqësore. “Traktati për Fqinjësinë e mirë dhe Bashkëpunimin Miqësor”, 19 mars 1995, Neni 5(2)(g).

139. Rekomandimi Rek (2004)20, Këshilli i Evropës, *cituar*, shënimi 5, rreshti 12. *Shih* gjithashtu *Håkansson dhe Stureson kundër Suedisë*, GJEDNJ, 21 shkurt 1990.

mund të mohohet shprehimisht ose jo.¹⁴⁰

Në rrethana të jashtëzakonshme kur çështja trajtohet më mirë mbi baza dokumentesh sesa me parashtrime me gojë, gjykata mund të shmangë seancat me gojë. Për shembull, këtu mund të përfshihen çështje me karakteret të lartë teknik, siç janë ato që lidhen me gjykimet mbi sigurimet shoqërore ose kur autoritetet kombëtare duhet të marrin parasysh kërkesa të eficiencës dhe ekonomisë gjyqësore.¹⁴¹ Megjithatë, në këto raste, palët duhet të kenë patur në ndonjë çast të procesit mundësinë për të kërkuar një seancë gjyqësore me gojë.¹⁴²

Detyrimi për një seancë gjyqësore me gojë përgjithësisht nuk zbatohet në procesin në apel, i cili mund të zhvillohet vetëm mbi bazë të dokumenteve shkresore të dorëzuara.¹⁴³

Për më tepër, nëse procesi ka qenë mbi bazë të parshtrimeve me gojë në shkallën e parë, nuk ka ndonjë të drejtë absolute për seancë me gojë në seancat vijuese në apel.¹⁴⁴

➤ Udhëzim për monitorimin

Idealisht, për veprimtarinë monitoruese duhen bërë përpjekje për të marrë leje për vëzhgimin e ndonjë seance mbi bazë parashtrimesh me gojë edhe nëse kjo nuk është e hapur për publikun e gjerë. Në mënyrë alternative, nëse vëzhgimi i drejtpërdrejtë nuk është i mundur, në disa sisteme të drejtësisë administrative procesverbalet e seancave mbi bazë të parashtrimeve me gojë mund të kërkojnë sipas ligjit. Për veprimtarinë monitoruese duhet të sigurohet mundësia për t'u pajisur me këto procesverbale, duke patur kujdes për të ruajtur privacinë e palëve të përfshira.

Gjykimet administrative që bazohen mbi dokumente shkresore përbëjnë një sfidë për personelin e angazhuar me vëzhgimin e gjyqeve meqë nuk ka seancë të mirëfilltë në sallën e gjyqit për të vëzhguar. Megjithatë, duhet të jetë e mundur të vëzhgohet procesi në përgjithësi duke grumbulluar të dhëna të mjaftueshme

140. *Håkansson dhe Sturesson kundër Suedisë, po aty*, paragrafi 67; *Schuler-Zraggen kundër Zvicrës*, GJEDNJ, 24 qershor 1993, paragrafi 58.

141. *Schuler-Zraggen kundër Zvicrës, po aty*, paragrafi 58; *Martinie kundër Francës*, GJEDNJ, 12 prill 2006, paragrafi 41; *Eisenstecken kundër Austrisë*, GJEDNJ, 3 tetor 2000, paragrafet 34-35.

142. *Martinie kundër Francës, po aty*, paragrafi 42.

143. *R.M. kundër Finlandës, cituar*, shënimi 24, paragrafi 6.4.

144. *Dory kundër Suedisë*, GJEDNJ, 12 nëntor 2002, paragrafet 37-40.

e të besueshme, duke e marrë të mirëqenë faktin se garantohet mundësia a marrjes dijeni mbi dosjet gjyqësore, apo përmes intervistave të palëve e aktorëve kryesorë.¹⁴⁵

➡ Personeli monitorues duhet të shqyrtojë legjislacionin vendas për të përcaktuar rastet kur gjykatat ose tribunalet administrative e shqyrtojnë një çështje duke u bazuar mbi shkresa. Disa raste tipike të tilla janë:

- çështje kur palët kanë shprehur miratimin e tyre për proces gjyqësor mbi bazë shkresash;
- kontrolli gjyqësor i akteve normative;
- çështje kur mosmarrëveshja administrative është e një natyre të lartë teknike ose e një natyre të pastër ligjore dhe kontributet me parashtrime me gojë nuk janë të nevojshme;
- procese në apel në një juridiksion më të lartë administrativ; si dhe
- disa lloje mosmarrëveshjesh administrative të parashikuara posaçërisht në sistemet kombëtare.

➡ Këshillohet që stafi monitorues të identifikojë kategoritë e çështjeve apo arsytet ligjore për mbajtjen e seancave gjyqësore mbi bazë shkresash në një juridiksion të caktuar. Ky informacion mund të jetë i dobishëm për të vlerësuar përputhshmërinë me të drejtën për të patur një seancë për parashtrime me gojë.

Û Stafi monitorues duhet t'i kushtojë vëmendje të posaçme nëse ka patur ndonjë mundësi për të kërkuar seancë me gojë dhe nëse ndonjë palë ta ketë gjykuar të arsyeshme të heqë dorë nga një seancë me gojë.

Për qëllime të monitorimit ka rëndësi të vlerësohet nëse gjykata merr një vendim të veçantë për zhvillimin e gjykimit mbi baza shkresore, arsyet e deklaruara në këtë vendim dhe njoftimin përkatës ndaj palëve.

145. Ky është shembull i metodologjisë së përdorur nga Misioni i OSBE-së në Kosovë gjatë monitorimit të çështjeve gjyqësore administrative meqë gjykimet janë mbi bazë shkresore.

- Duhet të shqyrtohet nëse qëndron baza ligjore, rrethanat e çështjes dhe arsyet e deklaruara nga gjyqtari përse i takon realizimit të seancës gjyqësore mbi baza shkresore, apo mohimi i një kërkesë për seancë mbi bazë parashtrimesh me gojë.
- Duhet të përcaktohet nëse juridiksioni administrativ i njofton palët për zhvillimin e gjykimit mbi baza shkresore dhe nëse palët i kanë mjetet efektive të kundërshtojnë një vendim të tillë.

Arsyet e deklaruara, së bashku me llojin e procesit mund të analizohen nën dritën e standardeve ndërkombëtare dhe rajonale të zbatueshme për gjykimin e drejtë në këto raste, në mënyrë që të vlerësohet përshtatshmëria e tyre dhe të bëhen rekomandime.

- Në rast se nuk garantohet e drejta e ankimit kundër vendimeve që ndalojnë të drejtën për të patur një proces gjyqësor mbi bazë parashtrimesh me gojë, stafi monitorues duhet të vlerësojë nëse legjislacioni kombëtar parashikon ndonjë mundësi tjetër efektive kundërshtimi të këtyre vendimeve gjyqësore.

5.2 Barazia e armëve

Barazia e armëve: standardi i barazisë së armëve kërkon një barazpeshë të drejtë midis palëve në një proces, ku secilës palë duhet t'i jepet një mundësi e arsyeshme për ta paraqitur çështjen e vet në kushte që nuk e vendosin atë në një disavantazh thelbësor përballë kundërshtarit.

Që një gjykim të jetë i drejtë është e nevojshme që të ketë përputhshmëri me parimin e barazisë së armëve sipas së drejtës ndërkombëtare. Parimi i barazisë së armëve ka një rëndësi të posaçme në gjykimet administrative, ku palët janë persona privatë dhe autoritetet administrative. Parimi synon të mbrojë aftësinë e një personi privat për të marrë pjesë aktivisht në proces për të garantuar paanshmërinë e tij.

Parimi i barazisë së armëve nënkupton se të njëjtat të drejta procedurale duhet t'u ofrohen të gjitha palëve (individit dhe organit administrativ) përveçse kur dallimet bazohen në ligj, janë të justifikuara mbi baza objektive dhe të arsyeshme dhe nuk përfshijnë disavantazhe reale për asnjë për palëve. Barazia e armëve kërkon që palët në një proces të kenë mundësi për t'u drejtuar gjyqësorit në kushte të barabarta¹⁴⁶ dhe që të dyja palët të kenë mundësi të ndjekin seancat. Ekspertët e gjykatës duhet të jenë gjithnjë të paanshëm¹⁴⁷ dhe rregullat mbi kostot nuk duhet që në mënyrë të padrejtë të t'i japin përparësi njëres palë.

Gjykata apo tribunali administrativ duhet gjithmonë të përpiqet të sheshojë pabarazinë midis palëve, për shembull, duke i ftuar ata që të paraqesin fakte dhe prova shtesë. Veçanërisht, një gjykatë apo një organ tjetër i pavarur që kontrollon ushtrimin e pushtetit diskrecional administrativ duhet të jetë në gjendje që të marrë informacionin e nevojshëm për ushtrimin e drejtë të funksioneve të tij.¹⁴⁸ E drejta e gjyqarit për të kërkuar informacion nga administrata publike duhet të plotësohet me detyrimin për ta ofruar këtë informacion. Sa kohë që legjislacioni vendas nuk parashikon raste përjashtimore, organi administrativ duhet t'ia ofrojë gjykatës dokumentet dhe informacionin e nevojshëm për çështjen.¹⁴⁹

Gjykata ose tribunali duhet të ofrojnë mundësi të barabarta marrjeje dijeni për të gjitha dokumentet dhe informacionin përkatës për çështjen për të dyja palët (e trajtuar më gjerësisht në seksionin 5.2.2). Parimi i barazisë midis palëve kërkon gjithashtu që secilës palë t'i jepet mundësia për të kundërshtuar të gjitha arsyetimet dhe provat e paraqitura nga pala tjetër.

5.2.1 Gjykimi kundërshtues dhe inkuizitor

Kërkesa për një proces kundërshtues është e ndërlidhur me kërkesën për barazinë e armëve. Termat “kundërshtues” dhe “inkuizitor” rrjedhin nga dy tipe procedurash të përdorura ndërkombëtarisht për të zgjidhur çështje ligjore të përcaktuara në kërkesë padi. Sistemet moderne të drejtësisë administrative shpesh shfaqin tipare të të dyja sistemeve kundërshtuese dhe inkuizitore.

E drejta për një gjykim kundërshtues, në parim, do të thotë se procesi drejtohet nga të dyja palët, që paraqesin qëndrimet e tyre para gjykatës. Palëve

146. *Schuler-Zraggen kundër Zvicrës, cituar*, shënimi 145, rreshtat 50-52.

147. *Sara Lind Eggertsdottir kundër Islandës*, GJEDNJ, 5 korrik 2007, rreshti 47.

148. Rekomandimi no.R(80)2,*cituar*, shënimi 28, rreshti 11.

149. Rekomandimi Rek(2004)20, *cituar*, shënimin 5, Seksioni B, rreshti 4(c).

u duhet dhënë mundësia që të marrin dijeni për dhe të paraqesin mendime mbi të gjitha provat e paraqitura apo shpjegimet e përfshira në dosje, që ndikojnë në vendimarrjen e gjykatës.¹⁵⁰

Në modelin inkuzitor, drejtimi i gjykimit është kryesisht në dorë të gjyqtarit, i cili ka të drejtë të fillojë me kërkesa, pyetje, mendime ekspertësh etj. Ushtrimi në mënyrën e duhur të pushtetit inkuizitor të parashikuar me ligj është i rëndësishëm në çështjet administrative për shkak të vënies në diskutim të interesit publik dhe për arsye të garantimit të barazpeshës midis palëve private dhe administratës publike.

5.2.2 Mundësia për të parë dosjet, dokumentet dhe provat

Gjykata duhet të ndër marrë iniciativën për të informuar palët në një proces për ekzistencën e provave dhe shpjegimeve, duke përfshirë informacionin e ri që i është bashkëngjitur çështjes pas fillimit të procesit gjyqësor, apo të provave të marra nga gjykata me iniciativën e vet prej autoriteteve pulike apo nga burime të tjera. Nuk mjafton që materiali të jetë i përfshirë në dosjen në gjykatë.

GJEDNJ-ja ka mbajtur qëndrimin se palët në një proces duhet të kenë mundësi të njihen me provat e paraqitura në gjykatë, si dhe të japin mendime mbi ekzistencë, përmbajtjen dhe origjinalitetin e tyre në një mënyrë të përshtatshme dhe brenda një kohe të përshtatshme. Nëse është e nevojshme, këto mendime mund të jepen me shkrim paraprakisht, edhe sikur prova të jetë dhënë nga një autoritet vendas mbi bazë të kërkesës së gjykatës.¹⁵¹

Gjithësesi, e drejta e një pale për të marrë dijeni mbi provat nuk është e pakufizuar. Kjo e drejtë mund të kufizohet mbi bazë të një sërë arsyesh ligjore, si për shembull mbrojtja e sigurisë kombëtare¹⁵² apo mbrojtja e të drejtave themelore të ndonjë personi tjetër privat, (për shembull mbrojtja e dëshmitarëve që rrezikojnë hakmarrje).¹⁵³ Megjithatë, kufizimet ndaj marrjes dijeni për informacionin e nevojshëm duhet të jenë edhe proporcionale.¹⁵⁴

150. *Lobo Machado kundër Portugalisë*, GJEDNJ, 20 shkurt 1996, paragrafi 31; *Feldbrugge kundër Hollandës*, GJEDNJ, 29 maj 1986, paragrafet 42-46.

151. *Krcmar dhe të tjerë kundër Republikës Çeke*, GJEDNJ, 3 mars 2000, paragrafet 40-42; *Fretté kundër Francës*, GJEDNJ, 26 shkurt 2002, paragrafi 47.

152. *Mirilashvili kundër Rusisë*, GJEDNJ, 11 dhjetor 2008, paragrafi 202.

153. *Doorson kundër Hollandës*, GJEDNJ, 26 mars 1996, paragrafi 70.

154. *Fretté kundër Francës, cituar*, shënimi 155, paragrafet 49-50.

Barazia e armëve

Në çështjen *Fretté kundër Francës* kërkuesi u ankua për refuzimin ndaj një kërkese të tij për autorizim paraprak për të birësuar një fëmijë. Kërkuesi, që përfaqësohej vetë, nuk ishte njoftuar për një seancë para Këshillit të Shtetit, pavarësisht se kishte telefonuar rregullisht në Sekretari për të marrë dijeni për seancën e radhës. Ai deklaroi se nuk i ishte dhënë ndonjëherë ndonjë përgjigje e qartë për datën dhe nuk ishte njoftuar asnjëherë për mundësinë e paraqitjes me shkrim të kërkesës nga ana e tij që më pas të merrte dijeni për datën e seancës, prandaj, si rrjedhojë nuk kishte mundur të ishte prezent në seancën përkatëse.

GJEDNJ-ja mbajti qëndrimin se kërkuesi nuk mund të pritej që rregullisht të udhëtonte e shkonte në gjykatë për të kontrolluar se kur do të njoftohej çështja e tij në tabelën e njoftimeve, siç parashikohej me ligj dhe, për më tepër, ky rregullim nuk ishte në përputhje me “përkujdesin” që shtetet duhet të shfaqin për të garantuar që të drejtat e parashikuara nga Neni 6 gëzohen efektivisht. Si rrjedhojë, kërkuesi nuk pati mundësi të merrte dijeni për parashtrimet e Komisionerit të Qeverisë dhe as të jepte vlerësimin e tij nda tyre para seancës. Kështu që, kërkuesit iu mohua mundësia për të dorëzuar një dokument me prapësimet dhe për rrjedhojë ka patur një shkelje të së drejtës së tij për një proces kundërshtues.¹⁵⁵

Në çështjen **Jansen-Gielsen k. Hollandës**,¹⁵⁶ Gjykata Qendrore e Apelit refuzoi të merrte si provë një raport psikologjik që ishte dorëzuar dy ditë para seancës të një çështjeje pensioni, duke cituar se pranimi i provës në atë kohë do të pengonte në mënyrë të paarsyeshme palën kundërshtare.

Komiteti për të Drejtat e Njeriut i OKB-së vërejtë se kjo çoi në mungesë të barazisë së armëve midis palëve, duke shkelur Nenin 14(1) të PNDKP. KDNJ-ja deklaroi se legjislacioni i zbatueshëm procedural nuk parashikonte ndonjë afat kohor për dorëzimin e dokumenteve, për rrjedhojë, ishte detyrë e gjykatës të garantonte se secila prej palëve mund të kundërshtonte provën shkresore të paraqitur nga pala tjetër apo që pala tjetër dëshironte të sillte. Madje, nëse do të ishte e nevojshme gjykata të shtynte seancën për të mundësuar veprimet e mësipërme.¹⁵⁷

155. *Po aty*, paragrafët 49-51.

156. *Gertruda Hubertina Jansen- Gielen kundër Hollandës*, Komunikatë e KDNJ nr.846/1999, K.B. Dok. CCPR/C/71/D/846/1999 (2001)

157. *Po aty*, paragrafi 8.2

Në çështjen **Kress kundër Francës**,¹⁵⁸ kërkesja kishte paraqitur një padi kundër Spitalit të Strasburgut në lidhje me dëmtime e pretenduara si të shfaqura pas një operacioni. Kërkesja u ankua se nuk kishte patur një gjykim të drejtë në gjykatat administrative, sepse nuk kishte patur mundësi të përgatitej apo t'ju përgjigjej parashtimeve të Komisionerit Qeveritar dhe që Komisioneri kishte marrë pjesë në vendimarrjen e gjykatës edhe pse nuk kishte të drejtën e votës.

GJEDNJ-ja vendosi se kishte shkelje të Nenit 6 të KEDNJ-së për shkak të pranisë së Komisionerit Qeveritar gjatë vendimarrjes së gjyqtarëve. Meqë roli i Komisionerit ishte që të vepronte si një gjyqtar relator i dytë i paanshëm e i pavarur pa të drejtë vote gjatë vendimarrjes, atëherë mbahet parasysh doktrina e shfaqjes së jashtme. Kërkesja mund të ketë ndjenjën e pabarazisë nëse pasi dëgjon Komisionerin që paraqet prapësime kundër çështjes së saj në një seancë publike, e sheh që të bashkohet me gjyqtarët që tërhiqen në dhomën e këshillimit për të marrë vendimin.¹⁵⁹ Përfitimi për trupën gjyqësore nga ndihma teknike e Komisionerit duke qenë i pranishëm gjatë vendimarrjes duhet të vlerësohet përkundrejt interesit më të lartë të paditëses, e cila duhet të ketë garancinë se prania e Komisionerit gjatë vendimarrjes nuk ka ndikim në rezultatin e vendimarrjes.¹⁶⁰

➤ Udhëzim për monitorimin

Zhvillimi i proceseve gjyqësore mbi baza shpresore ka ndikim jo vetëm për vëzhgimin e të drejtës për një seancë gjyqësore me gojë, por edhe për vëzhgimin e të drejtave të tjera lidhur me gjykimin e drejtë, si për shembull e drejta për barazinë e armëve dhe për një gjykim kundërshtues.

Në shumë raste, materialet me shkrim të dosjes së çështjes administrative do të përbajnë informacion të dobishëm lidhur me faktin nëse parimi i barazisë së armëve është respektuar në një çështje të caktuar.

158. *Kress kundër Francës*, GJEDNJ, 7 qershor 2001, paragrafet 73-81.

159. *Po aty*, paragrafi 81.

160. *Po aty*, paragrafi 85.

➡ Për të përcaktuar nëse është respektuar parimi i barazisë së armëve, stafi monitorues duhet të përqendrohet në:

- Ndërgjegjësimin e palëve për të drejtat e tyre procedurale e materiale dhe detyrimet;
- Mundësinë reale për të ushtruar të drejtat procedurale, duke përfshirë të drejtën për të bërë pyetje dhe paraqitur prova, njoftim të palës që do të përgjigjet dhe kohë të mjaftueshme për komente;
- Ekzistencën e mundësisë dhe mundësi reale për të marrë dijeni mbi dokumente dhe informacion që lidhet me çështjen;
- Paanshmërinë e ekspertëve të gjykatës;
- Shpërndarjen e drejtë të kostove;
- Ndryshimet ligjore që ndikojnë për rezultatin e procesit gjyqësor; dhe
- Mundësinë për ndihmë ligjore në legjislacion dhe në praktikë për të lehtësuar pjesëmarrjen reale të personave privatë në proceset gjyqësore administrative.

Parimi i barazisë së armëve mund të rrezikohet kur gjyqtari në mënyrë të përsëritur ndërpret njërën nga palët; kufizon, ndryshon ose pakëson pyetjet e tyre, ose i lejon pyetje apo kërkon prova në favor të vetëm njëres palë. Në të kundërt, parimi mundet përsëri të rrezikohet kur gjyqtari nuk ushtron ndonjë pushtet të dhënë ndaj tij nga legjislacioni ose mbetet aq pasiv sa për të lejuar njërën palë ta zotërojë procesin gjyqësor.

Në disa çështje administrative, një ankues privat mund të vendoset në një gjendje të pafavorshme në krahasim me autoritetin administrative në krahuin tjetër, për shkak të mungesës së mundësisë për të marrë informacion apo mësuar mbi fakte që nevojiten për të siguruar një mbrojtje gjyqësore efektive në juridiksionin administrativ. Në disa rrethanat, autoriteti administrativ mundet që me qëllim të fshehtë apo refuzojë për të dhënë disa dokumente apo materiale të tjera. Në një rast të tillë, ushtrimi i kompetencave *ex officio* apo inkuizitore nga gjyqtari administrativ mund ta parandalojë këtë disavantazh dhe të rivendosë barazinë midis palëve.

- Stafii monitorues duhet të shqyrtojë parashikimet në legjislacionin dhe zbatimin e tyre në praktikë lidhur me të drejtat dhe detyrat e gjyqtarit administrativ për të marrë informacion nga autoritetet administrative.
- Gjithashtu, stafi monitorues duhet t'i kushtojë vëmendje të veçantë përmes së gjyqtarit kur ushtron ose refuzon të ushtrtojë kompetenca ex officio në mënyrë që të krijojë një barazpeshë midis palëve.

5.3 Masat e ndërmjetme

Masat e ndërmjetme: e drejta për masat e ndërmjetme duhet të sigurohet kur të drejtat, interesat apo liritë e një personi privat mund të ndikohen në mënyrë të pakthyeshme nga zbatimi i një akti administrativ.

Koncepti i një zgjidhje efektive në bazë të së drejtës ndërkombëtare kërkon që zgjidhja të parandalojë ekzekutimin e masave, efektet e të cilave mund të jenë të pakthyeshme. Në disa juridiksione, legjislacioni mund të parashikojë se ankimi ndaj një akti administrativ përfshin një pezullim direkt të ekzekutimit. Pezullimi i ekzekutimit mund të bëhet i mundur përmes një kërkesë formale drejtuar autoriteti administrativ ose atij gjyqësor. Gjykatat apo tribunalet administrative duhet të kenë kompetenca për të vendosur masa të ndërmjetme lidhur me rezultatin e procesit, duke përfshirë pezullimin e plotë ose të pjesshëm të ekzekutimit të aktit administrativ të kundërshtuar.¹⁶¹

Për të vendosur nëse duhet ndërmarrë një masë e përkohshme mbrojtjeje, gjykatat duhet të mbajnë parasysh të gjithë faktorët dhe interesat, në veçanti kur ekzekutimi i aktit administrativ ka gjasa të shkaktojë dëm të rëndë dhe mundet të parandalohet me vështirësi dhe kur *prima facie* ka një çështje ku kundërshtohet vlefshmëria e aktit.¹⁶² Gjithashtu, duhen patur parasysh interesat publik dhe të drejtat dhe interesat e personave të tretë. Vendimet për masat e ndërmjetme duhet trajtuar me shpejtësi nga gjykata apo tribunali brenda kufijve kohorë të arsyeshëm.¹⁶³

161. Shihni *Jabari kundër Turqisë*, GJEDNJ, 11 korrik 2000, paragrafi 50.

162. Rekomandimi no. R(89)8 i Komitetit të Ministrave për vendet anëtare mbi mbrojtjen e përkohshme gjyqësore për çështje administrative”, Këshilli i Evropës, 13 shtator 1989, seksioni II, <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2011090&SecMode=1&DocId=702300&Usage=2>>.

163. *Po aty*, seksioni IV

➤ Udhëzime për monitorimin

Gjatë monitorimit të proceseve gjyqësore administrative një kujdes i veçantë i duhet kushtuar procedurës për të kërkuar masa të ndërmjetme. Në disa sisteme, ndiqet regjistrimi i një kërkesë të veçantë për të kërkuar pezullimin e ekzekutimit të një akti administrativ, kurse në disa sisteme të tjera kërkesa për masa të ndërmjetme duhet të paraqitet si pjesë përbërëse dhe e pandarë e padisë kryesore kundër aktit administrativ.

Gjykata apo tribunali duhet të trajtojë kërkesat për masa të ndërmjetme brenda një kohe të arsyeshme (brenda disa orësh ose pak ditësh), për të mos cenuar të drejtën për një zgjidhje efektive. Vendimi për të rrëzuar një kërkesë për masa të ndërmjetme duhet të jetë gjithmonë i arsyetuar në mënyrë të mjaftueshme dhe i bazua në kritere të përcaktuara ligjore.

Kapitulli 6

Vendimi për Çështjen Standarde dhe Këshillim për Monitorimin

Kur merret vendim për një çështje standardet kryesore që duhen vëzhguar janë e drejta për një gjykim brenda një kohe të arsyeshme, një vendim i shpallur publikisht dhe i arsyetuar, si dhe ekzekutimi në mënyrë efektive.

6.1 Gjykimi brenda një kohe të arsyeshme

Gjykimi brenda një kohe të arsyeshme: e drejta për një gjykim brenda një kohe të arsyeshme është një garanci e rëndësishme për të mbrojtur të gjitha palët përkundrejt vonesave procedurale të tepruara që mund të rrezikojnë si efektivitetin, ashtu edhe besueshmërinë ndaj gjykatave dhe tribunaleve.

Të pandashme nga e drejta për një gjykim brenda një kohe të arsyeshme janë e drejta për të filluar një proces administrativ brenda një kohe të arsyeshme (shihni Kapitullin 4), si dhe e drejta për një vendim pa vonesa. Kur vonesat në shqyrtimin e ankimeve administrative shkaktohen nga mungesa e burimeve dhe mungesa e vazhdueshme e financimeve, për aq sa është e mundur duhen shpërndarë burime shtesë buxhetore nga ana e shtetit për administrimin e drejtësisë.

➔ Përcaktimi i kohës së arsyeshme

Në të drejtën ndërkombëtare nuk ka ndonjë kufi kohor për kohëzgjatjen dhe përfundimin e procesit gjyqësor dhe logjika e kohëzgjatjes së procesit varet

nga rrethanat e veçanta të çështjeve konkrete.¹⁶⁴ Ka disa faktorë që ndikojnë në përcaktimin e kohëzgjatjes së arsyeshme të procesit që duhen mbajtur parasysht kur gjykohet mbi kohëzgjatjen e arsyeshme të procesit, si për shembull shkalla e ndërlikimit të çështjes, qëndrimi e paditësit, si dhe qëndrimi i autoritetet kompetent administrativ dhe gjykatës.

Gjithashtu, lloji i të drejtës në rrezik dhe interesat personale të paditësit janë të një rëndësie të veçantë. Për shembull, nisur nga rrethanat individuale, një çështje për kujdestarinë e një fëmije kur janë rrethanat e një vështirësie të madhe monetare për mirërritjen e tij ka nevojë të trajtohet në mënyrë më të shpejtë sesa një mosmarrëveshje e hershme për pronën.

Një vonesë në proces që nuk mund të justifikohet në mënyrë objektive si çështje e ndërlikuar apo bazuar në sjelljen e palëve mund të përbëjë shkelje të së drejtës ndërkombëtare për një gjykim të drejtë.¹⁶⁵ E gjithë periudha e kohës (që nga fillimi i procedurës administrative, vijimi i procesit në gjykatë e derisa vendimi të marrë formë të prerë) duhet të merren parasysht kur përcaktohet nëse e gjithë periudha e kohës që ka kaluar është e arsyeshme apo jo.¹⁶⁶ Kjo periudhë kohe mund edhe të shtohet për të përfshirë procedurën që lidhet me zbatimin e vendimeve.¹⁶⁷

164. *Konig kundër Gjermanisë*, GJEDNJ, 28 qershor 1978, paragrafi 99.

165. Shih Munoz Hermoza kundër Perusë, Komunikatë e KDNJ 203/1986, KB Dok CCPR/C/34/D/203/1986 (1998), paragrafi 11.3; *Fei kundër Kolumbisë*, HRC Communication 514/1992, UN Doc CCPR/C/53/D/514/1992 (1995), paragrafi 8.4.

166. *Vilho Eskelinen dhe të Tjerë kundër Finlandës*, GJEDNJ, 19 prill 2007, paragrafi 66.

167. *Jankovic kundër Kroacisë*, GJEDNJ, 5 mars 2009, paragrafet 68-69; *Scordino kundër Italisë*, GJEDNJ, 29 mars 2006, paragrafi 198.

Gjykim brenda një periudhe kohe të arsyeshme

Në çështjen *Salesi kundër Italisë*,¹⁶⁸ procesi administrativ për një individ që kërkonte pagesën për një muaj paaftësie zgjati më shumë se 6 vjet. GJEDNJ-ja arsyetoi se kjo çështje nuk ishte e një lloji të ndërlikuar dhe se sjellja e paditësit nuk kishte ndikim të drejtpërdrejtë në zgjatjen e procesit. Tejzgjatja e procesit gjyqësor erdhi si rrjedhojë e sjelljes së autoriteteve dhe si e tillë nuk ishte e arsyeshme dhe përbënte një shkelje të KEDNJ-së.¹⁶⁹ Lidhur me stokun e çështjeve të krijuar në gjykatën e apelit, e cila bëri që kjo çështje të qëndronte e patrajtuar për 2 vjet, GJEDNJ-ja theksoi se “Neni 6(1) u vendos detyrimin Shteteve Palë që të organizojnë sistemin e tyre gjyqësor në mënyrë të tillë që gjykatat të respektojnë secilën nga detyrimet.”¹⁷⁰

Në çështjen *Munoz Hermoza kundër Perusë*,¹⁷¹ një person ishte shkarkuar me anë të një akti administrativ pasi kishte shërbuar në *Guardia Civil* (polici) për më shumë se 20 vjet, duke humbur të ardhurat dhe përfitimet e grumbulluara për pension. Ankuesi kaloi dhjetë vjet duke u përpjekur të ankohej për shkarkimin e tij përmes rrugëve administrative dhe gjyqësore. KDNJ-ja mbajti qëndrimin se vonesa e procesit që përfshinte kontrollin administrativ që zgjati për 7 vjet dhe moszbatimi i vendimeve gjyqësore për kthimin në detyrë të paditësit, përbënin një vonesë të paarsyeshme dhe shkelnin parimin për një gjykim të drejtë.¹⁷²

➤ Udhëzim për monitorimin

Vëmendje i duhet kushtuar afateve të përgjithshme apo të posaçme kohore që parashikon legjislacioni për lloje të ndryshme çështjesh dhe në faza në ndryshme të procesit gjyqësor. Për shembull, ligji mund të përcaktojë një kohë të caktuar për të marrë vendim lidhur me pranimin e një kërkesë padie nga çasti i regjistrimit të saj në regjistrin e gjykatës.

Kuadri ligjor duhet të jetë i qartë aq sa të shmangë pamundësinë e përlllogaritjes së afateve kohore në gjykimet administrative.

168. *Salesi kundër Italisë*, GJEDNJ, 26 shkurt 1993.

169. *Po aty*, paragrafët 24-25.

170. *Po aty*.

171. *Ruben Toribio Munoz Hermoza kundër Perusë*, Komunikatë e KDNJ 203/1986, KB Dok CCPR/C/34/D/203/1986 (1998), paragrafët 11.1-12.

172. *Po aty*, paragrafi 11.3.

- Stafit monitorues duhet të vlerësojë qartësinë dhe logjikën e afateve kohore të përcaktuara me ligj, si dhe sa respektohen këto afate të përcaktuara.
- Stafit monitorues duhet t'i kushtojë vëmendjen e duhur mekanizmave për përlogaritjen e afateve kohore – si për shembull kur fillojnë afatet (fillimi i procesit, vendimi mbi pranueshmërinë etj.) dhe kur mbarojnë ato (përfundimi i procesit, vendimi mbi çështjen, ekzekutimi i vendimit etj.).

Disa vende e përfshijnë parimin e “arsyeshmërisë” në legjislacionin e tyre dhe stafit monitorues do t'i kërkohet që vlerësojë sa i arsyeshëm kanë qenë afati për shqyrtimin e secilës çështje, duke i kushtuar vëmendje elementeve të tilla si:

- Faktet e çështjes;
- Shkalla e ndërlikimit të bazës ligjore;
- Lloji i të drejtave që vihen në pikëpyetje;
- Numri i personave të përfshirë në gjykim;
- Sjellja e palëve (taktika për të vonuar gjykimin etj.);
- Përpjekjet e autoriteteve administrative apo gjyqësore për të përshpejtuar procesin;
- Vonesa në transferimin e çështjeve midis gjykatave; dhe
- Vonesa në komunikimet e akteve gjyqësore tek palët.

Në disa vende ku gjykatat apo tribunat administrative shqyrtojnë një sërë padish, legjislacioni apo rregulloret e gjykatave mund të urdhërojnë vijimin e disa çështjeve më me përparësi se të tjerat.

- Stafit monitorues duhet të verifikojë nëse ekziston ndonjë sistem për të shqyrtuar çështjet sipas përparësisë që u jepet.

Periudha e arsyeshme kohore mund të ndikohet nga elemente organizative sikundër është menaxhimi efektiv i çështjeve. Stafit monitorues mund t'i kërkohet që posaçërisht të shqyrtojë nëse ekziston ndonjë mekanizëm i qartë e transparent për ndarjen e çështjeve dhe planifikimin e seancave. Kur një mekanizëm apo rregulla të tilla nuk ekzistojnë, sistemi gjyqësor mund të jetë subjekt i ndërhyrjeve të papërshtatshme që rrezikojnë të drejtat e një gjykimi të paanshëm, për shembull, kur disa çështjeve që fillohen nga autoritetet shtetëore u jepet përparësi në mënyrë arbitrare.

- Stafit monitorues këshillohet që të mësojë nëse legjislacioni vendos parashikon zgjidhje të përshtatshme kundër vonesave të sistemit të drejtësisë.¹⁷³

173. *Kudla kundër Polonisë*, GJEDNJ, 26 tetor 2000, paragrafët 157-158.

6.2 Gjykimi publik dhe i arsyetuar

Gjykimi publik dhe i arsyetuar: vendimet duhet të shpallen publikisht. Të gjitha palët e interesuar duhet të kenë mundësi të marrin dijeni për një vendim, mbi një çështje për të cilën kanë një interes legjitim dhe për vendimet e një interesi të përgjithshme të mund të merret dijeni mbi to nga publiku i gjerë. Vendimi duhet të përmbajë arsyetim të përshtatshëm, duke e justifikuar vendimin e marrë, gjë, që lidhet me përgjigjen që gjykata apo tribunali u jep arsyetimeve dhe kërkesave të palëve.

Në bazë të së drejtës ndërkombëtare, vendimet duhet të shpallen publikisht, përveç rasteve kur ka kufizime lidhur me elemente të jetës private apo kufizime të tjera të bazuara në legjislacion. Qëllimi i natyrës publike të vendimit është që të kontribuojë për zhvillimin e një gjykimi të drejtë duke patur parasysh kontrollin nga publiku dhe transparencën e gjyqësorit.

Personat e interesuar duhet të njoftohen për vendimin, i cili duhet të vihen të dispozicion edhe të shtypit dhe publikut të gjerë, duke patur parasysh respektimin e parimit të jetës private. Të gjitha palët duhet të kenë mundësi për të marrë dijeni për një vendim gjyqësor për një çështje ku kanë një interes legjitim dhe vendimet për një qëllim të përgjithshëm duhet t'i vihen në dispozicion publikut duke marrë parasysh konsideratat gjuhësore dhe infrastrukturën ekzistuese, si për shembull botimi në gazeta apo median elektronike.

Megjithëse, Neni 6(1) i KEDNJ-së nuk parashikon ndonjë rast përjashtimor për domosdoshmërinë e shpalljes publike në përmbajtjen e tij, jurisprudenca ka përcaktuar një sërë kufizimesh apo rastesh përjashtimore. Për shembull, teksti i plotë i vendimit nuk ka pse të shpërndalet në të gjitha shkallët e procesit kur një përmbledhje do të mjaftonte.¹⁷⁴ Botimi i urdhërave apo vendimeve që lidhen me të drejtat të fëmijëve apo ato prindërore mund të kufizohet tek radhët e atyre që janë direkt të interesuar apo të prekur dhe të mos bëhen të ditura për publikun e gjerë.¹⁷⁵ Qëllimi dhe përfitimet e shqyrtimit të vendimeve gjyqësore nga publiku duhet të jetë i ekuilibruar përkundrejt faktorëve që detyrojnë zhvillimin e një gjykimi me dyer të mbyllura. Vendimet duhet të arsyetohen në mënyrë të përshtatshme¹⁷⁶ në mënyrë që palët të jenë të sigurt që arsyetimet e tyre janë shqyrtuar me vëmendjen e duhur

174. *Lamanna kundër Austrisë*, GJEDNJ, 10 korrik 2001, paragrafët 32-34.

175. *B. dhe P. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, GJEDNJ, 24 prill 2001, paragrafi 52.

176. *Çëshija e Claude Reyes dhe të tjerë kundër Kilit*, Gjykata Ndër-Amerikane e të Drejtave të Njeriut, 19 shtator 2006, paragrafi 135.

dhe që publiku të kuptojë se si arrijnë në vendimarrje gjykatat dhe tribunalet.¹⁷⁷ Një vendim i arsyetuar mirë u mundëson palëve që të ushtrojnë në mënyrë efektive të drejtën e ankimit. Arsyetimi i paraqitur duhet të jetë posaçërisht në lidhje me çështjen dhe faktet e siguruara dhe jo i kufizuar në referime të përgjithshme në legjislacion.

➔ Udhëzim për monitorimin

Detyrimi që vendimi “të shpallet publikisht” nuk do të thotë domosdoshmërisht që gjithmonë ky vendim të lexohet me zë i plotë në gjykatë. Në çdo rast, forma e bërjes të ditur për publikun e një vendimi të caktuar sipas të drejtës kombëtare duhet vlerësuar nën dritën e tipareve të posaçme të procesit konkret dhe duke iu referuar objektit dhe qëllimit të këtij detyrimi.

- Stafi monitorues duhet të sigurohet nëse sistemi ligjor përshkruar një procedurë të qartë për shpalljen publikisht të vendimeve në gjykimet administrative dhe nëse kjo procedurë është ndjekur në praktikë.
- Për të gjykuar për respektimin e këtij parimi, nevojitet mundësia e marrjes së informacionit përkatës mbi datën kur dhe vendin ku do shpallen vendimet dhe njoftimi i këtij vendimi ndaj palëve është gjithashtu i rëndësishëm.

Nëse nuk ekziston ndonjë detyrim i qartë për këtë detyrim të gjyqtarit dhe nëse nuk ekziston ndonjë detyrim që ky vendim të lexohet i plotë, atëherë duhet të shqyrtohen mundësi të tjera të shpërndarjes së vendimit. Parimi për shpalljen publikisht të vendimit mund të respektohet kur e gjithë përmbajtja e vendimeve botohet në një përmbledhje zyrtare të jurisprudencës apo kur dorëzohet në sekretarinë gjyqësore. Megjithatëse mund të ketë ndonjë kufizim, si për shembull mundësia e kufizuar për të marrë dijeni mbi përmbajtjen e vendimeve nga sekretaria gjyqësore duhet marrë në konsideratë kërkesa nga personat që shfaqin një “interes të ligjshëm” për të marrë një kopje të tyre.

- Stafi monitorues që të informohet mbi sistemin e krijuar për marrjen dijeni mbi vendimet mund të ketë nevojë të pyesë nëse përmbledhjet ekzistuese të jurisprudencës përditësohen rregullisht, nëse i përfshijnë të gjitha vendimet dhe sa kohë ka kaluar realisht nga njoftimi zyrtar i shpalljes së vendimit deri në botimin e këtij vendimi në sistem, si dhe mbi cilësinë teknike të bazës së të dhënave dhe se sa mirë funksionon motori i kërkimit.

177. *Tatishvili kundër Rusisë*, GJEDNJ, 22 shkurt 2007, paragrafi 58; *Ryakib Biryukov kundër Rusisë*, GJEDNJ, 17 janar 2008, paragrafi 45; *Hirvisaari kundër Finlandës*, GJEDNJ, 27 shtator 2001, paragrafi 30.

Të analizosh nëse një vendim është i arsyetuar në mënyrë të plotë duhet të vlerësohet nëse përputhet me kërkesat e posaçme të legjislacionit vendas për mënyrën se si duhen formuluar vendimet. Shumica e sistemeve ligjore përdorin të njëjtën strukturë për vendimet në çështjet civile dhe administrative. Në mënyrë të përmbledhur, pjesët përbërëse të një vendimi janë: pjesa hyrëse ku listohen të faktet kryesore të çështjes dhe pretendimet e palës, diskutimi ligjor e faktik mbi thelbin e çështjes, vendimin që merr gjykata, si dhe udhëzime mbi të drejtën e ankimit.

Gjetjet e një raporti për monitorimin e gjyqësorit që trajtojnë çështjen e përputhshmërisë me parimin e arsyetimit të vendimeve duhet të hartohen me kujdes. Këto gjetje nuk duhet të ngrihen në nivelin e ndërhyrjes në ushtrimin e drejtësisë apo në vlerësimin e thelbit të çështjes në këtë vendim. Ajo çka duhet shqyrtuar është nëse vendimi u jep përgjigje të gjitha kërkesave të palëve, sidomos atyre kërkesave që janë refuzuar nga gjykata që mund të kishin një peshë të rëndësishme në qëndrimin ndaj çështjes.

Analiza duhet të përfshijë një shqyrtim të terminologjisë së përdorur në vendim nisur nga këndvështrimi i nivelit të perceptimit të një individi. Gjithashtu, ajo duhet të marrë parasysh nëse kërkesë padia u pranuar plotësisht, pjesërisht apo u rrëzua dhe nëse pjesa arsyetuese e vendimit ishte e qartë.

6.3 Ekzekutimi i vendimeve

Ekzekutimi i vendimeve: gjykata apo tribunali duhet të jetë në gjendje që të zbatojë ose sigurojë zbatimin e vendimeve të veta (me anë të një autoriteti përgjegjës) brenda një kohe të arsyeshme.

Të drejtat lidhur me gjykimin e paanshëm do të mbeteshin një iluzion nëse vendimi përfundimtar i një gjykate apo tribunali, duke përfshirë vendimet administrative nuk do të lejoheshin të ekzekutoheshin.¹⁷⁸ Ekzekutimi i një vendimi gjyqësor duhet të konsiderohet si pjesë përbërëse e pa ndarë e një 'gjyqi' për qëllime të së drejtës për një gjykim të paanshëm¹⁷⁹ dhe vendimet duhet të bëhen të zbatueshme brenda një periudhe kohe të arsyeshme.

178. Shihni *Czernin kundër Republikës Çeke*, Komunikatë e KDNJ 823/1998, KB Dok CCPR/C/83/D/823/1998 (2005), paragrafi 7.5.

179. *Hornsby kundër Greqisë*, GJEDNJ, 19 mars 1997, paragrafi 40; *Plazonic kundër Kroacisë*, GJEDNJ, 6 mars 2008, paragrafi 47; *Jankovic kundër Kroacisë, cituar*, shënimi 171, paragrafi 68.

Detyrimi për të zbatuar vendimet e formës së prerë i takon shtetit dhe kjo vlen njësoj nëse vendimi duhet të ekzekutohet nga gjykatat apo autoriteteve të tjera me kompetenca ekzekutimi të vendimeve të gjyqësore. Mosveprimi nga ana e autoriteteve apo zvarritje të tepëruara në zbatimin e vendimeve gjyqësore janë shkelje të së drejtës për një gjykim të paanshëm dhe të së drejtës për një zhdëmtim të efektshëm.¹⁸⁰

➔ Autoriteti i gjykatave administrative dhe tribunaleve

Gjykata apo tribunali administrativ duhet të ketë kompetencat e duhura për të marrë vendim për një zhdëmtim të efektshëm efektiv (shihni pjesën 3.5) dhe për të zbatuar apo garantuar zbatimin e vendimeve të veta. Gjithashtu, duhet të ekzistojë një procedurë e përshtatshme për të garantuar ekzekutimin e vendimeve dhe autoritetet administrative duhet të mbajnë përgjegjësi nëse kundërshtojnë apo neglizhojnë të zbatojnë vendimet gjyqësore.¹⁸¹

Ekzekutimi i vendimeve

Në çështjen *Hornsby kundër Greqisë*,¹⁸² dy shtetas të huaj kishin kërkuar pranë Ministrisë të Arsimit leje për të ngritur një shkollë private. Ministria e kishte refuzuar këtë kërkesë me arsyetimin se vetëm shtetasit grek mund të merrnin një autorizim të tillë. Me dy vendime të ndryshme Gjykata e Lartë Administrative arsyetoi se refuzimet për të dhënë autorizim ishin të paligjshme dhe se kërkesat në fjalë duheshin pranuar. Autoritetet administrative nuk pranuan t'i zbatojnë vendimet e Gjykatës pavarësisht kërkesave të shumta të të interesuarve.

GJEDNJ-ja vendosi se “e drejta për një gjykim të paanshëm do të ishte një iluzion nëse sistemi ligjor i një vendi nuk do të mundësonte që një vendim i detyrueshëm gjyqësor i formës së prerë të mos vihej në zbatim dhe të anashkalohej nga njëra palë... Ekzekutimi i një vendim të dhënë nga një gjykatë duhet të konsiderohet si pjesë përbërë e ‘gjykimit’ për qëllime të Nenit 6.”¹⁸³

Një justifikim i zakonshëm për mos zbatimin e vendimeve gjyqësore administrative është mungesa e burimeve financiare. Megjithatë, mungesa

180. *Czernin kundër Republikës Çeke*, Komunikatë e KDNJ 823/1998, KB Dok CCPR/C/83/D/823/1998 (2005), paragrafi 7.5.

181. Rekomandimi Rek(2003)16, Këshilli i Evropës, *cituar*, shënimi 5.

182. *Hornsby kundër Greqisë*, *cituar*, shënimi 183, paragrafet 40-41.

183. *Po aty*, paragrafi 40.

fondeve shtetërore apo burimeve të tjera nuk është një arsye e mjaftueshme për një shtet që të dështojë në ekzekutimin e një vendimi dhe barra për të justifikuar këtë vonesë i takon shtetit.¹⁸⁴

Në disa sisteme, ekzekutimi i vendimeve gjyqësore administrative shfaqet problematik për shkak të mungesës së pavarësisë së organit publik ekzekutues. Për shembull, në disa raste organi për ekzekutimin e vendimeve është brenda hierarkisë qeverisëse, duke krijuar një gjendje të tillë që kreu i këtij shërbimi mund të emërohet apo shkarkohet nga të njëjtat autoritete ndaj të cilave ky duhet të ekzekutojë një vendim.

➔ Udhëzim për monitorimin

Për të verifikuar nëse vendimet gjyqësore të juridiksionit administrativ ekzekutohen brenda një periudhe kohe të arsyeshme dhe në mënyrë të paanshme, veprimtaria monitoruese duhet që fillimisht të shqyrtojë anën institucionale të ekzekutimit të vendimeve gjyqësore administrative.

Ekzistojnë shumë sisteme të ndryshme të ekzekutimit të vendimeve gjyqësore të formës së prerë. Në disa shtete, zbatimi i vendimeve gjyqësore është kompetencë e autoriteteve të ekzekutivit, p.sh. Ministrisë së Drejtësisë. Në disa të tjera, gjyqësori vijon me ekzekutimin e vendimeve dhe një seksion i posaçëm i gjykatës merret me ekzekutimin e vendimeve. Ka, gjithashtu, shtete ku ekzekutimi i vendimeve gjyqësore realizohet me shërbim privat apo të kontraktuar.

- Për të monitoruar ekzekutimin e vendimeve të gjykatave apo tribunaleve administrative, stafi monitorues mund të mbledhë informacion statistikor mbi numrin e vendimeve të shpallura apo atyre që kanë marrë formë të prerë dhe që nuk janë ekzekutuar për një periudhë të caktuar kohe (3 muaj, 6 muaj, 1 vit etj.).

Nëse gjykatat kanë kompetencë të ekzekutojnë vendimet, atëherë ky informacion mund të merret nga sekretaria e gjykatës konkrete. Nëse është një autoritet i posaçëm administrativ që e ka këtë kompetencë, atëherë do të nevojitet që të kontaktohet ky autoritet dhe t'i paraqiten kërkesa për këtë lloj informacioni.

184. *Shih* Rekomandimin Rek(2003)16, Këshilli i Evropës, cituar, shënimi 5, seksioni II 2.

Informacion duhet të përfshijë edhe të dhëna për arsyet e paraqitura, nëse ka të tilla, në rastet e mungesës së ekzekutimit apo ekzekutimit të vonuar.

- Intervistat me palët e tjera përsa i takon ekzekutimi të vendimit, autoritetet përkatëse, ekspertët dhe avokatë, si dhe shqyrtimi i aspekteve të ndryshme lidhur me strukturën e shërbimit përmbartimor mund të ndihmojnë në marrjen e një informacioni të dobishëm përsa i takon funksionimit të këtij sistemi.

Kur ekzekutimi i vendimeve të gjykata apo tribunaleve administrative është privatizuar në përputhje me legjislacionin vendas, atëherë stafi monitorues duhet të vlerësojë nëse personat privatë që zotëronin një vendim në favor të tyre i kanë patur apo mundësitë dhe mjetet ligjore për të kundërshtuar veprimet apo mosveprimet e këtyre strukturave private.

SHTOJCA A

Paketë Ndihmëse për Monitorimin e Drejtësisë Administrative

Kjo paketë përfshin të mëposhtmet:¹⁸⁵

Një listë vetë kontrolli për monitorimin e drejtësisë administrative

Lista e vetë kontrollit për monitorimin e drejtësisë administrative është një përbledhje e pikave kryesore që nevojiten për rishikimin e një veprimtarie monitorimi për të verifikuar përputhjen me rekomandimet dhe standardet e paraqitura në manual. Lista e vetë kontrollit ofron gjithashtu një përmbledhje të standardeve ndërkombëtare dhe rajonale të gjykimit të drejtë dhe udhëzime për monitorimin.

Modeli i pyetësorit për analizën e monitorimit

Pyetjet e përfshira në pyetësoni model për analizën ligjore bazohen në standardet rajonale dhe ndërkombëtare të gjykimit të drejtë të shpjeguara në këtë manual. Modeli i propozuar duhet trajtuar si udhëzues për të hartuar një pyetësor të përshtatshëm për një sistem ligjor të caktuar ku do të monitorohen gjyqet administrative. Përveç standardeve rajonale dhe ndërkombëtare të paraqitura në këtë botim, përmbajta e pyetësorit të përshtatur duhet të pasqyrojë ligjet dhe praktikrat vendase, nevojat e monitorimit vendas dhe fokusin e llojin e monitorimit të gjyqësorit.

Model pyetësori për monitorim në sallën e gjyqit

Si një mjet shtesë praktik, pyetësoni për monitorim në sallën e gjyqit ofron udhëzime se si monitorimi i gjyqeve mund të përfshijë në vetvete standarde rajonale dhe ndërkombëtare. Modeli i pyetësorit të paraqitur duhet të përshtatet me sistemin ligjor konkret ku po realizohet programi i monitorimit.

185. Vini re se manuali sikundër u shpjegua më lart synon të ndihmojë në fillimin e veprimtarive të posaçme të monitorimit në fushën e drejtësisë administrative. Kjo veprimtari duhet të jetë në përputhje me botimin e ODIHR-it "Monitorimi i Gjyqësorit: Një Manual Referimi për Praktikantët për drejtim në fillim të veprimtarive monitoruese të gjyqësorit".

Listë vetë kontrolli për monitorimin e drejtësisë administrative

PËRGATITJET PËR MONITORIMIN – PUNA PARAPRAKE (Kapitulli 2)

Vlerësimi fillestar	<ul style="list-style-type: none"> • Vlerësimi fillestar ofron përfundime mbi përshtatshmërinë e veprimtarisë monitoruese dhe objektivave kryesore të saj. • Vlerësimi mund të kërkojë një analizë të të dhënave statistikore, duke përfshirë analizën e të dhënave nga një këndvështrim gjinor nga raporte dhe informacione të gjendshme dhe marra lehtësisht mbi sistemin e drejtësisë administrative.
Barazia gjinore	<ul style="list-style-type: none"> • Për programin e monitorimit është thelbësore të kuptohet se si burrat e gratë, djemtë e vajzat ndikohen në mënyra të ndryshme nga drejtësia administrative dhe cilat janë pengesat e dukshme që secili grup mund të hasë gjatë kontaktit me organet e drejtësisë. Perspektiva gjinore duhet të mbahet parasysh që nga fillimi i procesit gjyqësor dhe përgjatë kohëzgjatjes së çështjes. Duke e përfshirë perspektivën gjinore në monitorim kontribuohet për shërbime publike gjinore më të përgjigjshme dhe më të barazpeshuara.
Drejtësi miqësore ndaj fëmijëve	<ul style="list-style-type: none"> • Fëmijët kanë kontakte me institucionet e drejtësisë në shumë mënyra të ndryshme para, gjatë dhe pas proceseve gjyqësore. Sistemet e drejtësisë duhet të përshtaten për të mbrojtur të drejta, interesa dhe nevoja të posaçme të fëmijëve dhe të garantojë se të gjitha autoritetet përgjegjëse për fëmijët apo të përfshira në fushën e të drejtave të fëmijëve gjatë proceseve gjyqësore të jenë të informuara në mënyrë të përshtatshme.

<p>Mundësi për marrje informacioni dhe ruajtje e jetës private</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mundësia për të marrë informacion për publikun dhe për të ndjekur seanca gjyqësore duhet të merret veçmas në konsideratë nga tërësia e veprimtarisë monitoruese. Legjislacioni kombëtar duhet shqyrtyar nën dritën e kufizimeve që mund të ketë për marrje informacioni mbi dokumente të proceseve administrative. • Në shumë vende, dokumentet që lidhen me çështjet gjyqësore nuk mund t'i bëhen të ditura publikut, por vetëm palëve. Për monitorimin e gjyqeve mund të duhen marrëveshje paraprake për të marrë dijeni mbi dosjet, si për shembull kontaktim direkt i përfaqësuesve ligjorë të palëve dhe marrje e informacionit prej tyre mbi bazë të një marrëveshjeje (memorandum mirëkuptimi) me gjykatat që përfshijnë mundësinë e marrjes dijeni mbi përmbajtjen e dosjeve përmes sekretarisë gjyqësore ose zyrës së arkivës. • E drejta e mbrojtjes së jetës private të personave privatë dhe detyrimi për t'i mbajtur konfidenciale disa informacione apo fakte personale duhet respektuar. (Vini re: e drejta për mbrojtjen e të dhënave private është veçanërisht e rëndësishme në çështje që lidhen me dhunën mbi baza gjinore ose me të miturit.) • Veprimtaritë në terren mund të jenë të këshillueshme për të informuar komunitetet mbi veprimtarinë e monitorimit të drejtësisë administrative dhe synimeve të saj, duke garantuar se ky informacion shpërndahet në të gjithë anëtarët e komunitetit, si gratë ashtu edhe burrat.
<p>Kuadri ligjor</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet të përgatitet një përmbledhje e të gjitha ligjeve të zbatueshme në nivel kombëtar dhe kjo të shqyrtohet (p.sh. kushtetuta dhe ligji apo kodi mbi procedurat administrative, ligji ose kodi mbi mosmarrëveshjet administrative, ligji apo kodi mbi gjykatat administrative dhe/ose legjislacionin i ngjashëm që rregullon fushën e gjyqësorit dhe rishimin e akteve administrative dhe proceseve administrative). • Realizimi i një përmbledhjeje të legjislacionit përkatës administrativ dhe shqyrtimi i këtij legjislacioni duhet të merret parasysh në varësi të përparësive që janë përcaktuar (p.sh. ligji mbi birësimin, shpronësimin, marrëdhëniet e punës, arsimin apo ndërtimin). • Shqyrtimi i kuadrit ligjor duhet të përfshijë një vlerësim nëse ka ndonjë diskriminim të dukshëm mbi baza ligjore në përmbajtjen e ligjeve (p.sh. shparashikimet mbi zgjidhjen e martesës, trashëgimisë apo ato të kujdestarisë prindërore). Vëmendje i duhet kushtuar rastit se si gjykatat dhe administrata publike i zbatojnë këto rregullime ligjore. • Duhet të përgatiten dhe të shqyrtohen përmbledhje mbi praktikat përkatëse gjyqësore dhe vendime nga përmbledhjet ligjore, legjislacionin i posaçëm administrativ, revista juridike dhe faqe interneti të gjykatave.

<p>Kuadri institucional</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Për të kuptuar se cilat gjykata apo tribunale janë kompetente për çështje administrative, duhet të shqyrtohen juridiksionet e gjykatave të ndryshme dhe të përgatite një skemë për marrëdhëniet midis juridiksioneve. Në varësi të metodës së përzgjedhjes së çështjeve, stafi monitorues mund të ketë nevojë që të mbulojë gjykata të ndryshme që zbatojnë legjislacion apo procedura administrative të ndryshme. (p.sh. mjedisore, shërbim civil apo sigurime shoqërore). • Proceset në trupa quasi-gjyqësore apo tribunale që ndryshojnë nga gjykatat (komisione të pavarura, këshilla etj.) me juridiksion për çështje të drejtësisë administrative apo tematika të caktura duhet të merren në konsideratë – për shembull mirëqenia sociale, çështjet familjare apo mjedisi. • Për të garanton mundësinë për t’iu drejtuar gjykatës dhe për të patur një zhdëmtim efektiv duhet të monitorohen nga afër edhe çështjet që përmbajnë si elemente të së drejtës civile, ashtu edhe të së drejtës administrative.
<p>Seancat mbi bazë dokumentesh të shkruara</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Për shkak të mbështetjes rëndomë të gjyqësorëve administrative në dokumente të shkruara, stafi monitorues duhet të jetë në gjendje të përdorë metoda të ndryshme për mbledhjen e të dhënave, në varësi të gjendjes që shfaqet dhe llojit të çështjes (p.sh. intervista, mundësi për të marrë dëgjime mbi dokumente gjyqësore).
<p>Diskrecioni Administrativ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stafi monitorues duhet të jetë i ndërgjegjshëm për mundësinë e ushtrimit të pushtetit diskrecional nga autoritetet administrative, një tipar legjitim i së drejtës administrative që gjithashtu krijon rrezikun e shkeljes të të drejtave të njeriut. Diskrecioni administrativ duhet të ketë kufij të mirëpërcaktuar dhe të ndjekë procedurat administrative të paracaktuara. Për më tepër, ai duhet të zbatohet në mënyrë transparente, objektive dhe të njëtrajtshme. (Vini re: ushtrimi i pushtetit diskrecional mund të ndikohet nga stereotipet apo zakone gjinore, për shembull në rastet që lidhen me kujdestarinë e fëmijës, detyrimin për ushqim, trashëgiminë, apo dhunën mbi baza gjinore).
<p>Përzgjedhja dhe përparësia e çështjeve</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Menaxhimi i veprimtarisë monitoruese të gjykatave duhet të përcaktojë që në fillim metodën e përzgjedhjes së çështjeve dhe kriteret për të vendosur një rend përparësie midis çështjeve. • Duhet të garantohet se gjykatat apo tribunale të përzgjedhura për t’i monitoruar ofrojnë një numër të caktuar të llojeve të çështjeve ligjore në të cilat janë të përfshirë si gratë, ashtu edhe burrat.

<p>Çështje të stafit</p>	<ul style="list-style-type: none">• I gjithë stafi monitorues duhet të ketë një njohje të konsoliduar të së drejtës administrative dhe standardeve të drejtësisë, si dhe të standardeve rajonale dhe ndërkombëtare të gjyqimit të drejtë. Organizatat ndërkombëtare që organizojnë e drejtojnë monitorimin e gjyqësorit mund të vlerësojnë që të organizojnë grupe monitorimi të përbëra nga një personel kombëtar dhe një ndërkombëtar, që të ketë një ndërthurje njohurish, përvojash dhe traditash ligjore. Barazpesha gjinore ndërmjet anëtarëve të grupimeve monitoruese duhet gjithashtu të merret parasysh. (Vini re: duhet të ndërmerret një trajnim për çështje gjinore me ndjeshmëri të lartë për stafin monitorues).• Shkalla e ndërlikimit, natyra teknike dhe zgjatja e theksuar e gjykimeve administrative duhet të merret parasysh kur të vendoset një parashikim çështjesh për t'u monitoruar nga secili monitorues. Ndonjëherë, çështjet administrative të ndërlikuara duhet të parashikohen se do të monitorohen për një periudhë më të gjatë kohe dhe për këtë duhet të planifikohet se veprimtaria monitoruese do të vijojë mjaftueshëm për të ndjekur këto çështje derisa të jepet vendimi përfundimtar përkatës.
---------------------------------	---

STANDARDE TË GJYKIMIT TË DREJTË NË DREJTËSINË ADMINISTRATIVE (Kapitulli 3)	
<p>Paanësia dhe pavarësia e gjykatave dhe tribunaleve</p> <p>Një gjykatë apo tribunal duhet të jenë të pavarur nga pushteti ekzekutiv dhe gjyqësor, kurse gjyqtarët duhet të mbeten objektivë kur gjykojnë mbi rëndësinë e pretendimeve dhe provave, si dhe kur japin vendime.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet të bëhet një analizë nëse organet publike, veçanërisht ato quasi-gjyqësore, që kanë kompetencë të ushtrojnë funksione gjyqësore për çështje administrative, të kenë pavarësi dhe paanësi sikundër kërkohet nga e drejta ndërkombëtare e të drejtave të njeriut. Faktorët që duhen marrë parasysh përfshijnë procedurat për emërimin e gjyqtarëve, siguria e qëndrimit në detyrë dhe kohëzgjatja e mandatit si gjyqtar, garanci nga ana e shtetit për mbrojtjen e gjyqtarëve prej ndikimit politik dhe shfaqja e pavarësisë së gjyqësorit. • Vëreni nëse ekziston ndonjë konflikt interesi nga ana e gjyqtarët dhe përfaqësuesve ligjorë të përfshirë në procese gjyqësore. Nëse vihet re ndonjë konflikt interesi kjo duhet të mbahet shënim.
<p>Seanca publike</p> <p>Si rregull i përgjithshëm, seancat duhet të jenë publike për të garantuar transparencën.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nëse shtypi dhe publiku përjashtohen nga një pjesë apo të gjitha seancat e gjyqësorit, të përcaktohen arsyet për kufizimin e aksesit të publikut.
<p>Zgjidhje efektive</p> <p>Zgjidhja efektive është një masë e përshtatshme për funksionimin e gjyqësorit dhe një mekanizëm administrativ për të kërkuar zgjidhje për mosmarrëveshjet administrative.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet që të shqyrtohen kuadri ligjorë dhe institucional që ofron mundësi zhdëmtimi në rastin e mosmarrëveshjeve administrative, për të garantuar se procedura është qartazi e përcaktuar dhe aspak tejet e vështirë. Vëreni nëse ekziston mundësia për marrjen e masave të përkohshme.

FILLIMI I PROCESIT (Kapitulli 4)	
Parimi	Udhëzime për monitorimin
<p>Koha e arsyeshme për të filluar procesin gjyqësor administrativ</p> <p>Individët duhet të kenë një periudhë kohe të arsyeshme, të parashikuar nga legjislacioni, brenda së cilës të nisin një proces administrativ.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Një vëmendje e posaçme i duhet kushtuar çështjeve të tilla si kufizime kohore që ndiqen për ankimet administrative, si dhe pasojat për mos respektim të këtyre kufizimeve. • Një vëmendje e posaçme i duhet kushtuar kërkesave për kontroll paraprak administrativ dhe veçoritë për përllogaritjen e kufizimeve kohore në këtë nivel ankimi.
<p>Mundësia për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit</p> <p>Mundësia për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit duhet që të garantohet në mënyrë efektive për të siguruar se asnjë individ nuk privohet, në kuptimin procedural nga e drejta e vet për të kërkuar drejtësi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet që të grumbullohet dhe të vlerësohet informacioni mbi paditë administrative të refuzuara dhe arsyet për mospranimin dhe 'kthimin' e tyre të analizohen. • Duhet të shqyrtohet nëse palët kanë qenë të informuar për datat e seancave dhe nëse u janë dhënë dokumentet përkatëse që lidheshin me çështjen. • Tarifat që lidhen me mundësin për t'iu drejtuar gjykatës duhet të vlerësohen në lidhje me analizën e mundësisë për të patur ndihmë apo konsultim ligjor falas. Ndihma apo këshillimi ligjor falas duhet të mundësojë anëtarët e shoqërisë për t'iu drejtuar organeve të drejtësisë pavarësisht gjendjes së tyre ekonomike.

<p>Mundësi të barabarta për t'iu drejtuar gjykatës apo tribunalit</p> <p>Personat privatë duhet të kenë mundësi të barabarta për të bërë ankim apo për të kërkuar zhdëmtimpërmas drejtësisë administrative dhe autoriteteve publike dhe në asnjë mënyrë nuk duhet të ketë ndonjë kufizim në mënyrë diskriminuese të kësaj mundësie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet të mblidhet informacioni që lejon mundësi kategorizimi dhe analize në bazë të gjinisë, 'racës', lindjes dhe ndonjë status tjetër. • I duhet kushtuar vëmendje nëse ka njëtrajshmëri dhe qëndrueshmëri të rregullave lidhur me pranimin e ankimit. • Raste të mohimit të mundësisë së barabartë duhet të analizohen me kujdes dhe të dhëna të tjera të mund të kërkojnë për të verifikuar këto raste. Një vëmendje e veçantë i duhet kushtuar mundësisë së barabartë për t'iu drejtuar organeve të drejtësisë nga ana e fëmijëve. Monitoruesit duhet të përqendrohen nëse proceset gjyqësore shfaqen miqësore ndaj fëmijëve dhe nëse legjislacioni kombëtar ofron masa të posaçme për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve.
<p>Ndihma dhe këshillimi ligjor</p> <p>E drejta për t'iu drejtuar gjykatës mund të shoqërohet me të drejtën për ndihmë ligjore dhe këshillim ligjor kur personi privat nuk zotëron mjetet e nevojshme që shpenzimet që lidhet me procedurën të mos e përjashtojnë apo shkurajojnë regjistrimin e ankesave.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet të vlerësohet se cilat kategori personash kanë të drejtë të kërkojnë ndihmë ligjore nëçështje administrative dhe cilat janë kufizimet që zbatohen (p.sh. të huajt apo ndonjë grup tjetër, ose nëse dhënia e ndihmës ligjore kushtëzohet nga gjendja ekonomike e personit). Gjithashtu, duhet të vlerësohet nëse kërkesat për kualifikim për ndihmë ligjore kanë një ndikim të pabarabartë mbi gratë apo burrat nsur nga ndryshimet në gjendjen ekonomike dhe llojet e çështjeve që mbulojnë. • Arsytet për të refuzuar ndihmën ligjore, mundësia e rishikimit gjyqësor të një vendimi për ofrimin e ndihmës ligjore dhe shkalla e ndërlikimit dhe kohëzgjatja e procedurave për ofrimin e ndihmës ligjore duhet të vlerësohen. • Duhet të indentifikohen çështjet apo rastet për të cilat kërkohet detyrimisht përfaqësim ligjor (p.sh. kur ka përfshirje të fëmijëve). • Duhet të ketë një vlerësim të nivelit të mundësisë për marrje informacioni mbi ndihmën ligjore falas dhe sa gjerësisht përhapet ky informacion dhe veçanërisht nëse ky është i njëjtë si për gratë, ashtu edhe për burrat.

VIJIMI I ÇËSHTJES (Kapitulli 5)	
Parimi	Udhëzime për monitorimin
<p>Seaca me gojë</p> <p>E drejta për një seancë mbi bazë të parashtrimeve me gojë nuk është një e drejtë absolute, por refuzimi për një seancë të tillë duhet të justifikohet nga gjykata ose tribunali.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet që të përcaktohet nëse mungesa e seancës me gojë është në përputhje me standardet rajonale dhe ndërkombëtare të gjykimit të drejtë. Kjo kërkon vëmendje rast pas rasti. • Duhet të merren në konsideratë të gjitha shkalet e gjykimit kur kërkohen gjykime mbi bazë dokumentesh sipas legjislacionit kombëtar (p.sh. disa lloje mosmarrëveshesh, pranime apo heqje dorë nga palët, rishikimi gjyqësor i akteve normative. • Duhet të ekzistojë një parashikim nëse legjislacioni kombëtar u kërkon tribunaleve që të paraqesin arsyet për të zhvilluar gjykime mbi bazë dokumentesh me shkrim dhe në këto raste, nëse legjislacioni kombëtar ofron një zgjidhje efektive. • Nëse gjykimet janë mbi bazë parashtrimesh me gojë, stafi monitories duhet të përdorë vëzhgimin e drejt për drejtë të ndërlidhur me leximin e ndonjë protokollit apo proces verbali të seancës.
<p>Barazia e armëve</p> <p>Barazia e armëve kërkon një barazpeshë të pranueshme midis palëve, ku secila prej tyre të ketënjëmundësi të arsyeshme për ta paraqitur çështjen ve te në kushtë të tilla që nuk i krijojnë palës tjetër një disavantazh të dukshëm ndaj palës kundërshtare.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • I duhet kushtuar kujdes ndërgjegjësimit të palëve për të drejtat dhe detyrimet e tyre thelbësore dhe procedurale, për mundësitë e tyre reale për të ushtruar të drejtat procedurale, duke përfshirë paraqitjen e prapësimeve dhe provave dhe njoftimin e palës tjetër, ekzistencën dhe mundësinë e marrjes dijeni për dokumente dhe informacion të dobishëm për çështjen, paanësinë e ekspertëve të gjykatës dhe ndarjen e shpenzimeve gjyqësore, rolin e gjykatës apo tribunalit për të vlerësuar faktet dhe provat që i paraqiten dhe çdo ndryshim ligjor që mund të ndikojë në rezultatin e procesit. • Duhet vlerësuar nëse të gjitha palët kanë mundësi për të marrë dijeni për dokumente dhe provat e dorëzuara nga pala tjetër apo të marra nga gjykata kryesisht (ex officio). Gjithashtu, duhet të shqyrtohet legjislacioni dhe praktika që lidhet me veprimin kryesisht të gjyqtarëve administrativë kur përcaktojnë faktet e nevojshme për çështjen.

<p>Masat e ndërmjetme</p> <p>Masat e ndërmjetme duhen marrë kur të drejtat, interesat dhe liritë e personit privat mund të preken në mënyrë të pakthyeshme nga ekzekutimi i një akti administrativ.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Legjislacioni dhe praktikat përkatëse mbi masat e përkohëshme duhet të identifikohen. • Duhet të ketë një vlerësim të kohës që i nevojitet gjykatës apo tribunalit për të marrë një vendim mbi masat e ndërmjetme nga koha që ankuesi ka paraqitur një kërkesë.
--	--

VENDIMI PËR ÇËSHTJEN (Kapitulli 6)

Parimi	Udhëzime për monitorimin
<p>Proces brenda një afati të arsyeshëm</p> <p>E drejta për gjykim brenda një kohe të arsyeshme është një garanci e rëndësishme për të mbrojtur të gjitha palët përkundrejt vonesave të tejzgjatura procedurale që mund të rrezikojnë si efektivitetin dhe besueshmërinë ndaj gjykatave dhe tribunaleve.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet të ketë një vlerësim të afateve të ndryshme kohore të përgjithshme dhe të posaçme të parashikuara në legjislacionin kombëtar për lloje të ndryshme çështjesh dhe shkallësh gjykimi. • Duhet të identifikohen mekanizmat për përlogaritjen e afateve kohore – domethënë kur fillojnë afatet (ankimi, vendimi për pranimin, fillimi i procesit etj.) dhe kur këto afateve pushojnë (përfundimi i shqyrtimit gjyqësor, vendimi për çështjen, ekzekutimi i vendimit etj.). • Duhet të mbahet parasysh nëse kohëzgjatja e procesit gjyqësor është e drejtë në raport me shkallën e ndërlimit të çështjes, llojet e fakteve, numrin e personave të përfshirë në gjykim, ndonjë taktikë e mundshme e palëve për të shkaktuar vonesa dhe përpjekje nga ana e autoriteteve gjyqësore për të përshpejtuar gjykimin etj. • Duhet të saktësohet fakti nëse ka ndonjë sistem që u jep prioritet ndonjë tip çështjeje të caktuar (p.sh. ato ku përfshihen fëmijë apo raste për mbrojtje urgjente në çështjet e dhunës në familje). • Duhet të ndërmerret një proces vlerësues për strukturën organizative dhe sistemin e menaxhimit të çështjeve përsa i takon vonesave të përgjithshme të proceseve gjyqësore. • Duhet të shqyrtohet legjislacioni kombëtar për të përcaktuar nëse ofron masa të përshtatshme ndaj vonesave të drejtësisë.

Vendim publik dhe i arsyetuar

Vendimi duhet të shpallet publikisht. Një vendim duhet të përfshijë arsyet për vendimin e arritur dhe që lidhen me përgjigjen e gjykatës apo tribunalit ndaj kërkesave të paditësve. Të gjitha palët e interesuara duhet të kenë mundësi të marrin dijeni për vendimet gjyqësore dhe vendimet që i vlejné interesit të përgjithshëm duhet të jenë të mundshme për dijeninë e publikut në kuptim më të gjerë.

- Duhet të mbahet parasysh nëse palët në proces janë njoftuar për datën dhe vendin e shpalljes së vendimit, si dhe nëse ky informacion u është bërë publik në përgjithësi, si dhe përmes medias. Nëse zbatohen kufizime ndaj marrjes dijeni të publikut për shpalljen e vendimit duhet të shqyrtohet nëse arsyet për këto (si për shembull mbrojtja e fëmijëve) janë të bazuara në legjislacion.
- Duhet të ndërmerren kërkime nëse ekziston legjislacion dhe rregulla të gjykatës lidhur me shpalljen e vendimeve gjyqësore të plota, apo nëse ligjërisht do të mjaftonte një përmbledhje e shkurtër. Vëzhguesit duhet të pohojnë nëse praktika gjyqësore përputhet me rregullat.
- Duhet të përcaktohet nëse për vendimet mund të merret dijeni nga publiku në përgjithësi.
- Vendimi duhet të merret nga sekretaria gjyqësore dhe të vlerësohet përsa i takon elementeve të qëllimit dhe arsytimit. Përsa i takon vlerësimit nëse vendimi është i arsyetuar siç duhet, stafi monitorues duhet të shmangë komentet mbi thelbin e gjykimit p.sh. nëse gjykata ka arritur të japë një vendim të saktë ose jo. Vlerësimit duhet të jetë vetëm në lidhje me dhënien përgjigje nga gjykata ndaj të gjitha pretendimeve të palëve dhe provave të paraqitura që ndikojnë në përfundimin mbi çështjen.

<p>Ekzekutimi i vendimit</p> <p>Gjykata apo tribunali duhet të jetë në gjendje për të ekzekutuar apo për të garantuar ekzekutimin e vendimeve të veta (me anë të një autoriteti të përcaktuar) brenda një periudhe kohore të arsyeshme.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duhet të indentifikohet sistemi për ekzekutimin e vendimeve gjyqësore nëse janë organe publike apo private. Veçanërisht, vëmendje i duhet kushtuar çështjeve të lidhura me afatet dhe efektivitetin e ekzekutimit, si dhe pavarësisë së organeve dhe zyrtarëve të ekzekutimit. Të dhënat statistikore mbi ekzekutimin e vendimeve gjyqësore, si dhe arsyet për moszekutim mund të ofrojnë informacion të dobishëm për nxjerrjen e përfundimeve në këtë aspekt të së drejtës për një gjykim të drejtë. • Gjithashtu, i duhet kushtuar vëmendje faktit nëse personat privatë gëzojnë mjete ligjore efektive për të kundërshtuar veprime apo mosveprime të organeve përgjegjëse për ekzekutimin e vendimeve gjyqësore.
--	--

Model pyetësor për analizë ligjore	
1.	INFORMACION I PËRGJITHSHËM MBI SISTEMIN E DREJTËSISË ADMINISTRATIVE
1.1.	SFERA E RISHIKIMIT GJYQËSOR
	A janë aktet administrative të miratuara si rezultat i ushtrimit të pushtetit diskrecional subjekt i kontrollit gjyqësor? Nëse po, a është rishikimi gjyqësor për aktet diskrecionale i ndryshëm nga rishikimi gjyqësor për aktet jodiskrecionale? Ju lutem, shpjegojeni.
	A ekziston ndonjë lloj akti administrativ që nuk i nënshtrohet rishikimit gjyqësor? Nëse po, ju lutem, shpjegojeni.
1.2.	E DREJTA PËR NJË GJYKIM TË PAANSHËM
	A e parashikon legjislacioni mundësinë e gjykimit? Nëse po, a është publik? Parashtrimet a janë me gojë? Ju lutem, përshkruajini.
1.3.	GJYKATAT DHE TRIBUNALET
a.	Organet që ushtrojnë juridiksion në drejtësinë administrative
	Cila është natyra e organit që i njohur ushtrimi i juridiksionit në çështjet që përfshijnë administratën publike? A ekzistojnë gjykata të specializuara administrative, gjykata të specializuara në çështje të caktuara të së drejtës publike (p.sh. mirëqënie apo taksa), si dhe gjykata të juridiksionit të përgjithshëm? A ekzistojnë organe të pavarura (komisione, këshilla) jashtë sistemit gjyqësor me kompetenca për të ushtruar drejtësinë administrative? Ju lutem, përshkruajini.
	A është organi që ushtron juridiksionin gjyqësor e vetmja shkallë? Nëse jo, cili organ shqyrton ankimin?
	A provon gjykata vetëm çështjen e ligshmërisë apo edhe atë të fakteve?
	Kush legjitimohet të kërkojë rishikimin gjyqësor të një akti administrativ?
b.	Pavarësia dhe paanësia e gjykatave administrative dhe e gjyqtarëve
	Cilat janë procedurat për emërimin, ngritjen në detyrë, transferimin, qëndrimin në detyrë dhe shkarkimin nga detyra të gjyqtarëve administrativë? A ndryshojnë këto nga procedurat për gjyqtarët e gjykatave civile ose penale. Ju lutem, përshkruajini.

1.4 SEANCA PUBLIKE

E kërkon legjislacioni që gjykatat administrative të gjykojë çështjet publikisht?

A i parashikon legjislacioni rastet kur një gjykatë administrative mund të mbajë seancë me dyer të mbyllura? Cilat janë këto arsye?

Në rast se merret një vendim për të vijuar gjykimin me dyer të mbyllura, a kërkohet në legjislacion që këto vendimet të arsyetohen në mënyrë të mjaftueshme? Cilat janë arsytet për të dhënë këtë vendim dhe a janë parashikuar këto në legjislacion?

A kanë palët të drejtë t'i apelojnë këto vendime tek një autoritet më i lartë? A është e realizueshme kjo e drejtë në praktikë?

1.5 MASAT

Cilat janë masat e mundshme për ankuesin në rast se një akt administrativ është i paligjshëm? Anullim i aktit? Shfuqizim i aktit? Detyrim i autoriteteve administrative për të miratuar një akt? Ju lutem, përshkruajini.

2. FILLIMI I PROCESIT

2.1 AFATII ARSYESHËM PËR FILLIMIN E PROCESIT ADMINISTRATIV

Cilat janë kufizimet kohore për të filluar gjykime kundër akteve administrative?

Cila është procedura për të llogaritur afatin kohor të parashikuar për fillimin e gjykimit në gjykatën administrative? A varet kjo nga miratimi i aktit administrativ, hyrja e tij në fuqi, njoftimi i këtij akti administrativ ankuesit, apo arsye të tjera? Ju lutem, përshkruajini.

Nëse ankimi në rrugë administrative duhet të shterohet para se të vihet në lëvizje sistemi i drejtësisë administrative, si ndikon kjo tek afatet kohore dhe përlogaritja e tyre?

Cilat janë pasojat për mosrespektim të afateve nga ana e paditësit? A ekziston ndonjë mundësi për të rivendosur në afat një periudhë kohe të caktuar për të ngritur një padi administrative duke dhënë edhe arsyet? A ekziston mundësia për të shtyrë afatin e parashikuar për ngritjen e një padie administrative duke paraqitur arsyet? Nëse ndonjë nga përgjigjet për pyetjet e mësipërme është “po”, ju lutem, përgjigjuni pyetjeve të mëposhtme:

- A janë të parashikuara në legjislacion justifikimet për rivendosjen/shtyrjen e afateve kohore? Nëse është kështu në realitet, a janë këto të qarta dhe të parashikueshme?

- A ka ndonjë periudhë kohe të përcaktuar nga legjislacioni brenda së cilës duhet të paraqitet justifikimi që nxjerr paditësi?

- A ka të drejtë paditësi që të dëgjohej nga gjykata mbi çështjen e vënies në afat apo për shtyrjen e afatit?

- Në rast se gjykata nuk pranon justifikimin për vendosjen në afat/shtyrjen e afatit të përcaktuar, a ka ndonjë detyrim ligjor për të marrë një vendim të posaçëm për këtë çështje?

- A ka të drejtë paditësi për t’u ankuar ndaj këtij vendimi në një juridiksion më të lartë?

2.2 MUNDËSIA PËR T’IU DREJTUAR GJYKATËS APO TRIBUNALIT

a. Tipare të përgjithshme

- Kush është përgjegjës për të informuar publikun për seancat?

- A janë të parashikuara në legjislacion kërkesat për fillimin e procesit administrativ prej ankuesit? A janë këto kërkesa të mundshme për publikun për të marrë dijeni dhe të parashikueshme?

- Përshkruani të gjitha pengesat ligjore për fillimin e procesit administrativ. Për shembull, a parashikon legjislacioni ndonjë kufizim që një person privat mos të mund të nisë procesin administrativ dhe për këtë nevojitet ndonjë autorizim nga një organ publik apo ndonjë zyrtar, apo ndonjë kërkesë drejtuar ndonjë organi tjetër publik për të filluar procesin në emër të tij?

- A kanë të drejtë grupet e shoqërisë civile apo organizatat për të nisur procese administrative në emër të një komuniteti, personi privat apo grupi personash privatë?

<ul style="list-style-type: none"> • A kanë të drejtë grupet e shoqërisë civile apo organizatat për të marrë pjesë në procese administrative në emër të një komuniteti, personi privat apo grupi personash privatë (p.sh. në cilësinë e një ndihmësi jo ligjor për të mbështetur viktimat e dhunës në familje para gjykatës, duke paraqitur informacion në kuadrin e <i>amicus curiae</i> për çështje në mbrojtje të fëmijës?
<p>b. Hyrja fizike</p>
<ul style="list-style-type: none"> • A ka ndonjë kalendar çëshjesh administrative që publiku të mund të marrë dijeni, duke përfshirë datën, orën dhe vendin për secilën çështje që do të gjykohet nga gjykata administrative?
<p>→ Nëse është kështu, a përmban ai informacion të saktë dhe të përditësuar mbi çështjet?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Cilat janë kushtet që duhet të përmbushin anëtarët e publikut dhe të medias që të lejohen të hyjnë në sallën e gjyqit? Përkrahujini këto kushte siç janë të parashikuara në legjislacion.
<p>c. Elemente procedurale</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Mbi ç’bazë mund të konsiderohet e papranueshme nga gjykata administrative një kërkesë padi kundër një akti administrativ?
<ul style="list-style-type: none"> • Cilat janë pasojat e paraqitje së një kërkesë padie “të pasaktë” prej ankuesit?
<ul style="list-style-type: none"> • A ka të drejtë ankuesi të vijojë ankimin e tij kundër një vendimi të gjykatës që ka deklaruar papranueshmërinë e kërkesë padisë së tij?
<p>2.3 MUNDËSI TË BARABARTA PËR T’IU DREJTUAR GJYKATËS APO TRIBUNALIT</p>
<ul style="list-style-type: none"> • A ekzistojnë parashikime të posaçme lidhur me grupe vulnerabël, të cilët janë palë në gjykimin administrativ? (Vini re: “grupet vulnerabël” mund të përfshijnë, por pa u kufizuar në fëmijë, pakica, persona të paaftë, viktimat e dhunës gjinore, prindër të vetëm dhe persona indigjenë, veçanërisht gra indigjene.)
<ul style="list-style-type: none"> • A kanë të drejtë personat privatë që nuk e flasin dhe ose nuk e kuptojnë gjuhën zyrtare të procesit gjyqësor për interpretim dhe përkthim falas?
<ul style="list-style-type: none"> • A ka parashikime të posaçme në legjislacion lidhur me të drejtat gjuhësore të anëtarëve të pakicave kombëtare, si për shembull për të drejtën për të patur një proces gjyqësor që zhvillohet në gjuhën e tyre?

2.4 NDIHMA DHE KËSHILLIMI LIGJOR	
•	A ekziston një skemë për ndihmë dhe këshillim ligjor falas që zbatohet për gjykimet administrative?
•	Nëse po, ç'loj ndihme apo këshillimi ligjor ekziston për çështjet administrative në këtë skemë?
→	Pakësim apo përjashtim nga tarifat gjyqësore?
→	Këshillim apo ndihmë ligjore falas?
→	Përfaqësim ligjor pa pagesë në gjykatë nga një avokat i caktuar apo i paguar nga shteti?
→	Të tjera? (ju lutemi, përshkruajini):
•	Cilat janë kriteret për të përfutur nga ndihma ligjore falas për çështjet administrative? A janë këto kriterë mjaftueshëm të qarta?
•	Çfarë ndikimi kanë kriteret që duhen përmbushur tek individët që të mund të përfitojnë ndihmë ligjore falas? Ky ndikim është i ndryshëm tek burrat dhe gratë?
•	Cila është procedura për të vendosur nëse një individ përmbush kushtet për ndihmë ligjore falas në çështjet administrative? Kush e merr vendimin për dhënien apo mohimin e dhënies së ndihmës ligjore falas ndaj një individi?
•	A ka ndonjë masë efektive kundër një vendimi të tillë në favor të personit(ave) privat(ë) të prekur?

3. GJYKIMI I ÇËSHTJES
3.1 SEANCË ME GOJË
<ul style="list-style-type: none"> • A e garanton legjislacioni të drejtën e individëve për seancë me gojë para një gjykate administrative?
<ul style="list-style-type: none"> • A i parashikon legjislacionit arsyet kur gjykata administrative mund të mos vijoje me seancë me gojë dhe ta gjykojë çështjen mbi bazë dokumentesh me shkrim? Cilat janë këto arsye?
<ul style="list-style-type: none"> • A ka ndonjë detyrim ligjor që gjykat të dalë me një vendim të veçantë për gjykimin e çështjes mbi bazë dokumentesh me shkrim? A kërkon legjislacioni që këto vendime të arsyetohen në mënyrë të mjaftueshme?
<ul style="list-style-type: none"> • A e parashikon legjislacioni të drejtën e rekursit kundër vendimeve për të mos e gjykuar çështjen në seancë me gojë?
3.2. BARAZIA E ARMËVE
A e parashikon legjislacioni që të gjitha kërkesat e paraqitura nga të gjitha palët në proces të merren parasysh?
Cilat janë kompetencat <i>ex officio</i> të gjykatës në lidhje me:
→ Përcaktimin e fakteve të çështjes administrative?
→ Kërkesën që një organ administrativ të japë një informacion të caktuar?
→ Kërkesën që një organ administrativ të japë një informacion të caktuar për të gjitha palët?
<ul style="list-style-type: none"> • Cilat janë pasojat ligjore për organin administrativ që nuk ka vepruar në përputhje me thelbin e çështjes?
3.3. MASAT E NDËRMJETME
<ul style="list-style-type: none"> • A parashikon legjislacioni masa të ndërmjetme në gjykimet administrative? Nëse po, cilat janë masat e ndërmjetme që mund të merren?

• A kanë të drejtë individët që të paraqesin kërkesa në gjykatë për të kërkuar masa të ndërmjetme?
• Cilat janë kërkesat ligjore për të kërkuar masa të ndërmjetme?
• Cilat janë fazat dhe procedurat për të kërkuar masa të ndërmjetme?
• Cilat janë afatet kohore të parashikuara në legjislacionin për të marrë vendim mbi një kërkesë për masë të ndërmjetme?
• Cilat janë parashikimet për gjykatën për të vendosur nëse një kërkesë për masë të ndërmjetme është e justifikuar?
• A merr një vendim të veçantë gjykata për pranimin ose mospranimin e një kërkesë për një masë të ndërmjetme?
• A mundet që këto vendime të ankimohen në një juridiksion më të lartë?

4. VENDIMI PËR ÇËSHTJEN
4.1. GJYKIM BRENDA NJË AFATI TË ARSYESHËM
• Cilat ngjarje ndikojnë në fillimin e afateve për një gjyq në gjykatën administrative?
→ Për të regjistruar një kërkesë padi në gjykatën administrative?
→ Për të nisur një kontroll administrativ paraprak, nëse vendimi përfundimtar më vonë ankimohet në gjykatën administrative?
→ Të tjera? (ju lutem, përcaktojini):
• Cilat ngjarje përfundojnë afatin kohor të një gjyqi në gjykatën administrative?
• A parashikon legjislacioni ndonjë sistem që i jep ndonjë përparësi çështjeve që trajtohen nga gjykatat administrative (përfitime shoqërore, të miturit, procedurat për mbrojtjen urgjente për raste të dhunës në familje etj.)?
• A ka ndonjë kohëzgjatje të parashikuar për një gjykim të posaçëm administrativ?

4.2. GJYKIM PUBLIK DHE I ARSYETUAR
a. Shpallja publike e vendimeve
<ul style="list-style-type: none"> • A parashikon legjislacioni që vendimet e gjykatës administrative të shpallen publikisht? • A ka ndonjë model të përcaktuar me anë të së cilës vendimet dhe dosjet e çështjeve të gjykuara nga gjykata administrative u bëhen të ditura palëve dhe/ose publikut (sekretaria e gjykatës, faqe e internetit, të tjera)?
b. Vendime të arsyetuara
<ul style="list-style-type: none"> • A e parashikon legjislacioni që gjykata administrative të japë një vendim të arsyetuar? A ka ndonjë kërkesë tjetër shtesë lidhur me arsyetimin, për shembull që t'u japë përgjigje kërkesave kryesore të paraqitura nga palët gjatë gjyqimit etj.)?
4.3. EKZEKUTIMI I VENDIMEVE
<ul style="list-style-type: none"> • Cili është organi publik që ka kompetencë të vërë në zbatim vendimet e gjykatës administrative?
→ Gjyqësori?
→ Ekzekutivi (për shembull Ministria e Drejtësisë)?
→ Shërbime publike të pavarura për ekzekutimin e vendimeve?
→ Shërbime profesionale të privatizuara për ekzekutimin e vendimeve?
<ul style="list-style-type: none"> • Cilat janë afatet kohore për ekzekutimin e vendimeve të gjykatës administrative? Cilat janë pasojat për tejkalimin e afateve kohore? • A u zbatua me efektivitet vendimi gjyqësor i formës së prerë? Nëse jo, a pati pezullim apo dhënie fund procedurës së ekzekutimit nga autoritetet ekzekutive? • Cilat janë pasojat për mos zbatim të vendimeve të formës së prerë të gjykatave administrative prej autoriteteve që duhet t'i ekzekutojnë ato?
→ Përgjegjësi penale?
→ Masa disiplinore (gjoba, ulje në detyrë, mbajtje nga rroga etj.)?
→ Pagesë të kompensimit në përfitim të individëve?
→ Të tjera? (ju lutem, përcaktojini):

Model pyetësori për vëzhgim seance

Vini re: Ky model ka nevojë të përshtatet sipas legjislacionit vendas në një sistem të caktuar dhe shërben kryesisht për vëzhgimin e procesve në shkallë të parë.

Numri i kartës së identitetit të vëzhguesit	
Data e vëzhgimit	(dd/mm/vvvv)
Fillimi i vëzhgimit (ora)	
Mbarimi i vëzhgimit (ora)	
1. INFORMACION I PËRGJITHSHËM MBI ÇËSHTJEN	
Numri dhe emërtimi i çështjes	
Përmbledhje e çështjes për gjykim	
Emërtimi dhe vendodhja e gjykatës	
Niveli i juridiksionit (seancë përgatitore, shkallë e parë gjykimi, apelim, ankesë, masa të ndërmjetme)	
Numri dhe gjinia e trupit gjykues (për të parë nëse ka ekuilibër gjinor)	
Emri i gjyqtarit kryesues	
Emri i gjyqtarëve të tjerë të trupit gjykues	
Emri i sekretares gjyqësore	
Emri dhe gjinia e paditësit (individ) (Për të parë elementin gjinor në aksesin në drejtësinë administrative)	
Emri dhe gjinia e të paditurit (person juridik)	
Përfaqësuesi i paditësit	Avokat: Përfaqësues i autorizuar:
Përfaqësuesi i të paditurit	Avokat: Përfaqësues i autorizuar:
Përfaqësuesi i personit juridik (Drejtore departamenti, përfaqësues ligjor):	

Emri dhe statusi i palëve të treta të përfshira në proces (organizata, përfaqësues etj.)	
<p>Informacion mbi historikun e procesit gjyqësor për çështjen konkrete:</p> <p>(Paraqisni të gjitha datat e seancave lidhur me çështjen konkrete, paditë, si dhe seancën kur u dha vendimi përfundimtar)</p> <p>Nënvizoni ato seanca që janë vëzhguar dhe referojuni raporteve të mëparshme lidhur me vëzhgimin e të njëjtës çështje.</p>	(dd/mm/vvvv)
1.1 Paanësia dhe pavarësia	
A e shpjegoi gjyqtari kryesues thelbin e mosmarrëveshjes në tërësi?	
A ishte/ishin gjyqtari/rët prezent në sallën e gjyqit gjatë gjithë kohëzgjatjes së gjyqit? A e ndoqi gjyqtari gjyqin me vëmendje? Paraqisni me hollësi të gjitha rastet kur gjyqtari mund të jetë shpërqendruar nga seanca, si për shembull duke folur në telefon ose raste të ngjashme.	
A ka patur aftësi gjyqtari të mbajë rrëgull e solemnitet në sallën e gjyqit? A mbajti gjyqtari ndonjë qëndrim ndaj sjelljes së palëve që bie ndesh me rregullat procedurale? Ju lutem, paraqisni hollësi lidhur me parregullsitë e vërejtura.	
A pati raste kur gjyqtari të përdorte terma apo shfaqte sjellje seksuake, apo merrte vendime bazuar në stereotipe gjinore apo koncepte paragjyquese mbi rolin e gjinive dhe përgjegjësitë e tyre? Ju lutem, paraqisni hollësi lidhur me parregullsitë e vërejtura.	

A u tërhoq trupi gjykues për të marrë vendim? Ju lutem, paraqisni hollësi lidhur me parregullsitë e vërejtura.

A pati ndonjë arsye që e vë në dyshim paanësinë e gjyqtarit (p.sh. marrëdhënie e papërshtatshme me njërën palë para ose pas seancës gjyqësore, lidhje personale, ftesë ndaj paditësit ose të paditurit për të shkuar në zyrën e gjyqtarit etj.). Ju lutem, paraqisni hollësi.

1.2. Seanca Publike

Kapaciteti i sallës së gjyqit (numri i personave)

A kishte ndonjë pengesë për të hyrë në oborrin e gjykatës dhe/ose në sallën e gjyqit? Nëse po, paraqisni hollësitë.

A u mbajt seanca në një sallë të rregullt gjyqi? Nëse jo, ku (p.sh. në zyrën e gjyqtarit etj.)?

A ishte seanca e hapur për publikun? Nëse jo, cila ishte arsyeja e paraqitur për të mbajtur një seancë të mbyllur (p.sh. mbrojtja e të dhënave personale apo familiare, interesi publik, siguria kombëtare, etj.)?

A u paraqitën shkaqet ligjore rreth kësaj?

A iu mohua ndokujt hyrja në sallën e gjyqit? Ky kufizim a bazohej në legjislacion dhe a u arsyetua mbi këtë bazë?

2. FILLIMI I ÇËSHTJES
2.1. Koha e arsyeshme për fillimin e gjykimit
A ofroi gjyqtari informacion për kohëzgjatjen e procedurës administrative para organit të administratës publike? Nëse po, përcaktoni kohëzgjatjen.
Sa kohë ka kaluar që atëherë deri në fillimin e gjykimit administrativ para gjykatës?
2.2 Aksesit në Gjykatë apo Tribunal
A ishte bërë paraprakisht i ditur për publikun informacioni mbi çështjen? Nëse informacioni nuk ishte shfaqur, si dhe kur e morët listën e çështjeve (p.sh. nga sekretarja gjyqësore, zyra ligjore etj.)?
A kishte mundësi për personat me aftësi të kufizuar për të hyrë në sallën e gjyqit?
A pati persona që nuk mundën të paraqiten në gjykatë pa ndonjë arsye të ligjshme të bërë me dije nga gjykata? A u vendos ndonjë ndëshkim ndaj tyre prej gjykatës? Nëse po, jepni hollësi mbi pjesëmarrësin mbi të cilin ishte bërë njoftimi dhe ndaj të cilit u mor masa ndëshkuese; masën e ndëshkimit; datën e njoftimit apo vendosjes së ndëshkimit.
Nëse paditësi nuk mund të fliste dhe/ose kuptonte gjuhën që përdoret në gjykim (p.sh. një i huaj, anëtar i ndonjë pakice etnike, person me paaftësi për të folur apo dëgjuar) a iu siguroa përkthyes? Ju lutemi, sqarojeni.
A pati diskutim mbi pranimin e çështjes (afati, subjekti, juridiksioni, etj.)? Ju lutemi, sqarojeni.

A e prezantoi gjyqtari përbërjen e trupit gjykues, sekretarin gjyqësor për seancën, ekspertin, specialistin dhe përkthyesin?

A ua shpjegoi gjyqtari palëve të drejtat dhe detyrimet? Nëse po, paraqisni të drejtat e shpjeguara.

A e zotëronte gjyqtari dosjen nga organi administrativ? E kishte kërkuar këtë?

A e shpjegoi gjyqtari *status quo*-në e kërkesë padisë nisur nga seancat e mëparshme dhe mbledhjen e provave?

A diskutoi gjyqtari mbi veprimet përgatitore (afatet, ekspertin, provat, mbledhjen e dokumenteve dhe/ose dëshmitarët)?

A ishte i pranishëm sekretari gjyqësor gjatë gjithë kohëzgjatjes së seancës gjyqësore? A mbajti shënime sekretari gjyqësor për seancën? Ju lutem, sqaroni nëse mbajtja e shënimeve ishte në vijimësi. Nëse jo, sqaroheni kur sekretari mbante shënime dhe për sa kohë. A dhanë ndonjë udhëzim pjesëmarrësit në proces ndaj sekretarit për të shënuar ndonjë informacion në proces verbal? A kishte edhe faktorë të tjerë që mund ta vinin në dyshim saktësinë e proces verbalit në fjalë?

A pati ndonjë palë që ankohej për përbërjen e gjykatës, sekretarit apo ekspertit, specialistit apo përkthyesit (nëse pati ndonjë mosmarrëveshje, ju lutem, paraqisni një përshkrim të hollësishëm)?

2.3 Ndihma Ligjore dhe Këshillimi Ligjor

A përfaqësoheshin palët me avokatë?

A ua shpjegoi gjyqtari palëve të drejtat e tyre në lidhje me ndihmën ligjore? A kërkoi ndonjë nga palët një avokat të caktuar kryesisht apo të paguar nga shteti? A e caktoi gjyqtari një avokat të tillë?

Si do ta vlerësonit paraqitjen e avokatit/përfaqësuesit të paditësit? A ishte avokati/përfaqësuesi i përgatitur për çështjen? A ishte avokati/përfaqësuesi i familjarizuar mirë me materialet e çështjes? Sa kërkesa paraqiti avokati/përfaqësuesi ndaj gjykatës? Sa kundërshtime paraqiti avokati/përfaqësuesi?

3. VIJIMI I ÇËSHTJES**3.1. Seancë me Gojë**

A kishte ndonjë pjesë të procesit që u zhvillua me shkrim? A u bënë të ditura arsyet për këtë? Nëse po, paraqisni arsyet.

Listoni dokumentet përkatëse që u dorëzuan me procedurën me shkrim që duheshin siguruar përmes veprimtarisë monitoruese të gjykatës.

3.2 Barazia e Armëve

A u paraqitën të dyja palët në seancë? Nëse jo, ju lutem, shpjegoni arsyet e dhëna për mosparaqitjen.

A ndryshoi objekti apo shkaqet e kërkesës, apo objekti u ngushtua apo zgjerua? Pse?
Ju lutem, shpjegojeni me hollësi.

A krijoi gjyqtari mundësi të barabarta për palët për të parashtruar faktet dhe mendimet e tyre? A favorizoi gjyqtari ndonjë nga palët? A iu dha përparësi ndonjërës prej palëve? Ju lutem, përshkruajeni me hollësi çdo parregullsi të vërejtur. (Vini re: një e dhënë për anshmëri gjinore gjatë procesit gjyqësor mund të përfshijë përdorimin e një gjuhe seksuale apo vendime të bazuara në stereotipe gjinore).

A i hetoi gjyqtari faktet e çështjes dhe a ua shpjegoi palëve rendin e hetimit të provave gjatë procesit gjyqësor? Cila ishte renditja e pyetjese se palëve, dëshmitarëve, ekspertëve dhe profesionistëve?

A ua dha gjyqtari mundësinë palëve që të paraqisnin kërkesave dhe/ose për t'i arsyetuar ato?

A patën mundësi pjesëmarrësit për të marrë dijeni për materialet e çështjes, si dhe për dokumentet e paraqitura para gjykatës përsa i takon procesit?

A u kërkoi gjyqtari palëve dokumente të tjera shtesë?

A i pyeti gjyqtari palët në gjykim nëse kishin ndonjë provë të re, dëshmitarë apo kërkesa për të kryer hetim të mëtejshëm? Nëse u paraqitën kërkesa, sa prej tyre u pranuan dhe sa u kthyen mbrapsht? Nëse pati kërkesa që u refuzuan, shpjegoni përmbajtjen e tyre dhe arsyet për refuzimin e tyre.

A u kërkoi gjyqtari kryesue pjesëmarrësve në gjykim të paraqesnin informacion mbi faktet që zotëronin lidhur me çështje apo prova të caktuara? Ju lutem, shpjegojini me hollësi.

A vendosi gjyqtari ndonjë afat për këtë?

A u pyetën dëshmitarë gjatë seancës? Nëse po, a u pyetën në seancë të ndryshme nga ajo e pyetjes së dëshmitarëve në vijim?

3.3 Masat e Ndërmjetme

A u kërkua ndonjë masë e ndërmjetme? Në cilën fazë të procesit? A u pranua apo refuzua ajo?

4. VENDIMI PËR ÇËSHTJEN

4.1 Gjykim brenda një kohe të arsyeshme

Sa kohë u desh deri në dhënien e vendimit? Në rastin e një gjyqi tejet të zgjatur jepni arsyet për vonesën: A ishte çështja e ndërlikuar? A përbënë veprimet e organit administrativ shkak për vonesën? A shkaktuar vonesë veprimet e secilës prej palëve? A e shkaktuan vonesën veprimet e gjykatës apo gjyqtarit? Cilat ishin pasojat e vonesës për palën private? Arsye të tjera për vonesën (sqarojini)?

Nëse seanca nuk përfundoi me një vendim, a u caktua një datë për seancën e radhës?

4.2 Vendim Publik dhe i Arsyetuar

A u shpall vendimi publikisht? Nëse po, a u lexua i plotë apo i pjesëshëm? Nëse vendimi nuk u shpall publikisht apo u shpall pjesërisht, cilat ishin arsytet? Nëse u shpall pjesërisht, cilat pjesë u shpallën? Nëse gjyqtari lexoi vetëm çfarë u vendos për çështjen, a bë më vonë publik vendimi i plotë? Si u bë e mundur kjo (p.sh. bazë e të dhënave, apo faqe interneti, tjetër)?

A u caktua ndonjë datë për shpalljen (botimin) e vendimit?

A e përmbante vendimi arsyetimin e gjykatës? A u jepte vendimi zgjidhje të gjitha kërkesave të paditësit apo disave prej tyre? Cilat kërkesa nuk ishin përfshirë?

4.3. Ekzekutimi i Vendimeve

Si përfundoi gjykimi (vendimi përfundimtar u pranua nga palët, një gjykim i ri u hap për prova të tjera, zgjidhje me mirëkuptim, tërheqje e kërkesë padisë)?

A u diskutuan gjatë seancës kostot lidhur me procedurat gjyqësore? A u diskutuan shpenzimet gjyqësore? A u përmendën këto në vendim?

A ishin të përfshira shpenzimet procedurale dhe rregullat e afati lidhur me të drejtën për t'u ankuar ndaj vendimit në pjesën përmbyllëse të vendimit?

Përmbledhja e vendimit:

5. KOMENTE TË TJERA

SHTOJCA B

Shembuj Praktikë të Veprimtarive Monitoruese të Drejtësisë Administrative

Orientimi praktik i ofruar në këtë Manual është mbështetur gjerësisht në përvojat e katër veprimtarive monitoruese të realizuara nga disa OJF dhe Zyra e OSBE-së në Baku, Misioni i OSBE-së në Kosovë të përqendruara në gjykimet administrative.

Projekti për Monitorimin e Gjykrimeve në Gjykatat Administrative në Armeni, Mbrojtja pa Kufij e të Drejtave (2009-2010)

Projekti i monitorimit u zhvilluar për një periudhë 18 mujore nga OJF-ja “Mbrojtja pa Kufij e të Drejtave” dhe përfshinte tre faza: (a) fazën përgatitore, (b) fazën monitoruese dhe (c) fazën e raportimit dhe të botimit.

Gjatë fazës përgatitore, stafi kryesor, i përbërë nga një koordinator projekti, një ndihmës administrativ dhe një ekspert ligjor studiuuan legjislacionin, përgatitën pyetësorët dhe rekrutuan dhe trajnuan monitoruesit e gjykatave. Gjatë fazës monitoruese, stafi monitorues vëzhgoi nga afër gjyqet dhe mbledhi të dhëna. Gjatë fazës përfundimtare, eksperti ligjor dhe koordinatori i projektit analizuan të dhënat e grumbulluara dhe përgatitën një raport përfundimtar për botim.

Përgjegjësitë kryesore të koordinorit të projektit ishin mbikëqyrja e përditshme e punës së monitoruesve të gjykatave dhe përpilimi i të dhënave. Për këtë projekt u punësuan 17 monitorues të gjyqësorit me kohë të plotë (përmes një konkurrimi të hapur) për të mbuluar të gjithë gjyqësorin. Të gjithë monitoruesit u trajnuan për metodologjinë e monitorimit të gjyqeve, legjislacionin mbi gjykimet administrative, standardet përkatëse ndërkombëtare të gjykimet të drejtë, punën me pyetësorin, si dhe rregullat e etikës.

Informacioni mbi çështjet në kalendarin e gjykrimeve jepet mbi baza javore nga Gjykata Administrative dhe çdo ditë koordinatori i projektit përgatiste një listë të çështjeve të planifikuara. Monitoruesve u jepeshin hollësi mbi çështjen që do të monitorohej. Një çështje monitorohej nga i njëjti person përgjatë

kohëzgjatjes së procesit deri në shpalljen e vendimit. Informacioni mblidhej edhe nga burime të tjera si pjesëmarrësit në gjykim dhe kopjet e aktve gjyqësore. Pyetësorët ishin të ndryshëm për gjyqtarët, zyrtarët e shtetit dhe personat privatë. U zhvilluan 30 intervista me aktorë të ndryshëm të gjykimeve administrative dhe rezultatet e tyre u përdorën për të përgatitur raportin përfundimtar. Të dhënat personale për çështjet që u monitoruan u trajtuan me kujdes të posaçëm për të garantuar fshehtësinë e jetës private të personave të përfshirë.

Raporti përfundimtar u përgatit nga ekspertët ligjorë të specializuar në fushën e së drejtës administrative. Të dhënat personale të mbledhura gjatë monitorimit u redaktuan për të garantuar anonimitetin.

Raporti Përfundimtar i Monitorimit të Gjyqësorit¹⁸⁶ përfshinte një sërë rekomandimesh të hollësishme për përmirësimin e legjislacionit dhe praktikës administrative. Pas botimit të Raportit Përfundimtar u organizuan një sërë takimesh pune ku morën pjesë Kryetari dhe gjyqtarët e Gjykatës Administrative të Armenisë, zyrtarë nga Ministria e Drejtësisë dhe zyrtarë të institucioneve të tjera dhe palë të interesuara. Në vitin 2011, disa nga rekomandimet e përfshira në Raportin Përfundimtar u përfshinë në projekt ligjin për ndryshime në Kodin e Procedurave Administrative.

Monitorimi i Drejtësisë Administrative, OSBE Misoni në Kosovë (në vijimësi që nga viti 2006)

Njësia për Monitorimin e Sistemit Ligjor (NjMSL) në Departamentin e të Drejtave të Njeriut dhe Komuniteteve në Kosovë ka monitoruar gjykimet administrative që nga gushti 2006. Fillimisht, objektivi i veprimtarisë monitoruese ishte t'i ofronte autoriteteve dhe publikut një vlerësim të sistemit të drejtësisë administrative.

Vlerësimi fillestar i NjMSL-së nxorri në dukje shqetësimin për të drejtën për një gjykim të drejtë dhe pjesëmarrje efektive të palëve. Për më tepër mungesa e qartësisë në lidhje me morinë e ligjeve mbi procedura administrative krijoi pasiguri përsa i takon kompetencës për të zgjidhur ankesat në nivel bashkial apo rajonal, përpara se mosmarrëveshja të arrinte në Gjykatën e Lartë.

Që në hapat e parë, një skuadër prej gjashtë personash u angazhua për

186. "Final Report Monitoring Administrative Courts in Armenia" [Raporti Përfundimtar i Monitorimit të Gjykatave Administrative në Armeni], Protection of Rights without Borders [OJF Mbrojtja e të Drejtave pa Kufij], gjendet vetëm në gjuhën armene, me një përmbledhje në anglisht të gjetjeve kryesore, faqet 122-139. Për më shumë informacion mbi punën monitoruese të Mbrojtjes së të Drejtave pa Kufij shih: <http://www.prwb.am/en>.

këtë projekt: dy monitorues të gjyqësorit (kombëtar e ndërkombëtar), një koordinator, dy analistë ligjorë dhe një Shef Njësie. Shefi i Njësies ka detyrë të kontrollojë e miratojë raportet e vlerësimit të hartuara nga një ekspert i jashtëm. Misioni analizoi materialin e mbledhur nga dosjet gjyqësore (në Gjykatën e Lartë ndiqet një proces mbi bazë aktesh shkresore¹⁸⁷) dhe raportet e brendshme të përditësuara të hartuara për secilën çështje të monitoruar nga vëzhguesit.

Raporti mbi Sistemin e Drejtësisë Administrative në Kosovë* u botua në prill 2007.¹⁸⁸ Në Kosovë, që nga botimi i Raportit të vitit 2007 monitorimi i drejtësisë administrative është kthyer në një pjesë përbërëse e veprimtarive të monitorimit të gjyqësorit nga Misioni i OSBE-së në Kosovë. Raportet periodike të monitorimit të gjyqësorit të NjMSL-së përfshijnë gjithashtu informacion të përditësuar mbi çështje të drejtësisë administrative, duke përfshirë çështje për marrëdhënie pune, pronësi dhe kujdestarie për të miturit. Në vitin 2010, Misioni botoi një Raport për Procedurën e Birësimit të Fëmijës në Kosovë, i cili vuri në pah mangësitë e procedurave administrative dhe theksoi se gjykimi i çështjeve të lidhura me birësimin nuk realizohet gjithnjë ashtu siç e parashikon legjislacioni prej gjykatave.¹⁸⁹

Monitorimi i Çështjeve Administrative, Transparency International në Gjeorgji (në vijim që nga maji 2011)

Projekti për monitorimin e gjykatave administrative nga Transparency International (TI) në Gjeorgji filloi në maj të vitit 2011. Ne fazën përgatitore, një ekspert ndërkombëtar për monitorimin e gjyqësorit së bashku me stafin e TI në Gjeorgji, të përbërë nga një jurist me përvojë, një koordinator dhe një jurist për gjyqet realizuan një vlerësim të legjislacionit të fushës së drejtësisë administrative dhe hartuan një metodologji për monitorimin e gjykatave dhe

187. Në Kosovë para vitit 2013, një Kolegj në Gjykatën e Lartë, i përbërë nga dy gjyqtarë vendas gjykonin ankesat për aktet administrative për mosmarrëveshjet administrative. Një ligj i ri mbi gjykatat, që hyri në fuqi në 1 janar 2013 realizoi një reformë të gjerë në sistemin gjyqësor dhe ndër të tjera krijoi një sistem dy shkallësh për gjykimin e çështjeve administrative. Departamenti Administrativ i Gjykatës së Zakonshme në Prishtinë do të ketë juridiksion mbi çështjet administrative për të gjithë territorin e Kosovës*, dhe Departamenti Administrativ në Gjykatën e Apelit do të shqyrtojë të gjitha çështjet administrative si shkallë e dytë.

* Ky parashikim është përtej çdo paramendimi lidhur me qëndrimet ndaj statusit, si dhe është në përputhje me Rezolutën e Këshillit të Sigurimit të OKB-së 1244/99 dhe me Opinionin e GJND-së mbi deklaratën për pavarësi të Kosovës.

188. "Raport për Sistemin e Drejtësisë Administrative në Kosovë", Misioni i OSBE-së në Kosovë, prill 2007, <<http://www.osce.org/kosovo/24637>>.

189. "Procedura e Birësimit të Fëmijës në Kosovë", Misioni i OSBE-së në Kosovë, gusht 2010, <<http://www.osce.org/kosovo/71205>>.

një listë vetë kontrolli.

Gjthashtu, u krijua një bazë të dhënash elektronike që ofronte një mënyrë të thjeshtë përpilimi dhe përpunimi të informacionit dhe të prodhimit të statistikave përkatëse. Sondazhi në rrjet ishte i njëjtë me variantin në letër të listës së vetë kontrollit, duke e lehtësuar menaxhimin dhe administrimin e informacionit të grumbulluar. Pas përfundimit të punë përgatitore, filloi monitorimi i gjykatave në Tbilisi dhe Batumi gjatë periudhës tetor 2011 shkurt 2012 i realizuar nga shtatë vëzhgues vullnetare, të gjithë të diplomuar në drejtësi. “Raporti i Parë për Monitorimin e Gjyqësorit” u botua në qershor 2012.

Monitorimi i gjyqësorit filloi me seancën e parë të një çështjeje dhe vazhdoi deri në dhënien e vendimit. Çështjet zgjidheshin nga kalendari zyrtar i botuar në faqet zyrtare të gjykatave të qyteteve Tbilisi dhe Batumi dhe përmes kontaktimit të ndihmësve të gjyqtarëve, përmbaruesve dhe punonjësve administrativë të gjykatave. TI në Gjeorgji u përqendrua në monitorimin e çështjeve që kishin të bënin me të drejtat e pronësisë. Nëse nuk kishte të tilla të planifikuara, atëherë vëzhguesit ndiqnin çështje të tjera në mënyrë rastësore.

Periudha e dytë e raportimit mbi monitorimin e çështjeve u zhvilluar nga qershori 2012 deri në tetor 2012. Përvoja e fituar gjatë fazës së parë u mor parasysh dhe pak ndryshime iu bënë metodologjisë ndërsa një sërë pyetjesh iu shtuan listës së vetë kontrollit. Shtrirja territoriale e programit të monitorimit të gjyqësorit u zgjerua duke përfshirë gjykatat e qyteteve Gori dhe Telavi. “Raporti i Dytë për Monitorimin e Gjyqësorit” u botua në prill 2013.¹⁹⁰

Monitorimi i Drejtësisë, Zyra e OSBE-së në Baku (në vijim që nga viti 2003)

Zyra e OSBE-së në Baku (në vijim Zyra) ka monitoruar proceset gjyqësore që nga vitit 2003 dhe ka botuar pesë raporte, duke u përqendruar kryesisht në drejtësinë penale.¹⁹¹ Këto raporte përfshijnë vlerësimin e përputhshmërisë së veprimtarisë së gjykatave me standardet e gjykimit të drejtë dhe rekomandimet për t’i dhënë zgjidhje mangësive.

190. Për më tepër informacion mbi punën për monitorimin e gjyqësorit nga Transparency International në Gjeorgji shih: <<http://transparency.ge/en>>.

191. Zyra e OSBE-së në Baku ka botuar raporte për monitorimin e gjyqësorit që mbulojnë periudhat 2003-2004, 2006-2007, 2009, 2010 dhe 2011, që gjenden në <<http://www.osce.org/baku/43379>>.

Në vitin 2010, Zyra, pas konsultimit me Ministrinë e Drejtësisë, krijoi një grup pune për monitorimin e gjyqimeve si një forum për të diskutuar mbi gjetjet dhe rekomandimet e bëra në raportet e monitorimit të gjyqësorit. Grupi i punës përfshinte përfaqësues nga Ministria e Drejtësisë, Këshilli Ligjor i Gjyqësorit, Zyra e Prokurorit të Përgjithshëm, Dhoma e Avokatisë dhe OSBE-ja, si dhe anëtarë të nivelit të lartë të gjyqësorit.

Zyra ofroi trajnim për vëzhguesit e gjyqësorit për metodologjinë e monitorimit dhe për mënyrën efektive të plotësimit të pyetësorëve për të grumbulluar të dhëna të vlefshme faktike nga monitorimi i proceseve gjyqësore.¹⁹² Të dhënat e mbledhura nga pyetësorët u analizuan në raport me ligjet vendase dhe standardet ndërkombëtare për gjykimin e drejtë. Pas kësaj, u hartuan raportet e ndërmjetme dhe përfundimtar pas këshillimit me grupin për monitorimin e gjyqësorit.

Në vitin 2012, Zyra nisi një projekt pilot për monitorimin e drejtësisë administrative nisur nga krijimi i Gjykatave të reja Administrativo-Ekonomike, të cilat filluan punë në janar të vitit 2011.¹⁹³ Nga muaji prill deri në nëntor të vitit 2012, Zyra monitoroi 68 çështje administrative në gjykatat e shkallës së parë¹⁹⁴ dhe në Gjykatën e Apelit në Baku. Për vëzhguesit e gjyqësorit dhe punonjësit e OSBE-së u organizua një tjetër trajnim i specializuar për monitorimin e drejtësisë administrative në bashkëpunim me ODIHR-in dhe Akademinë Folke Bernadotte. Zyra planifikon të nxjerrë një raport të veçantë tematik për programin e vet pilot mbi drejtësinë administrative në vitin 2013 ku do të paraqiten mangësitë e funksionimit të gjykatave administrative, si dhe rekomandime për mënyrën e zgjidhjes së tyre.

192 . Të gjithë pyetësorët u hartuan nga Zyra e OSBE-së në Baku duke përfshirë pyetësorë të përshtatur për monitorimin e drejtësisë administrative bazuar në legjislacionin vendas dhe standardet ndërkombëtare të gjykimin të drejtë në drejtësinë administrative sikundër janë paraqitur më lart në këtë *Manual për Monitorimin e Drejtësisë Administrative*.

193. Gjykatat Administrativo-Ekonomike u krijuan në Ganja, Sumqayit, Sheki, Shirvan, Republikën Autonome të Naxchivan dhe Baku.

194. Në periudhën midis prillit dhe nëntorit 2012 pesë vëzhgues monitoronin çështjet në Gjykatat Administrativo-Ekonomike në Baku ç1 dhe ç2, si dhe në Sumgayit. Nga korriku deri në nëntor 2012 tre monitorues të tjerë monitoruan çështje në gjykatat e Ganja, Sheki dhe Shirvan.

SHTOJCA C

Standarde dhe Norma Rajonale dhe Ndërkombëtare

Traktate Rajonale dhe Ndërkombëtare për të Drejtat e Njeriut

African Charter on Human and Peoples' Rights (African Charter), adopted 17 June 1981, entry into force 21 October 1986

[Karta Afrikane mbi të Drejtat e Njeriut dhe Popujve (Karta Afrikane), miratuar në 17 qershor 1981, hyrë në fuqi në 21 tetor 1986]

Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000

[Karta për të Drejtat Themelore e Bashkimit Evropian, 2000]

Convention on the Rights of the Child, adopted by the United Nations General Assembly Resolution 44/25 on 20 November 1989, entry into force 2 September 1990

[Konventa për të Drejtat e Fëmijës, miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara Rezoluta 44/25 më 20 nëntor 1989, hyrë në fuqi në 2 shtator 1990]

European Charter for Regional or Minority Languages, 1992

[Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Minoriteve, 1992]

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR), *adopted 4 July 1950, entry into force 3 September 1953*

[Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore, miratuar në 4 korrik 1950, hyrë në fuqi në 3 shtator 1953]

European Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1995

[Konventa Evropiane Kuadër për Mbrojtjen e Minoriteteve Kombëtare, 1995]

Inter-American Convention of Human Rights, adopted 22 November 1969, entry into force 1978

[Konventa Ndër-Amerikane për të Drejtat e Njeriut, miratuar në 22 nëntor 1969, hyrë në fuqi në 1978]

International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), adopted 16 December 1966, entry into force 23 March 1976

[Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (KKDCP), miratuar në 16 dhjetor 1966, hyrë në fuqi në 23 mars 1976]

Dokumente që kanë vendosur standarde ndërkombëtare

➤ Kombet e Bashkuara

Parimet Bazë për Pavarësinë e Gjyqësorit, miratuar nga Kongresi i Shtatë i Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin e Krimit dhe Trajnimin e Autorëve mbajtur në Milano nga 26 gushti deri në 6 shtator 1985 dhe miratuar me rezolutat e Asamblesë së Përgjithshme 40/32 të 29 nëntorit 1985 dhe 40/146 të 13 dhjetorit 1985.

Parimet Bazë mbi Rolin e Avokatëve, miratuar nga Kongresi i Tetë i Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin e Krimit dhe Trajtimin e Autorëve, 27 gusht deri 7 shtator 1990, U.N. Doc. A/CONF.144/28/Rev.1 at 118 (1990)

Koment i Përgjithshëm nr.18 i KDCP-së mbi mos diskriminimin, Komiteti për të Drejtat e Njeriut i Kombeve të Bashkuara, Sesioni i Tridhjetë e Shtatë, 10 nëntor 1989

Deklarata mbi të Drejtat e Personave që u Përkasin Minoriteteve Kombëtare, ose atyre Etnike, Fetare dhe Gjuhësore, Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara, 1992

Projekt Parimet dhe Udhëzimet e Kombeve të Bashkuara mbi Mundësinë për Marrje të Ndihmës Ligjore në Sistemet e Drejtësisë Penale, Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara, 2012

Koment i Përgjithshëm nr. 31 [80] mbi ‘Natyren e Detyrimit të Përgjithshëm Ligjor të Vendosur mbi Shtetet Palë të Konventës’, Komiteti për të Drejtat e Njeriut i Kombeve të Bashkuara, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 26 maj 2004

Koment i Përgjithshëm nr. 32 mbi ‘Nenin 14: E drejta për barazi përpara gjykatave dhe tribunaleve dhe e drejta për një gjykim të drejtë’, Komiteti për të Drejtat e Njeriut i Kombeve të Bashkuara, CCPR/C/GC/32, 23 gusht 2007

Udhëzime për rolin e prokurorëve, miratuar nga Kongresi i Tetë i Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin e Krimin dhe Trajtimin e Autorëve, 27 gusht deri në 7 shtator 1990

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut, Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara, 10 dhjetor 1948

➤ OSBE

Dokumenti Përmbyllës i Takimit të Vienës i Konferencës së KSBE-së, Konferenca për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, 1989

Dokumenti i Takimit të Kopenhagenit i Konferencës së Dytë mbi Dimension Njerëzor të KSBE-së, Konferenca për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, 29 qershor 1990

Dokumenti i Takimit të Moskës i Konferencës së Tretë mbi Dimensionin Njerëzor të KSBE-së, Konferenca për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, 3 tetor 1991

Vendim i Këshillit Ministerial nr. 7/08 Fuqizimi i Mëtejshëm i Shtetit të së Drejtës në Zonën e OSBE-së, MC.DEC/7/08, Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, 5 dhjetor 2008

➤ Bashkimi Evropian

Kodi Evropian i Sjelljes së Mirë Administrative, Bashkimi Evropian, 2005

SHTOJCA D

Jurisprudencë

► Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut

A. v UK (Kërkesë nr. 35373/97) Vendim 17 mars 2003.

Aerts v Belgium (Kërkesë nr. 25357/94) Vendim 30 korrik 1998.

Andrejeva v Latvia (Kërkesë nr. 55707/00) Vendim 18 shkurt 2009.

B and P v UK (Kërkesë nr. 36337/97 dhe 35974/97) Vendim 05 shtator 2001.

Benham v the UK (Kërkesë nr. 19380/92) Vendim 10 qershor 1996.

Benkessiouer v France (Kërkesë nr. 95/1997/879/1091) Vendim 24 gusht 1998.

Bertuzzi v France (Kërkesë nr. 36378/97) Vendim, 13 shkurt 2003.

Boulois v Luxembourg (Kërkesë nr. 37575/04) Vendim, 14 dhjetor 2010.

Campbell and Fell v the United Kingdom (Kërkesë nr. 7819/77; 7878/77) Vendim 28 qershor 1984.

D.H. and others v Czech Republic (Kërkesë nr. 57325/00) Vendim 13 nëntor 2007.

De Geoffre de la Pradelle v France (Kërkesë nr. 12964/87) Vendim 16 dhjetor 1992.

Doorson v the Netherlands (Kërkesë nr. 20524/92) Vendim 26 mars 1996.

Dory v Sweden (Kërkesë nr. 28394/95) Vendim 12 nëntor 2002.

Eisenstecken v Austria (Kërkesë nr. 29477/95) Vendim 03 tetor 2000.

Emine Arag v Turkey (Kërkesë nr. 9907/02) Vendim 23 dhjetor 2008.

Engel and Others v the Netherlands (Kërkesat nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72) Vendim, 8 qershor 1976.

Feldbrugge v The Netherlands (Kërkesë nr. 8562/79) Vendim 29 maj 1986.

Ferrazzini v Italy (Kërkesë nr. 44759/98) Vendim 12 korrik 2001.

Francesco Lombardo v Italy (Kërkesë nr. 115 19/85), Vendim 26 nëntor 1992.

- Frette v France* (Kërkesë nr. 36515/97) Vendim 26 shkurt 2002.
- Garyfallou AEBE v Greece* (Kërkesë nr. 93/1996/712) Vendim 24 shtator 1997.
- Golder v United Kingdom* (Kërkesë nr. 4451/70) Vendim 21 shkurt 1975.
- Hasan and Chaush v Bulgaria* (Kërkesë nr. 30985/96) Vendim 26 tetor 2000.
- Hauschildt v Denmark* (Kërkesë nr. 10486/83) Vendim 24 maj 1989.
- Hirvisaari v Finland* (Kërkesë nr. 49684/99) Vendim 27 shtator 2001.
- Hoogendijk v The Netherlands* (Kërkesë nr. 56841/00), Vendim 06 janar 2005.
- Hornsby v Greece* (Kërkesë nr. 18357/91) Vendim 19 mars 1997.
- Hummatov v Azerbaijan* (Kërkesë nr. 9852/03 dhe 13413/04). Vendim 29 shkurt 2008.
- Hakansson and Sturesson v Sweden* (Kërkesë nr. 11855/85). Vendim 21 shkurt 1990.
- Jabari v Turkey* (Kërkesë nr. 40035/98) Vendim 11 korrik 2000.
- Jankovic v Croatia* (Kërkesë nr. 38478/05) Vendim 14 shtator 2009.
- Kart v Turkey* (Kërkesë nr. 8917/05), Vendim 03 dhjetor 2009.
- Krcmar and Others v the Czech Republic* (Kërkesë nr. 35376/97) Vendim 3 mars 2000.
- Kress v France* (Kërkesë nr. 39594/98) Vendim 07 qershor 2001.
- Kreuz v Poland* (nr. 1) (Kërkesë nr. 28249/95) Vendim 19 qershor 2001.
- Kudla v Poland* (Kërkesë nr. 30210/96), Vendim 26 tetor 2000.
- Konig v Germany* (Kërkesë nr. 6232/73) Vendim 28 qershor 1978.
- Lamanna v Austria* (Kërkesë nr. 28923/95) Vendim 10 korrik 2001.
- Lanko v Slovakia* (4/1998/907/1119) Vendim 2 shtator 1998.
- Lobo Machado v Portugal* (Kërkesë nr. 15764/89), Vendim 20 shkurt 1996.
- Maaouia v France* (Kërkesë nr. 39652/98) Vendim 5 tetor 2000.
- Martinie v France* (Kërkesë nr. 58675/00) Vendim 12 prill 2006.
- Massa v Italy* (Kërkesë nr. 23/1992/368/442), Vendim 24 gusht 1993.

- McGonnell v UK* (Kërkesë nr. 28488/95) Vendim 08 shkurt 2000.
- Meltex LTD and Mesrop Morsesyan v Armenia* (Kërkesë nr. 32283/04) Vendim 17 korrik 2008.
- Mirilashvili v Russia* (Kërkesë nr. 6293/04) Vendim 05 qershor 2009.
- Obermeier v Austria* (Kërkesë nr. 11761/85) Vendim 28 qershor 1990.
- Pellegrin v France* (Kërkesë nr. 28541/95), Vendim 08 dhjetor 1999.
- Pierre-Bloch v France* (Kërkesë nr. 120/1996/732/938) Vendim 21 tetor 1997.
- Plazonic v Croatia* (Kërkesë nr. 26455/04) Vendim 06 qershor 2008.
- Riepan v Austria* (Kërkesë nr. 35115/97), Vendim 14 shkurt 2001.
- Ringeisen v Austria* (Kërkesë nr. 2614/65) Vendim 24 korrik 1970.
- Rolf Gustafson v Sweden* (Kërkesë nr. 21396/94) Vendim 1 korrik 1997.
- Ryakib Biryukov v Russia* (Kërkesë nr. 14810/02) Vendim 17 janar 2008.
- Salesi v Italy* (Kërkesë nr. 13023/87) Vendim 26 shkurt 1993.
- Sara Lind Eggertsdottir v Iceland* (Kërkesë nr. 31930/04) Vendim 05 korrik 2007.
- Schuler-Zraggen v Switzerland* (Kërkesë nr. 14518/89) Vendim 24 qershor 1993.
- Scordino v Italie* (Kërkesë nr. 36813/97) Vendim 29 mars 2006.
- Steel and Morris v United Kingdom* (Kërkesë nr. 68416/01) Vendim 15 shkurt 2005.
- Sramek v Austria* (Kërkesë nr. 8790/79) Vendim 22 tetor 1984.
- Tatishvili v Russia* (Kërkesë nr. 1509/02) Vendim 22 shkurt 2007.
- Tre Traktoror Aktiebolag v Sueden* (Kërkesë nr. 10873/84), Vendim 07 korrik 1989.
- Van der Mussel v Belgium* (Kërkesë nr. 8919/80) Vendim 23 nëntor 1983.
- Vilho Eskelinen and Others v Finland* (Kërkesë nr. 63235/00) Vendim 19 prill 2007.
- Wait and Kennedy v Germany* (Kërkesë nr. 26083/94), Vendim 18 shkurt 1999.
- Wettstein v Sëitserland* (Kërkesë nr. 33958/96) Vendim 21 dhjetor 2000.
- Zagorodnikov v Russia* (Kërkesë nr. 66941/01) Vendim 7 qershor 2007.
- Ziliberberg v Moldova* (Kërkesë nr. 61821/00) Vendim 1 shkurt 2005.

➤ **Komiteti për të Drejtat e Njeriut i Kombeve të Bashkuara**

Komunikimi nr. 172/1984, *Broeks v The Netherlands*.

Komunikimi nr. 441/1990, *Casanovas v France*.

Komunikimi nr. 823/1998, *Czernin v The Czech Republic*.

Komunikimi nr. 514/1992, *Fei v Colombia*.

Komunikimi nr. 454/1991, *Garcia Pons v Spain*.

Komunikimi nr. 846/1999, *Jansen-Gielen v The Netherlands*.

Komunikimi nr. 1502/2006, *Marinich v Belarus*.

Komunikimi nr. 203/1986, *Mñnoz Hermoza v Peru*.

Komunikimi nr. 468/1991, *Old Bahamonde v Equatorial Guinea*.

Komunikimi nr. 1015/2001, *Perterer v Austria*.

Komunikimi nr. 301/1988, *R.M. v Finland*.

Komunikimi nr. 215/1986, *Van Meurs v The Netherlands*.

Komunikimi nr. 779/1997, *Äärelä and Näkkäljärvi v Finland*.

➤ **Gjykata Ndër-Amerikane për të Drejtat e Njeriut**

Baena-Ricardo et al v Panama, Vendim 2 shkurt 2001.

Case of Claude-Reyes et al. v Chile, Vendim 19 shtator 2006.

Case of the Girls Yean and Bosico v Dominican Republic, Vendim 8 shtator 2005.

Përgjashtim nga shterimi i ankimit të brendshëm, Opinion Këshillimor OC- 11/90, Gjykata Ndër-Amerikane për të Drejtat e Njeriut, 10 gusht 1990.

Ivcher Bronstein Case, Vendim 6 shkurt 2001.

➤ **Komisioni Afrikan për të Drejtat e Njeriut dhe Popujve**

Media Rights Agenda v Nigeria, 224/98, Vendim 6 nëntor 2000.

Purohit and Moore v The Gambia, 241/01, Vendim 29 maj 2003.

SHTOJCA E

Rekomandime dhe Rezoluta të Këshillit të Evropës

Opinion nr. 3(2008), mbi rolin e shërbimeve të prokurorisë jashtë fushës të së drejtës penale.

Rezoluta (77) 31, mbi ndihmën e individit në lidhje me aktet e autoriteteve administrative.

Rezoluta 78 (8), mbi këshillimin dhe ndihmën ligjore.

Rekomandim nr. R (80) 2, lidhur me ushtrimin e pushteteve diskrecionale nga autoritetet administrative.

Rekomandim nr.R (81) 7, mbi masat që lehtësojnë mundësinë për t'iu drejtuar organeve të drejtësisë.

Rekomandim nr. R (81) 19, mbi marrjen dijeni për dokumentet që mbajnë autoritetet publike.

Rekomandim nr.R (84) 15, lidhur me përgjegjësinë publike.

Rekomandim nr.R (86) 12, lidhur me masat për parandalimin dhe uljen e mbingarkesës në gjykata.

Rekomandim nr.R (87) 16, mbi procedurat administrative që prekin një numër të lartë personash.

Rekomandim nr.R (89) 8, mbi mbrojtjen e përkohëshme gjyqësor në çështje administrative.

Rekomandim nr.R (91) 1, mbi dënimet administrative.

Rekomandim nr.R (97) 7, mbi shërbimet publike vendore dhe të drejtat e përdoruesve të tyre.

Rekomandim Rec(2001)9, mbi alternativat e gjykimeve midis autoriteteve administrative dhe palëve private.

Rekomandim Rec(2002)2, mbi të drejtën e informimit për dokumentet zyrtare.

Rekomandim Rec(2003)16, mbi ekzekutimin e vendimeve administrative dhe gjyqësore në fushën e së drejtës administrative.

Rekomandim Rec(2004)20, mbi kontrollin gjyqësor të akteve administrative.

Rekomandim CM/Rec(2007)7, mbi miradministrimin.

Rekomandim CM/Rec(2010)12, për gjyqtarët: pavarësia, eficienta dhe përgjegjësitë.

Rekomandim CM/Rec(2012)11, mbi rolin e prokurorit publik jashtë sistemit të drejtësisë penale.

SHTOJCA F

Bibliografia

The Administration and You: A Handbook, Council of Europe, 1996 (under revision) [*Administrata dhe ti: Manual*, Këshilli i Evropës, 1996 (në proces rishikimi)]

Gender Equality and Justice Programming: Equitable Access to Justice for Women, United Nations Development Programme, 2007 [*Barazë gjinore dhe programimi i Drejtësisë: Mundësi e barabartë e grave për t'iu drejtuar organeve të drejtësisë*, Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim, 2007]

Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit, United Nations Development Programme, November 2011 [*Përshirja e çështjeve gjinore në praktikë: Drejtues*, Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim, 2007]

Galera, ed., (2010) Judicial Review: A Comparative Analysis inside the European Legal System [*Galera, red., (2010) Revistë e Gjyqësorit: Një Analizë Krahasuese brenda Sistemit Ligjor Evropian*]

Legal Digest of International Fair Trial Rights, Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2012 [*Përmbledhje Ligjore e të Drejtave Ndërkombëtare për një Gjykim të Drejtë*, Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE), Zyra për Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR), 2012]

Rule of Law in Public Administration: Problems and Ways Ahead In Peace Building and Development, Folke Bernadotte Academy, 2008 [Shteti i së Drejtës në Administratën Publike: Probleme dhe Rrugët Përpara për Arritjen e Paqes dhe Zhvillimin, *Akademia Folke Bernadotte*, 2008]

Rule of Law Tools for Post-Conflict States: Monitoring Legal Systems, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2006 [Mjete të Shtetit të së Drejtës për Shtetet pas-Konflikteve: Monitorimi i Sistemeve Ligjore, *Zyra e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut*, 2006]

The Scope of Article 6 § 1 of the Convention Under its Civil Head, According to the Case-Law of the European Court of Human Rights, Bureau of the European

Committee on Legal Co-operation, 8 September 2011 [Qëllimi i Nenit 6, paragrafi 1 i Konventës sipas Kryesuesit Civil, në Bazë të Jurisprudencës së Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, *Zyra e Komitetit Evropian për Bashkëpunim Ligjor, 8 shtator 2011*]

Standing up for Your Right(s) in Europe, A Comparative Study of Legal Standing (locus standi) before the EU and Member States' Courts, European Parliament, 2012 [Të ngrihet për të Drejtat e Tua në Evropë, Një Studim Krahasues i Legjitimitit (locus standi) para Gjykatave të Shteteve Anëtare të BE-së, *Parlamenti Evropian, 2012*]

Towards Basic Justice Care for Everyone: Challenges and Promising Approaches, Trend Report, Part 1, Hague Institute for the Internationalisation of Law, 2012 [Drejt Kujdesit Themelor të Drejtësisë për Gjithsecilin: Sfida dhe Përfaqse Premtuese, Raporti i Prirjeve, Pjesa 1, *Instituti i Hagës për Ndërkombëtarizimin e së Drejtës, 2012*]

Training Manual on Human Rights Monitoring, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2001 [Manual Trajnues për Monitorimin e të Drejtave të Njeriut, Zyra e Komisionerit të Lartë për të Drejtat e Njeriut, 2001]

Trial Monitoring: A Reference Manual for Practitioners, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), revised edition 2012 [Monitorimi i Gjyqësorit: Një Manual Referencë për Praktikuesit, Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSCE) Zyra për Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) botim i rishikuar 2012]

Trial Observation Manual for Criminal Proceedings: Practitioners Guide No 5, International Commission of Jurists, 22 July 2009 [Manuali për Vëzhgimin e Gjyqësorit në Proceset Penale: Udhëzues për Praktikuesit nr.5, *Komisioni Ndërkombëtar i Juristëve, 22 korrik 2009*]

What is a Fair Trial? A Basic Guide to Legal Standards and Practice, Lawyers Committee for Human Rights, March 2000 [Çfarë është Gjykimi i Drejtë? Një Udhëzues Bazë për Standardet Ligjore dhe Praktike, *Komiteti i Juristëve për të Drejtat e Njeriut, mars 2000*]

RRETH AKADEMISË FOLKE BERNADOTTE

Akademia Folke Bernadotte (FBA) është një agjenci shtetërore suedeze që punon për përmirësimin e cilësisë dhe efektivitetit në menaxhimin e krizave dhe mosmarrëveshjeve ndërkombëtare, me një focus të posaçëm për veprimtari paqeruajtëse, duke përfshirë arritjen e paqen. Akademia funksionon si një platformë për bashkëpunim midis agjencive dhe organizatave suedeze dhe partnerëve të tyre ndërkombëtarë. Fushat kryesore të përgjegjësive të saj janë rekrutimi i personelit civil suedez në veprimtari ndërkombëtare paqeruajtëse, arsimi shumëfunksional, trajnimi dhe ushtrimi, kërkimi dhe zhvillimi, bashkëpunimi kombëtar dhe ndërkombëtar si dhe koordinimi, si dhe mbështetja financiare ndaj projekteve për paqen të shoqërisë civile. Në vitin 2008, FBA botoi një raport realizuar nga kërkimet “Shteti i së Drejtës në Administratën Publike”,¹⁹⁵ i cili trajton nevojën për programe të shtetit të së drejtës të përqendruar në administratën publike në vende në tranzicion.

RRETH ODIHR-it

Zyra e OSBE-së për Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) është institucioni i specializuar i OSBE-së që punon me zgjedhjet, të drejtat e njeriut, demokratizimin dhe tolerancën e mosdiskriminimit (“përmasa njerëzore”), të cilat janë gurë themeli të konceptit gjithëpërfshirës të Organizatës për Paqe dhe Siguri. ODIHR-i ndihmon Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së e palë të tjera për zbatimin e angazhimeve të tyre në kuadër të përmasës njerëzore duke monitoruar zgjedhjet, duke monitoruar respektimin e të drejtave themelore të njeriut, duke nxitur tolerancën dhe mosdiskriminimin dhe duke ofruar ekspertizë, zhvillim kapacitetesh dhe mbështetje praktike për forcimin e institucioneve demokratike dhe shtetin e së drejtës, shoqërinë civile dhe qeverisjen demokratike. Më konkretisht, veprimtaritë e ODIHR-it në fushën e shtetit të së drejtës përfshijnë monitorimin e proceseve gjyqësore, lehtësimin e bisedimeve për reforma në gjyqësor midis gjithë aktorëve të fushës së drejtësisë, duke ofruar zhvillim

195. “Rule of Law in Public Administration: Problems and Ways Ahead in Peace Building and Development” [Shteti i së Drejtës në Administratën Publike: Probleme dhe Rrugët Përpaparë për Arritjen e Paqes dhe Zhvillimin], Botime të Akademisë Folke, 2008, <<http://folkebernadotteacademy.se/en/Competences/Rule-of-Law-/Publications/>>.

kapacitetesh për trupën gjyqësore dhe profesionistët ligjorë. Drejtësia administrative është trajtuar më parë në kuadër të programave mbi reformën e përgjithshme të gjyqësorit. “Forumi i ekspertëve në Drejtësinë Penale për Azinë Qendore” i ODIHR-it, i vitit 2010 përfshiu një seancë pune mbi reformat ligjore për shkeljet administrative,¹⁹⁶ kurse Forumi i Ekspertëve i vitit 2012 trajton çështje që lidhen me penalizimin apo depenalizimin e shkeljeve administrative në përpjekjet e vazhdueshme për reformë në të drejtën penale.¹⁹⁷ Në fushën e pavarësisë së gjyqësorit, ODIHR-i hartoi “Rekomandimet e Kievit mbi Pavarësinë e Gjyqësorit në Evropën Lindore, Kaukaz dhe Azinë Qendrore” në vitin 2010, të cilat mund të zbatohen ndaj gjyqtarëve dhe gjyqësorit në përgjithësi, duke përfshirë gjyqtarët që trajtojnë çështje administrative.¹⁹⁸

196. Raporti Përfundimtar gjendet në <http://www.osce.org/odihr/81134>.

197. Raporti Përfundimtar gjendet në <http://www.osce.org/odihr/99506>.

198. Gjendet në <http://www.osce.org/odihr/KyivRec>.

E Drejta Administrative përfshin një rend të gjerë çështjesh, duke prekur mjaft anë të jetës së përditshme nga djepi në banesën e fundit. Vendimet e marra nga autoritetet administrative përcaktojnë një masë të gjerë të drejtash, përfitimesh, detyrash dhe përgjegjësish midis personave privatë dhe shtetit.

Mjetet efektive për të zgjidhur gjendjen e krijuar nga një vendim administrativ i kundërshtuar janë një kërkesë themelore për një shoqëri që bazohet në shtetin e së drejtës. Kjo nënkupton angazhim ndaj parimit se qeveria dhe administrata përkatëse duhet të veprojnë brenda sferës të pushtetit ligjor. Rishikimi gjyqësor i një mosmarrëveshje administrative është një nga këto rrugëzgjidhje.

Në drejtësinë penale dhe civile, monitorimi i gjyqësorit është shndërruar në një element përbërës të ndihmës teknike dhe ngritjes së kapaciteteve në kuadër të programeve të shtetit të së drejtës dhe të drejtave të njeriut. Kjo ka treguar se është një mjet i rëndësishëm për mbështetjen e reformës gjyqësore dhe për ndihmën ndaj shteteve për të identifikuar dhe për t'i dhënë zgjidhje anëve problematike të sistemeve të tyre të drejtësisë. Po kështu, monitorimi i gjyqësorit për çështjet administrative mund të përdoret si një mjet për të përmirësuar drejtësinë administrative që garanton se proceset gjyqësore janë në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe rajonale të gjyqimit të drejtë.

Manuali për Monitorimin e Drejtësisë Administrative ofron një panoramë të të drejtave kryesore të gjyqimit të drejtë dhe të angazhimeve në kuadër të OSBE-së që lidhen me seancat gjyqësore të drejtësisë administrative, si dhe informacion praktik për organizimin dhe zbatimin e veprimtarisë monitoruese të gjyqësorit në fushën e drejtësisë administrative.

